

**TC.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
DİN EĞİTİMİ BİLİM DALI**

**AHİLİK-TASAVVUF İLİŞKİSİNİN DİN EĞİTİMİ
AÇISINDAN İNCELENMESİ**

NURDAN ALPASLAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN
PROF. DR. MUSTAFA TAVUKÇUĞLU**

KONYA-2021

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Nurdan ALPASLAN		
	Numarası	17810201088		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri / Din Eğitimi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	☒	
		Doktora	☐	
Tezin Adı	Ahilik-Tasavvuf İlişkisinin Din Eğitimi Açısından İncelenmesi			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

NURDAN ALPASLAN

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	NURDAN ALPASLAN		
	Numarası	17810201088		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	PROF. DR. MUSTAFA TAVUKÇUOĞLU		
Tezin Adı	AHİLİK – TASAVVUF İLİŞKİSİNİN DİN EĞİTİMİ AÇISINDAN İNCELENMESİ			

ÖZET

Beş asır gibi uzun bir süre ayakta kalan ve askeri, ekonomik, sosyal, eğitim gibi alanlarda çeşitli başarılar sağlamış olan Ahilik Teşkilatı ve günümüzde dinamizmini hala sürdüren tasavvuf arasındaki ilişki ve bunun din eğitime ne şekilde yansıdığı çalışmamızın konusunu oluşturmuştur. Bu ilişkinin ritüel ve sembol boyutu çalışmanın ana eksenini oluşturmuştur.

Öncelikle Ahilik tarihi ve Ahilik Teşkilatının nasıl bir yapılanma olduğu hakkında bilgi verilmiş diğer bölümde Ahiliğin eğitim yönü üzerinde durulmuş ve din eğitimi metotlarından bahsedilmiştir. Son bölümde ise Ahilik-tasavvuf ilişkisi ele alınmış ortaya çıkan ritüellerin incelenmiş ve din eğitime etkisi ortaya koyulmuştur.

Anahtar kelimeler: Ahilik, Tasavvuf, Din eğitimi, Ritüel, Sembol

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
--	---	--

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	NURDAN ALPASLAN		
	Student Number	17810201088		
	Department	PHILOSOPHY AND RELIGIOUS SCIENCES		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	MUSTAFA TAVUKÇUOĞLU		
Title of the Thesis/Dissertation	EXAMINATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN AKHİSM AND SUFİSM IN TERMS OF RELİGİOUS EDUCATION			

The relationship between Sufism having a sustaining dynamism at the present time and Akhi community which survived for five centuries and reached various achievements at the fields such as military, economy, education and social issues and reflections of this relationship on religious education have determined the subject of our study. Moreover ritual and symbolical dimensions of this relationship have built up the main line of the related study.

At the beginning, the history and structure of Akhi community have been explained. Education vision of Akhism is emphasized and religious education methods are stated at another chapter. The last chapter deals with the relationship between Akhism and Sufism and examination of rituals and effects of these rituals on religious education.

Key words: Akhism, Sufism, Religious education, Ritual and Symbol

ÖN SÖZ

Günümüzde değerler ve değer yargıları birtakım değişikliğe uğramaktadır. Her şeyin hızlıca tüketildiği çağımızda değerler de buna dahil olmuştur. İçi boşaltılmış ve insan içine işlememiş değer yargılarının, ibadetlerinin, dinin insanlara fayda sağlaması zordur. Özellikle dünyevileşmenin arttığı çağımızda kalıcılığı sağlamak için içi boşaltılmış olan ibadet, din, ahlak gibi değerlerin öğretiminde ve eğitiminde anlamlı değişiklikler yapılmalıdır. Ahilik Teşkilatı bir meslek örgütü olarak ortaya çıkmış din, ahlak, değerler eğitiminde büyük bir başarı yakalamış ve kalıcılık sağlamış insanlığa birçok açıdan örnek teşkil etmiş ve tarihe mâl olmuş bir teşkilattir. Ahilik Teşkilatı'nın dünya-ahiret dengesi kuran bir yapısının olması ve bunu eğitime yansıtması günümüzde model alınabilecek bir yapı arz etmiştir.

12. yüzyıl sonlarında Anadolu Selçuklular zamanında kurulan ve 13. yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti ile birlikte gelişme gösteren öncelikle esnaf ve sanatkarlar birliği olarak ortaya çıkan Ahilik Teşkilatı, yapılan her işte dini ve ahlaki fonksiyonu işe koşmuş ve yüzyıllar boyunca adından söz ettirmiştir. Ahilik Teşkilatı'nın bir eğitim kurumu olarak önemi araştırmaların da katkısıyla her geçen gün artmaktadır.

Ahilik ile ilgili bir çok çalışma yapılmıştır. Daha önce bu teşkilata benzer bir yapının görülmemesi insanların ilgisini çekmiş ve araştırmaya değer görülmüştür. Yapılan çalışmaların her biri Ahiliğin farklı yönünü ele alan çalışmalar olmuş, Ahilik tarihine ışık tutmuş eserlerdir. Bununla ilgili önemli eserlerin başında sayabileceğimiz, Ahilikle ilgili bilgileri bizzat kendi gözlemi ile bize aktaran İbn-i Batuta seyahatnamesi gelir. Ahilerin tarihi, yaşam tarzları, yaşadıkları yerler, giyim tarzları, birbirleri ile olan diyalogları, misafirperverlikleri vb. özellikleri ile alakalı önemli bilgiler vermiştir. Yine aynı şekilde Ahilik Teşkilatı'nın kanunnameleri olarak bilinen fütüvvetnâmeler Ahilik hakkında pek çok bilgiler verdiği için önemli kaynaklar arasında yer alır. Bu iki kaynaktan da yeterince yararlanmaya çalışıldı. Literatürdeki Ahilik ile ilgili yazılmış kaynaklar incelendiğinde mesleki eğitimin din ve ahlak eğitimine göre daha fazla üzerinde durulduğu ve ön plana çıkarıldığı görüldü.

Ahilik Teşkilatındaki din ve ahlak eğitimi konusu, bazı araştırmacılar tarafından konferans bildirilerinde, makalelerde değerler eğitimi bağlamında incelenmiştir. Müstakil olarak din eğitimi konusu üzerinde pek fazla durulmamıştır.

Bu çalışma Ahilikteki din eğitiminin ritüel boyutu göz önüne alınarak oluşturulmaya çalışılmıştır. Ritüeller incelenirken de tasavvuf ilmi ile ilişkisi ve benzerliği üzerinde durulmuştur.

Çalışmamızın birinci bölümünde Ahiliğin tanımına yer verilmiş, Ahiliği bir kurum olarak ortaya koymak için teşkilat yapısından bahsedilmiştir. Ayrıca Ahi Evran'ın hayatına yer verilmiş ve Ahi Evran'ın düşünce dünyasını etkileyen durumlar ve eğitici kişiliğinin üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde ise Ahilik Teşkilatı'nın eğitim modeli, eğitim felsefesi konularına yer verilmiş ve bunlardan hareketle teşkilattaki din eğitiminin verildiği ortam din eğitimindeki öğretici faktör olan ve teşkilatta önem atfedilen ustalardan bahsedilmiştir.

Üçüncü ve son bölümde Ahiliğin tasavvuf ilmi ile olan ilişkisi incelenmiş bu ilişkiden doğan ritüeller ve sembollere yer verilmiştir. Din eğitimindeki kalıcılığın sağlanmasında ritüel ve sembollerin etkisi ortaya koyulmuştur.

Tezimi yazarken bana katkı sağlayan, yol gösteren ve desteklerini esirgemeyen danışman Hocam Prof. Dr. Mustafa Tavukçuoğlu'na en içten şükranlarımı sunarım.

NURDAN ALPASLAN

KONYA -2020

İçindekiler

ÖN SÖZ..... ii

KISALTMALAR..... vi

GİRİŞ 1

- 1.1. ÇALIŞMANIN KONUSU 1
- 1.2. KONUNUN SINIRLILIKLARI 1
- 1.3. ÇALIŞMANIN AMACI 1
- 1.4. ÇALIŞMADA İZLENEN METOT 3
- 1.5. BENZER ÇALIŞMALAR 3

1. BÖLÜM : AHİLİĞİN TARİHÇESİ VE AHİ EVRAN..... 5

- 1.1. AHİLİĞİN SÖZLÜK VE TERİM ANLAMI 5
- 1.2. AHİLİĞİN ORTAYA ÇIKIŞI 6
- 1.3. AHİLİĞİN KURUM OLARAK YAPISI 8
  - 1.3.1. AMAÇ..... 8
  - 1.3.2. TEŞKİLATLANMA..... 9
  - 1.3.3. ÜYELİK 11
  - 1.3.4. DENETİM 13
- 1.4. AHİLİK- FÜTÜVVET İLİŞKİSİ VE FÜTÜVVETNEMELER 15
  - 1.4.1. FÜTÜVVET NEDİR ?..... 15
  - 1.4.2. FÜTÜVVETİN BİR KURUM OLARAK ORTAYA ÇIKMASI 17
  - 1.4.3. AHİLİK- FÜTÜVVET İLİŞKİSİ 19
  - 1.4.4. FÜTÜVVETNÂMELER 20
- 1.5. AHİ EVRAN KİMDİR?..... 22
- 1.6. AHİ EVRAN'IN EĞİTİCİ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ 24
  - 1.6.1. AHİ EVRAN'IN ESERLERİ..... 25
- 1.7. AHİ EVRAN'IN DERS HALKASI 29
  - 1.7.1. AHMET YESEVİ..... 30
  - 1.7.2. EVHADÜDDİN KİRMÂNÎ..... 33

2. BÖLÜM: AHİ BİRLİKLERİNDE EĞİTİM.....36

- 2.1. AHİ TEŞKİLATININ EĞİTİM MODELİ 40
- 2.2. AHİ TEŞKİLATI'NIN EĞİTİM FELSEFESİ..... 43
- 2.3. AHİ TEŞKİLATINDA EĞİTİM YERİ VE ZAMANI..... 45
- 2.4. AHİLİK TEŞKİLATINDA İŞ DIŞI YAPILAN EĞİTİM : DİN EĞİTİMİ 47
- 2.5. AHİ TEŞKİLATININ DİN EĞİTİMİNDE ÖĞRETİCİ FAKTÖR: USTALAR..... 49

3. BÖLÜM: AHİLİĞİN TASAVVUFİ YÖNÜ VE TASAVVUFİ DÜŞÜNCENİN VE RİTÜELLERİN DİN EĞİTİMİNE YANSIMALARI 51

- 3.1. AHİLİK-TASAVVUF İLİŞKİSİ 51
- 3.2. TASAVVUFUN AHİLİĞE ETKİLERİ VE DİN EĞİTİMİNE YANSIMALARI 59
- 3.2.1. AHİLİK VE TASAVVUFTAKİ BENZER ÖGELER 59
- 3.2.2. ŞEYH- MÜRİD İLİŞKİSİ 60
- 3.2.3. HIRKA..... 67
- 3.2.4. ŞALVAR GİYME VE ŞED KUŞANMA RİTÜELİ 70
- 3.2.5. Şed Kuşanma 70
- 3.2.6. İncir Ağacı Motifi 72
- 3.2.7. Sayı Motifi 74
- 3.2.8. Tuzlu Su Motifi 83
- 3.3. AHİLİKTEKİ RİTÜEL VE ERKANLARIN DİN EĞİTİMİNDEKİ KALICILIĞA ETKİSİ 85
- 3.4. AHİLİK RİTÜELLERİNDE KULLANILAN DİN EĞİTİMİ METOTLARI 87
- 3.4.1. Manevi Boyut Kazandırma 88
- 3.4.2. Takrir Metodu: 90
- 3.4.3. Tedriç Metodu..... 91
- 3.4.4. Gösterip yaptırma/ Model olma metodu:..... 92
- 3.4.5. Soru-Cevap Metodu: 93

SONUÇ VE ÖNERİLER.....97

KAYNAKÇA..... 101

KISALTMALAR

- a.g.e.** : Adı geçen eser
a.g.m. : Adı geçen makale
A.Ü.İ.F. : Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Bkz. : Bakınız
C. : Cilt
Çev. : Çeviren
DİA : Diyanet İslam Ansiklopedisi
Ed. : Editör
G.Ü. : Gazi Üniversitesi
MEB : Milli Eğitim Bakanlığı
M.E.T.K : Milli Eğitim Temel Kanunu
v.b : Ve benzeri
S. : Sayı
Haz. : Hazırlayan

GİRİŞ

1.1. ÇALIŞMANIN KONUSU

Her ne kadar dini bir hüviyet taşıyıp kaynaklarını dinden alsa da genel olarak mesleki bir kuruluş olarak bilinen Ahilik Teşkilatı ile dinamizmini günümüzde de sürdüren tasavvuf arasındaki ilişki ve bu ilişkiden doğan birtakım ritüellerin din eğitimi nasıl etkilediği araştırmamızın konusunu oluşturmuştur.

Çalışmamızda Ahilik-tasavvuf ilişkisi incelenirken tören, ritüel ve sembol boyutlarına ağırlık verilmiş olup din eğitimiyle ilişkilendirilmeye çalışılmıştır.

1.2. KONUNUN SINIRLILIKLARI

Ahilik Teşkilatı sadece din ve eğitim alanlarında değil mesleki, askeri, ekonomi ve sosyal alanlarda da pek çok öncülükte bulunmuştur. Ahilik, teşkilat olarak kavli, seyfi, şurbi gibi kollara ayrılmış, hizmet alanlarını birçok alanda genişletmiştir. Hatta Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda ahilerin önemli rol oynadıkları bilinmektedir.

Ahilik-Tasavvuf ilişkisini ve bu ilişkiden doğan ritüel ve sembollerin din eğitimi açısından değerlendirilmesi konusunu ihtiva eden çalışmamızda Ahilik ve tasavvufun benzer noktaları ele alınmış, din eğitimine katkısı incelenmiş ve Ahiliğin siyasi, askeri, ekonomik alanlardaki etkisine konuyu anlamak adına kısaca yer verilmiştir. Konunun çerçevesi Ahilikteki ritüeller ve sembolik anlamları etrafında yoğunlaşmıştır.

1.3. ÇALIŞMANIN AMACI

Eğitim insanda olumlu bir yönde davranış değişikliği meydana getirmek ister, formal veya informal sistemle bunu öğrenciye kazandırmaya çalışır. Dünyanın her yerinde sanatsal, mesleki, dini, askeri, siyasi alanlarda verilen eğitimlerde, çeşidi ne olursa olsun tek bir düşüncede birleşilir: bireyde istendik yönde davranış değişikliği

meydana getirmek. Kazandırılmaya çalışılan bilgiler öğrencide gözlemlendiği takdirde eğitim başarılı olmuş sayılır. Uygulanmayan, açığa çıkmayan, pratiğe dönüşmeyen bilgiler zihinde ne kadar yer etse de bireye bir fayda sağlamayacağı bilinmektedir.

Günümüzün sorunlarından bir tanesi de insanların belli dönemlerde dini eğitim almış olmalarına rağmen (bu eğitim ailede, örgün ve yaygın eğitim kurumlarında olabilir) bunu hayatlarına aksettirme konusunda kısmi olarak yetersiz kalmalarıdır. Verilen din eğitiminin bireyin dünyasında aksiyonel bilgi olmaktan çıkıp aksesuar bilgi olarak kalması, öğretilen dini ve ahlaki bilgilerin hayata uygulanması konusunda sıkıntılar doğurmuştur. Uygulanmayan bilgiler körelmeye yüz tutar ve verilmek istenen eğitim amacına ulaşamaz. Ülkemizde yapılan araştırmalarda da İnanç konularında zayıflamalar olduğu görülmüş belki de buna paralel olarak dini pratiklerin gerçekleştirilme oranında azalma meydana gelmiştir.¹ Dini yaşantının azalması ve değerlerin erozyona uğraması toplumda; sosyal, kültürel, ekonomik alanlarda da kendini hissettirmektedir. Bu durumda verilen din ve ahlak eğitiminin kalıcılığının sorgulanması gerekir. Çalışmamızın çıkış noktası ve problemi, bireye din ve ahlak eğitimi verilmesine rağmen verilen din eğitiminin kalıcı ve etkili olmamasıdır. Bunun için çeşitli çalışmalar yapılmıştır ve yapılmaya da devam edecektir. Bu çalışmada yola çıkılan temel düşünce, bu probleme köklerimizde çözüm aramaktır. Bundan dolayı geçmişte eğitici ve öğretici bir misyon yüklenmiş olan Ahilik Teşkilatı'nın eğitim metotlarından yararlanmanın fayda sağlayacağı düşüncesinden hareket edilmiştir.

Ahilik bir meslek teşkilatı olması sebebiyle teşkilata girenlere karakterlerine uygun meslekler kazandırmak Ahilikte önemli bir hedef olmuştur. Fakat bunu yaparken daima dini hükümleri işe koşmuşlardır. Dolayısı ile Ahilikteki eğitim dini bir hüviyet kazanmıştır. Tasavvufun konusu İslam dinini içselleştirerek yaşamak olduğu için, verilen eğitimde dini bir özellik kazanmıştır. Tasavvuf yapısı itibari ile İslami bir eğitim ocağı vazifesi görmüş, insanlara iyi haslet ve davranışları kazandırmak için çeşitli metotlardan faydalanmıştır. Tasavvufta mürid, şeyh kanalı ile

---

¹ <https://www.makdanismanlik.org/wp-content/uploads/2019/03/MAK-DANI%C5%9EMANLIK-T%C3%9CRK%C4%B0YEDE-TOPLUMUN-D%C4%B0NE-VE-D%C4%B0N%C4%B0-DE%C4%9EEERLERE-BAKI%C5%9EI-ARA%C5%9ETIRMASI.pdf>, Erişim Tarihi: 23.01.2021

Ahilikte çırak, ustası kanalı ile gözleme tabi tutulmuş ve ortaya çıkması istenen davranışlar sürekli takip edilmiştir. Tasavvufta da Ahilikte de din eğitimi verilirken ritüeller, semboller ve ayinler ön plana çıkmıştır. Çalışmamızın amacı din eğitiminde kalıcılığın sağlanmasında ritüel ve sembollerin etkisini ortaya koymak ve bunu Ahilik ekseninde incelemektir.

1.4. ÇALIŞMADA İZLENEN METOT

Çalışmamızda “literatür tarama” metodu kullanılmıştır. Konuyla ilgili yazılmış olan kitaplar, makaleler, bildiriler, sözlükler, incelenmiş analiz ve yorumlarda bulunulmuştur.

Çalışmamızda Ahiliğin en eski kaynakları olan ve Ahiliğin kanunlarını oluşturan fütüvvetnâmelerden yararlanılmıştır. Fütüvvetnâmelerin dili Farsça olduğu için Abdülbaki Gölpınarlı'nın Türkçeye kazandırıp, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuasında yayımlanmış olduğu Burgâzi ve Fütüvvetnâmesi, Necm-i Zer Kûb Fütüvvetnâmesi ve Şeyh Gâib Oğlu Şeyh Hüseyin Fütüvvetnâmesi adlı makalelerinden yararlanılmıştır. Radavi Fütüvvetnâmesi ve metinlerinin çeşitli pasajlarından bildiri makalelerinde yazarın paylaştığı kısımlarından yararlanılmıştır.

Ahiliğin çerçevesini çizen genel konular için Ahilik konusunda önemli eserler yazmış olan Mikail Bayram, Neşet Çağatay, Sabahattin Güllülü, Refik Soykut, M. Saffet Sarıkaya, M. Fatih Köksal'ın kitaplarından büyük ölçüde yararlanılmıştır.

Sempozyum bildirileri de bu çalışmamızda Ahiliğin daha özel daha detaylı konularından yararlanmamız için bize bir kapı açtı.

1.5. BENZER ÇALIŞMALAR

Ahilik ile ilgili birçok çalışma yapılmıştır. Yapılan çalışmaları üç kısma ayırabiliriz:

- Ahiliğin meslek teşkilatı olmasını ön plana çıkaran, mesleki faaliyetlerini inceleyen çalışmalar,
- Ahiliğin genel olarak eğitim durumunu ön plana çıkaran çalışmalar,
- Ahiliğin din, değer ve ahlak eğitimini ön plana çıkaran çalışmalar.

Umut Kaya'nın "Değerler Eğitiminde Bir Meslek Teşkilatı: Ahilik" adlı makalesi değerler eğitimi alanıyla ilgili yapılmış önemli bir çalışmadır. Bu çalışmada din eğitiminden çok değerlerin eğitim ve öğretiminde Ahiliğin rolü incelenmiştir.

Ali Yıldırım'ın "Ahilikte Din ve Ahlak Eğitimi" adlı tez çalışması Ahilikle ilgili yapılmış ilk tez çalışmalarından sayılabilir. Bu çalışmada Ahilikteki din eğitimi metotlarına ve ahlak eğitimine değinilmiştir.

Çalışmaları çoğaltmak elbette mümkündür. Fakat bu alanda yapılan çalışmalar değer ve ahlak eğitimi bünyesinde toplanmıştır. Bizim çalışmamızı diğer çalışmalardan farklı kılan yönü Ahiliğin-tasavvuf ile olan ilişkisinden bahsedilip ritüel ve sembollere yer verilmesi ortaya koyulan din eğitiminin bu açıdan incelenmesidir.

1. BÖLÜM: AHİLİĞİN TARİHÇESİ VE AHI EVRAN

Çalışmamızın bu bölümünde beş asır boyunca işlevselliğini korumuş, oryantalistlerin, seyyahların dikkatlerini üzerine çekmiş olan Ahi Teşkilatı'nın tarihçesi ele alınmıştır. Ahiliğin tarihçesiyle bağlantılı olarak Fütüvvet ile olan ilişkisine değinilmiş ve fütüvvetnâmelerden bahsedilmiştir. Teşkilatın kurulmasında, gelişim göstermesinde ve Anadolu'da bir yer edinmesinde büyük emekleri olan Ahi Evran'ın hayatı, kişiliği, eserleri incelenmiştir.

1.1. AHİLİĞİN SÖZLÜK VE TERİM ANLAMI

Ahi kelimesinin kökeni hakkında ileri sürülen birbirinden farklı iki görüş mevcuttur. Birinci görüş ahi kelimesi “kardeşim” anlamına gelen Arapça bir sözcüktür. Arapçada “erkek kardeş” manasına gelen “ah” kelimesinin sonuna birinci tekil şahıslar için kullanılan “ye” zamirinin getirilmesiyle oluşmuştur. İbn Batuta, *Seyahatnamesi*'nde “ahi “müfredi ‘ah’ kelimesinin birinci tekil şahıs şeklinde söylenmesinden meydana gelmiştir”² şeklinde izah etmiştir. Bu izah ahi kelimesinin Arapça kökenli olduğunu destekler niteliktedir. Bu konu hakkında ikinci görüş ise ahi kelimesinin *Divan-ı Lügâti't Türk*³ , *Kutadgu Bilig* ve *Atabet'ül-Hakâyık* gibi kaynaklarda geçen Türkçe “eli açık, cömert” anlamına gelen “akı” kelimesinden geldiğidir.

İslamî Türk Edebiyatının ilk eseri olan *Kutadgu Bilig*'deki şu veriler de ahi kelimesinin “akı” kökeninden geldiğini ileriye sürenlerin iddialarını destekler niteliktedir:

“*Negü tir eşitgil közi tok kişi*

Tuz ekmek idisi akı er başı”

---

² İsmet Parmaksızoğlu, *İbn Batuta Seyahatnamesinden Seçmeler*, M.E.B. Yayınları, İstanbul, 1971, s.7

³ Besim Atalay, *Divanu Lügat-it-Türk Dizini, Türk Tarih Kurumu Basımevi*, Ankara, 1986, s.15

(Gözü tok, başkaları üzerinde tuz ekmek hakkı olan, cömertlerin namlısı ne der, dinle)

“Yime yakşı aymış akılar başı
Eşitgil munı sen ey edgü kişi”

(Cömertler başı da çok güzel söylemiş. Ey insan sen bunu dinle) ⁴

Ahi kelimesinin ‘akı’ dan geldiği görüşü dil bilimi verilerine uygun düşmektedir. Hangi / Kangı kelimelerinde görülen h<k değişimi eski kaynaklarda görülebilmektedir. Ahi kelimesinin ‘akı’ dan geldiği bilim çevresinde daha çok benimsenip, kabul görse de ⁵ net bir kanıya ve fikir birliğine varılamamıştır.

Terim olarak ise Ahilik; Anadolu Selçuklular zamanında Anadolu’da Türk esnaf ve sanatkar zümreleri tarafından kurulan teşkilatın adıdır. N. Çağatay, Ahiliği “*Belli devrede esnaf ve sanatkar birliği*”⁶ olarak ifade eder.

1.2. AHİLİĞİN ORTAYA ÇIKIŞI

Ahilik Teşkilatı tarihte meydana gelmiş birtakım olaylar sonucunda Anadolu’da kurulmuş, XII. yüzyıldan XIX. yüzyılın ilk yarısına kadar Türk halkının siyasi, ahlaki, ekonomik ve sosyal hayatında söz sahibi olmuş bir teşkilattir.

Ahiliğin kurumsal yapısına geçmeden önce ortaya çıkış sürecine kısaca değinmek, Ahilik Teşkilatı’nın yapısını anlamamız ve mantıksal temellere oturtmamız açısından faydalı olacaktır.

Türkler XI. yüzyıldan itibaren Anadolu’ya göç etmeye başlamışlar ve 1071 yılında Bizanslılarla yaptıkları Malazgirt Savaşı’nı kazandıktan sonra Anadolu’nun içlerine kadar girmişlerdir. Çoğunluğu göçebe bir yapı gösteren Selçuklu Türkleri köylere, kasabalara ve şehirlere yerleşmeye başlamışlardır.

⁴ Ahmet Günşen, “Ahi”, **Ahilik Ansiklopedisi**, C.1, Ankara, 2016, s.30

⁵ M. Fatih Köksal, “**Ahi Evran ve Ahilik**”, Kırşehir Valiliği Yayınları, No:5, Kırşehir, 2006, s.50

⁶ Neşet Çağatay, **Bir Türk Kurumu Olan Ahilik**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1997, s.1

Göçebe hayattan yerleşik yaşama geçiş Ahilik Teşkilatı'nın kuruluşu açısından önemlidir. Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nun Anadolu'ya yönelttiği kitlelerin aşiret yapılarını parçalamış olması bu kitleler için yerleşik hayatı bir zorunluluk haline getirmiştir. Anadolu'ya gelen göçebe kitleler dağılan aşiret yapılarına benzer bir takım birlikler kurarak organize olurken, söz konusu kitlelerin ekonomisi hayvancılıktan, yerleşik hayatın gereği olan tarıma ve el sanatlarına doğru gelişme göstermiştir.⁷

Neşet Çağatay bu durumu şöyle özetlemiştir: “*Bu Asya'dan gelme sanatkar ve tüccar Türklerin yerli tüccar ve sanatkar karşısında tutunabilmeleri, onlarla yarışabilmeleri ancak aralarında bir örgüt kurarak dayanışma sağlamaları, bu yolla iyi sağlam ve standart mal yapıp satmaları ile mümkün olabilirdi. İşte bu zorunluluk esnaf ve sanatkarlar dayanışma ve kontrol örgütünü doğurdu.*”⁸

Anadolu'da Ahiliğin zeminini hazırlayan bir diğer etmen ise Orta Asya'daki Moğol istilası ile Anadolu'ya gelen ikinci göçte büyük bir sûfi kitlesinin bulunmasıdır. Sûfilerin Anadolu'ya gelmeleri, tasavvufî fikirlerin Anadolu'ya yerleşmiş olması, Ahiliğin tarikat görünümünde çok geniş alanlara yayılmasına zemin hazırlamıştır.⁹ Ahiliğin kuruluşundaki etmenleri özet şeklinde sıralayacak olursak;

Moğol saldırıları ve Büyük Selçuklu sultanının göçebeleri Anadolu'ya gitmeleri konusundaki teşviki, Ahiliğin oluşmasındaki siyasi kanadı,

Sosyoekonomik sebeplerden dolayı göçebe hayattan yerleşik hayata geçilmesi, Ahiliğin oluşmasındaki sosyal kanadı,

Türklerin İslam'ı kabul etmesiyle cihat şuurunun oluşması ve Ahi Evran'ın fütüvvetnâmeleri esas alarak teşkilatın kurulmasında öncü olması, Ahiliğin oluşmasındaki dinî kanadı ifade eder.

---

⁷ Sabahattin Güllülü, **Ahi Birlikleri**, Ötüken Yayınevi, İstanbul,1977, s.69

⁸ Çağatay, **a.g.e.**, s.48

⁹ Veysi Erken, **Bir Sivil Örgütlenme Modeli Ahilik**, Bilge Ofset Matbaacılık, Ankara, 2008, ss.43-45

Tüm bu etmenlere bakıldığı zaman ortamın ve yaşanan olayların getirdiği şartlar nedeniyle Ahilik Teşkilatı insanın öncelikle inanç¹⁰ boyutuna hitap etmiş ve sistemini bu minval üzerine kurmuştur.

1.3. AHİLİĞİN KURUM OLARAK YAPISI

1.3.1. AMAÇ

Ahilik Teşkilatı'nın yüklendiği tüm siyasi, ekonomik, sosyal, dini fonksiyonlardaki asıl amaç, insanın dünyada ve ahirette huzur ve mutluluk içinde olmasını sağlamaktır.¹¹ Ahilik Teşkilatı bu amaçla dengeli bir hayat nizamı kurmayı başarmıştır. Ne tamamen dünyadan el etek çeken bir profil ne de tamamen dünyaya dalıp ahiretini unutan bir profil çizmiştir. “*Hiç ölmeyecekmiş gibi dünya için, yarın ölecekmiş gibi ahiret için çalış*”¹² hadîs-i şerif gereğince ahiret dünya dengesini kurmuştur.

Bu temel amacının dışında Ahiliğin diğer amaçlarını şöyle sıralayabiliriz;

1. İslam inancıyla Türk örf ve adetlerini kaynaştıran “insan-ı kâmil” denen ideal insanı yetiştirmek¹³
2. Üyelerine mesleki eğitim vererek tüketici konumundan üretici konumuna getirmek
3. Toplum içinde ahlaklı, bilinçli, üretici, mutlu, güçlü bir sınıf oluşturmak
4. Türk- İslam kültürünü yaymak¹⁴

---

¹⁰ Glock ve Stark dindarlığın boyutları ile ilgili yaptıkları çalışmada dindarlığı beş boyutta ele almışlardır. Bu beş boyut; inanç, ibadet, tecrübe, bilgi, etkidir. Her dinin üçe ayrılacak bir inanç yapısı vardır. İlk olarak inanç ilkeleri mevcuttur. Bu ilkelerin ilk görevi İlahi Varlığı savunmak ve O'nun tabiatını belirtmektir. İkinci olarak amaç belirleyen inanç ilkeleri vardır, bunlarla inanan kişinin rolü belirlenir. Amaç belirleyen bu ilkelerin sonucu olarak ise üçüncü ve son inanç ilkeleri ortaya çıkar. Bunlar ise ilahi iradenin amacının yerine getirilmesini ve gerçekleştirilmesini içerir. Bkz. Y. Charlesi Glock, “**Dindarlığın Boyutları**”, Çev. Mehmet Emin Köktaş, Vadi Yayınları, Ankara, 1988, ss.252-254

¹¹ M. Akif Kılavuz, “Ahilik Kurumunda Din ve Ahlak Eğitimi Anlayışı”, Haz. M. Fatih Köksal, **I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu**, C.11, 12-13 Ekim 2004, Kırşehir, s.616

¹² Kenzül Ummal, III, 40, hadis no: 5379

¹³ Adnan Gülerman, Sevda Taştekil, **Ahi Teşkilatının Türk Toplumunun Sosyal ve Ekonomik Yapısı Üzerindeki Etkileri**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993, s.6

¹⁴ Kılavuz, a.g.e., s.615

5. Sınıf çatışmasını önlemek, sınıflar arasında dayanışma kurmak
6. Toplumun bütün fert ve kurumları arasında iyi ilişkiler kurarak herkesin huzur içerisinde yaşamasını sağlamak¹⁵
7. Sanat ahlakını hakim kılmak ve Bizans sanatkarlarıyla rekabet edebilmelerini sağlamak¹⁶
8. Anadolu’da sanat ve ticaretle yayılım göstererek yerleşik düzene adapte olmak

Y. Ekinci Ahiliğin çeşitli statülerin ortaya çıkmasını normal karşıladığını ancak güçlünün zayıfı ezmesine veya bir kimsenin haksız kazanç sağlamasına şiddetle karşı olduğunu belirterek¹⁷ Ahilik Teşkilatı’nın amacının statü oluşmasını engellemek olmadığını, bunun yerine alternatif olarak haksız rekabete göz yummayarak denge sağlama yoluna gittiğine değinmiştir. Tüm bu amaçlar ise bir eğitim öğretim sistemi içerisinde gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

1.3.2. TEŞKİLATLANMA

Ahilik esas itibariyle esnaf arasında benimsenmiştir. Bu bakımdan esnaf deyince Ahilik akla gelmektedir. Ancak teşkilat sadece esnaflar ile sınırlı olmayıp başlangıçta toplumun bütün kesimlerini içine almıştır. Bu sosyal tabaka içerisinde devlet ricali, ulema, mutasavvıflar, mal mülk sahipleri, tüccarlar ve sanatkarlar vardır.¹⁸ Örneğin Osmanlı hükümdârı Sultan Orhan Gazi (1324-1362) ahi idi ve ahilerin asıl adları yanında kullandıkları lakaplardan birini “ihtiyâr üd-dîn” lakabını kullanıyordu; yani kendisi bir ahi babadan şed kuşanmış, Ahiliğe giren başkalarına da şed kuşatmıştır. Sultan Orhan Gâzi’nin oğlu Murat’ın da ahi olduğu bilinmektedir.¹⁹

Bir şehirdeki esnaf teşekküllerinin her birinin başında reisleri bulunurdu. Bu reislerin başında ise ahi baba vardı. Farklı şehirlerdeki ahi birlikleri, Kırşehir’de

---

¹⁵ Yusuf Ekinci, **Ahilik ve Meslek Eğitimi**, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1980, s.22

¹⁶ Kılavuz, **a.g.e.**, s.615

¹⁷ Yusuf Ekinci, **Ahilik**, Sistem Ofset Matbaa, Ankara, 2011, s.66

¹⁸ Kazım Ceylan, **Ahilik Türk İslam Medeniyetinde Dünyevi ve Uhrevi Sistem**, T.C Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Kültür Yayınları, Kırşehir, 2012, s.31

¹⁹ Ziya Kazıcı, “Ahilik”, **DİA**, C.1, İstanbul, 1988, s.541

bulunan ahi baba'ya bağı hareket etmişlerdir.²⁰ Yaşadığı dönemde ahi şeyhi Ahi Evran olmuştur. Teşkilat içerisinde ahi'nin yardımcısı konumunda "yiğitbaşı" yahut "server" adında bir ikinci reis vardır. Bir şehirde bulunan çok sayıda ahiler ve yiğitbaşılar, emrinde teşkilatlı işçi kitleleri (fityân/yiğit) bulunmakta idi. Ahiler arasında hiyerarşik bir düzen sağlanmıştır.

Ahiler, Selçuklu ve Osmanlı ülkelerindeki bütün şehir ve kasabalarda tarikat esasına göre teşkilatlanmışlardı. Toplantı yeri zâviyelerdi. İbn Batuta, seyahatnamesinde ahi zâviyeleri ile ilgili bilgiler vermiş, Antalya da gittiği bir zâviyeyi şöyle tarif etmiştir: " *Nefis Rum kalıçeleri ile döşenmiş ve Irak camından bir çok avizelerle süslenmişti. Misafir odasında beş tane, üç ayaklı bakırdan yapılmış çerağ (kandil ki buna "beysus" denirdi) bulunuyordu. Yanında da bakırdan yedek yağdanlıklar vardı. Buraya fitilini kesmek için birde makas konmuş. Bu kandiller erimiş iç yağı doldurularak yakılır.*"²¹ Bu bilgilerin yanı sıra Erzurum'da Ahi Duman zâviyesinde kaldığı sırada ikinci gün gitmek için izin istediğini buna çok üzülen zaviyenin pîri'nin razı olmadığını ve "Eğer böyle yaparsanız hürmet ve itibarıma noksanlık buluşturmuş olursunuz. Zira ziyafet süresinin en azı üç gündür"²² dediğini kaydeder. Bu yüzden üç gün ikametden sonra Erzurum'dan ayrılırlar. Burada Hz peygamberin "Misafirlük üç gündür. Bundan fazlası sadakadır."²³ hadîs-i şerifi gereğince İslam'ı yaşama gayretinin hayat nizamı haline geldiği görülmektedir. Ahi yetiştiren tekke pîri'nin İslami hassasiyeti nasıl bir öğrenci yetiştirme gayreti içinde olduklarını göstermiştir.

Teşkilatta her meslek kolu kendi arasında organize olmuştur. Bu meslek kollarının ayrı ayrı pîrleri vardır. Ahiler çalışan insanlara birer pîr'in manevi kutsiyetini öğretip, o pîr'e intisap etmelerini sağlamışlardır. Meslek pîrleri o sanatı yapmış peygamberler ve ulu kişilerden seçilmiştir.²⁴ Her mesleğin bir ustası vardır. Çıraklıktan ustalığa geçmenin belli zorlukları ve şartları olmuştur. Çırak uzun süre

---

²⁰ Ziya Kazıcı "Ahi Baba" **DİA**, C.1, İstanbul, 1988, s.527

²¹ Mehmet Şeker, **İbn Batuta'ya göre Anadolu'nun Sosyal-Kültürel ve İktisadi Hayatı ile Ahilik**, Sistem Ofset, Ankara, 1993, s.73

²² A.g.e., s.79

²³ Buhari, Edeb, 85

²⁴ İkinci, **a.g.e.**, s.21

ustasının yanında çalıştıktan sonra Ahi Teşkilatı'nın yöneticileri karşında ciddi sınavlar vermiştir.

Ahilik Teşkilatı'nda, her kademedен sorunun yerinde ve zamanında çözülmesi beklenmiştir. Normal şartlarda hiçbir sorun bir üst kademeye iletilmemiştir. Ancak çözümü bulunmayan konular bir üst kademeye sunulmuştur.²⁵ Problemlerin üst kademelere iletilmemesi ve yerinde çözümlenmeye çalışılması eğitim veren üst tabakaya meşguliyet verilmemesinin sağlanması, eğitim kalitesini artırıcı nitelik kazandırmıştır. Bu uygulamadaki profesyonellik, zihinleri bulandırmama ve enerjiyi gereksiz şeyler için harcamama esası ile daha berrak düşünce ile eğitim verilmesini sağlamıştır.

Fütüvvetnâmelerde yedi taife diye geçen yedi sosyal grup son derece katı bir hiyerarşik yapıya sahiptir. Yol erkanı denilen bir törenle adım atılan bu teşkilatta icazet önemli bir yer tutar ve sadece liyakatle bir üst kademeye geçilen bir sistem vardır.²⁶

1.3.3. ÜYELİK

Üyelik; genç bireyin kendisini ahi birliklerine kabul ettirme durumunu kapsamaktadır. Ahilikte bir gencin teşkilata kabulüne çok önem verilmekteydi. Teşkilata girmeyi arzu eden bir genç, kendisini kabul edecek bir asli azaya mürâcaat etmektedir. Mürâcaat eden gence 'tâlib' ustasına 'matlûb' adı verilmektedir. Tâlib Arapça kökenli bir kelime olup 'isteyen, ısrar eden, peşine düşen anlamına gelir.'²⁷ Tâlibte aranılan vasıflar hakkında çok titiz davranılmaktadır. Kabulden önce uzun bir takibat yapılır, bu iş bazen aylarca sürer, ilgili genç en küçük bir şüphe uyandırırsa teşkilata kat'ıyyen kabul edilmezdi.'²⁸ Tâlibin eğitime kabul edilme sürecindeki titizlik, verilen eğitimdeki titizliğin ön koşulu niteliğindedir. İstidatlı ve kabiliyetli öğrencilerin alımı ve ön bir elemenden geçirilmeleri eğitim sürecini de kolaylaştırmaktadır.

---

²⁵ Kazım Ceylan, **a.g.e.**, s.32

²⁶ **A.g.e.**, s.31

²⁷ Hikmet Özdemir, Suat Cebeci, **Arapça- Türkçe Sözlük**, Emel Matbaacılık, Ankara,1989, s.251

²⁸ Mustafa Fayda, **Anadolu Ahi Teşkilatı**, A.Ü. İlahiyat Fakültesi Lisans Tezi, Ankara, 1996, s.42

Üyelik şartları ve bu konuda titiz davranılması yapılacak olan eğitimin ciddiyetini ve kalitesini ortaya koymaktadır. Çünkü yetiştirilecek öğrenci kabiliyetli ise eğitim de o kadar verimli olur. Zamandan ve emekten tasarruf edilir. Hem nitelik hem de nicelik açısından sağlam bireyler yetiştirilip topluma kazandırılır. Bu konuda Y. Ekinci “*teşkilata girmek isteyenler üzerinde yapılan araştırma ahi olmalarına engel olabilecek durumlarının olup olmadığına bakmak içindir.*” diyerek fütüvvetnâmelerde Ahilik Teşkilatına kabul edilmeyecek kişilerin sıralandığını, bunun için inceleme yapıldığını kaydeder.²⁹ Ahiliğe girmek isteyenlerin ahlakî durumlarının bu kadar incelenmesi mesleklerini icra ederken daha fazla kazanç sağlamak için ahi ahlak kurallarına ters düşen fiiller içerisinde bulunmamasının istenmesidir. Yani önce din ve ahlak eğitimi sonra meslek eğitimi gelmektedir. İşte burada din eğitimin ne kadar önemli olduğu, diğer eğitim alanlarına temel sağladığı görülebilir. Yüzyıllar boyunca ayakta kalmış bir teşkilatın sisteminin bu minval üzere kurulmuş olması ve daha da önemlisi başarılı olması din eğitiminin gerekliliğini gözler önüne sermektedir.

Üyeliğe kabul edilen aday, öncelikle ustalık belgesine sahip olan bir ustanın yanında ‘yamak’ olarak eğitimine başlardı.³⁰ Yamak iş yerlerinde ayak işi yapan kişiye denirdi. Yamaklar herhangi bir ücret almazlar ve iki yıl çalışırlardı. Yamaklık ve sonrasında çıraklık dönemini tamamlayan kişi, ustasının teklifi ve sanat birliğinin tasdiki ile kalfalığa terfi ettirilirdi. Aday öğrencilerin çıraklıktan kalfalığa, kalfalıktan ustalığa yükselmelerinde mutlaka bir tören yapılırdı. Kurulmuş olan heyet, eğitimi tamamlayan çırak ve kalfanın eğitim süresince o güne kadar ürettikleri ürünlerden örnekler alarak onların işçiliğini inceledikten sonra, çırak ve kalfanın ahlaki değerlerine, dürüstlüğüne ürettiği malın kalitesine olumlu kanaat getirirse onları bir üst makama terfi ettirirdi. Üst makama terfi merasimine “*Şedd Kuşatma Töreni (Diploma Merasimi)*“ adı verilirdi.³¹

---

²⁹ Ekinci, **a.g.e.**, s.68

³⁰ M. Fatih Köksal, **a.g.e.**, s.106

³¹ M. Fatih Köksal, **Ahilik Kültürünün Dünü ve Bugünü**, Kırşehir Belediyesi Kültür Tarih Yayınları Serisi, Yayın No: 5, Kırşehir, 2007, s.171-172

1.3.4. DENETİM

Ahi birliklerinin bir diğere unsuru olan denetim, kurum olarak Ahiliğın kalkınmasını ve devamını sağlayan önemli bir sistemdir. Doğru bir denetim anlayışı oluşturmak yetiştirilen öğrenciden/çıraktan üretimi yapılan mala kadar birçok şeyin kalite standartlarının yüksek olmasını sağlayacaktır.

Ahi Teşkilatında uygulanan denetimi iç denetim, dış denetim ve öz denetim (otokontrol) şeklinde ayırmak mümkündür. İç ve dış denetim üretimle ilgili olup toplumsal bir yapıya sahipken öz denetim tamamen içsel bir durum olup bireyseldir.

Denetim; kurum içerisindeki görevliler tarafından yapılıyorsa ‘iç denetim’, kurum dışındaki görevliler tarafından gerçekleştiriliyorsa ‘dış denetim’ adını alır. Ahiliğın iç denetim mekanizması çırağın “ahi kardeşi” olan, ustası dışında aynı meslekle uğraşan iki kalfayı yol kardeşliğine seçmesi ile gerçekleştirilir. Çırak zaviye reisinin izninden sonra bu üç sanatkarın gözetiminde çalışmaya başlamıştır.³² Bu durum İslam dinindeki ‘ihşan’ yani Allah’ı görüyormuşçasına ibadet etmek şuurunu yansıtmaktadır. Kendini sürekli gözetim altında tutan birinin olduğunu bilmek, davranışları ona göre düzenlemeyi kendini kontrol altına almayı gerektirir. İşte burada otokontrol dediğimiz öz denetim olgusu karşımıza çıkmaktadır. Öz denetim de iç denetim olgusunda olduğu gibi senin sürekli yanında bulunan gözetleyen bir insan yoktur. Burada kendinle baş başa olma durumu vardır. Refik Soykut “*Ahi, vicdanını kendi üzerine gözcü koyan adamdır*”³³ diyerek ahinin öz denetimini vicdanla sağladığını belirtmiştir. Yaptığı işi usta ya da kalfa denetlediği için düzgün yapmaz, o işi gerçekten ciddiye aldığı için, Allah rızası için yapar. Bu tavır ahlaki olarak üst bir mertebeyi işaret eder. Bu seviyeye ulaşmış, öz denetim olgusunu kazanmış olan çırak ahi olmanın gereklerini yerine getirmiş olur. Çünkü Ahiliğın amaçlarından biri de ‘insan-ı kâmil’ yetiştirmektir.

Ahi Teşkilatında dış denetim fonksiyonuyla tüm esnaf grupları için üretim standartları belirlenmiş, bu standartlara uymayanlara çeşitli yaptırımlar uygulanmıştır.

³² Yusuf Ekinci, **Ahilik**, Sistem Ofset Baskı, Ankara, 1991, s.105

³³ Refik Soykut, **Orta Yol Ahilik**, Güneş Matbaacılık, Ankara, 1971, s.64

Osman Akkuş yaptığı çalışmasında 1630 yılı öncesine ait vesikadan konuyla ilgili bilgileri aktarmaktadır: “*Ekmekçiler, işledikleri ekmeğin kara ve çiğ olmamasına ve tartısının eksik olmamasına dikkat etmektedirler. Et bulamayan kasaplara hapis cezası verilmektedir. Aşçıların yaptıkları yemekler çiğ olmayacak, tuzu orta ve temiz olacak ve kalaysız kazan kullanacaklardır. Pazar yerinin dışında ticaret yapılmayacak ve pazarda sebze ve meyvelerin iyisi üste dizilmeyecek, bunu yapanlar cezalandırılacaklardır. Değirmende sıraya dikkat edilecek ve gelen buğdayın emniyeti sağlanacaktır. Yoğurtçu, terzi, ipekçi, derici, kuyumcu, oduncu, tıp hizmetleri vb. tüm alanlarda çeşitli kriterler koyulmuştur.*”³⁴

Ahilikte çeşitli kaideler oluşturulmuş, bu kaideler fütüvvetnâmelerde ve ahi seçerenâmelerinde yer almıştır. Düzenin sağlanması için esnafın kaidelere uyması istenmiş ve cezalar esnafın kaidelere uyması için gerekli bir araç olarak düşünülmüştür. Ceza sistemi asla amaç konumuna getirilmemiştir. Bu anlayışa uygun olarak, verilecek cezaların yıkıcı ve aşağılayıcı değil, daha çok barıştırmacı ve eğitici olmasına dikkat edilmiştir. Küçük suçlarda davalıya özür diletmek, kahve veya çay ısmarlatmak verilen cezalar arasında olmuştur.³⁵ Cezanın amaç olmaması, eğitici nitelikte olması yine insana verilen değerden kaynaklanmıştır. Din eğitimi açısından bakıldığında ise insan onurunu kırıcı nitelikte cezaların verilmemesi insan onuru kırmanın da ahlaki bir davranış olmayacağı düşüncesinden hareketle oluşturulmuş, ahlaki düzelmeyi sağlamak, amaç konumuna getirilmiştir.

Bozuk mal üreten ve müşteriye kandıran esnafa en ağır ceza olan birlikten ihraç cezası verilmiştir. Dükkanı kapatılmış ve pabucu dama atılmıştır.³⁶ Pabucu dama atılan esnaf toplumdan soyutlandığı için böyle bir ceza sanatkar için ölümden de beter olmuştur.³⁷

Uygulanan diğer ceza türleri şunlardır:

---

³⁴ Osman Akkuş, (2004), “Ahilik Teşkilatlarına Tarihsel Bir Perspektiften Bakış”, **1. Ahi Evren-i Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu Bildiri Kitabı**, Cilt:1, 12-13 Ekim 2004, Kırşehir, s. 718

³⁵ Ekinci, **a.g.e.**, 2011, s.80

³⁶ Pabucu dama atılmak deyimi ahi geleneğinden gelir ve verilen ağır cezalardan bir tanesidir. Kurala uymayan esnafın sağ ayağından pabucu çıkarılır ve dama atılır. Bu durum tüm esnafa haber verilir. Pabucu dama atılan kişinin ülkede aynı işi yapması imkansız hale geldiği gibi eş dost arasında tüm itibarı sıfırlanır.

³⁷ Galip Demir, **Türk Kültürü Ahilik**, No:9, Ahilik Araştırma Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s.34

1. Suçluyu masraf ve ikram yapmaya zorlamak
2. Dükkan kapatmak, kurban kesmek, lokma çıkarmaya icbar
3. Hammadde tevziatından hariç tutma,
4. Mamul mal satışlarından hisse ayırmama
5. Selamlaşmamak, yardım etmemek, (umûmî boykot)³⁸

Ahi birliklerinde disipline, denetime o kadar önem verilmiştir ki babanın oğluna şeyh ya da ahi olamayacağı belirtilmiş, aralarındaki baba oğul sevgisinden dolayı disiplinin bozulmasından endişe edilmiştir.³⁹

1.4. AHİLİK- FÜTÜVVET İLİŞKİSİ VE FÜTÜVVETNEMELER

1.4.1.FÜTÜVVET NEDİR?

Fütüvvet Teşkilatı'nın kuruluşunu, yapısını, Ahilik Teşkilatı ile olan ilişkisini incelemeden önce fütüvvet kelimesinin anlamını tahlil etmek konuyu daha iyi anlamak ve ilişki kurmak açısından faydalı olacaktır.

Futuvva kelimesi (Farsça: Futuvvat, Türkçe: Fütüvvet) Arap kökenlidir. Temel manası “gençlik, erginlik çağı, delikanlılık” olup bu kelime aynı zamanda “gençliğin en parlak zamanı, delikanlıca tavır” ve “gençlikten mütevellit hafifmeşreplik” manasına da gelmektedir.⁴⁰ Lügatte tekil olarak “fetâ”, çoğul olarak ise “fityân” şeklinde geçer. Fütüvvet ve bunun yumuşatılmış şekli “fütüvve”: eli açık yiğitlik, gözü peklik anlamına gelir.⁴¹

---

³⁸ Ekinci, **a.g.e.**, s.81

³⁹ Abdülbaki Gölpınarlı, **Burgazi ve Fütüvvetnâmesi**, İstanbul İktisat fakültesi Mecmuası, C.15, No:1-4, İstanbul, 1954, s.92

⁴⁰ Frarnz Taeschner, **İslam Ortaçağında Futuvva (Fütüvvet) Teşkilatı**, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, C.15, No: 1-4, İstanbul,1953, s.3

⁴¹ Çağatay, **a.g.e.**, s.3

Terim olarak ise fütüvvet; başlangıçta tasavvufî bir mahiyet taşıırken XIII. yüzyıldan itibaren içtimai, iktisadi ve siyasi bir yapılanmaya dönüşen kurum⁴² olarak ifade edilebilir.

Kuran-ı Kerimde Yusuf (12/62)⁴³ , Kehf (18/ 10,13)⁴⁴ , Enbiyâ (21/60) surelerinde fityân, fityetün kelimelerine rastlanılmaktadır. Yusuf suresindeki kullanımları yiğitlik, gözü peklik anlamında değil, “genç, delikanlı” anlamını karşılayacak şekildedir. Ancak Enbiyâ suresinde geçen “*İbrahim denilen bir gencin onları diline doladığını duyduk dediler*” ayeti olay ve bağlam olarak düşünüldüğünde Hz İbrahim Allah’ın birliğine inanmış, putları kırmış, Nemrut’a karşı yiğitlik ve mertlik göstermiştir. Bu durum yukarıda tanımını verilen fetânın yiğitlik, gözü peklik anlamıyla örtüşmektedir.⁴⁵ Yine Kehf suresinde verilen ayette geçen “mağaraya sığınan gençler” ifadesi onlara zulmeden krala karşı koyan Ashâb-ı Kehf gençlerini işaret eder. Olay ve bağlam açısından Ashâb-ı Kehf gençlerinin özellikleri düşünüldüğünde kullanılan ‘fetâ’ kelimesinin sadece genç anlamıyla değil yiğitlik gözü peklik anlamıyla da örtüştüğü görülür.

Sûfiler halk arasında hayranlık duyulan yiğitlik kavramını Kuran-ı Kerimde geçen “feta” kavramıyla ilişkilendirmişlerdir. Böylece “feta”yı tasavvuf terimi haline getirmişlerdir. Sûfi’yi fetâ, fütüvveti de tasavvuf olarak tanımlamışlardır.⁴⁶

Tasavvuf kaynaklarında II. (VII.) yüzyıldan itibaren önde gelen sûfilerin fütüvvet kelimesini tasavvufî bir terim olarak kullanmaya başladıkları kaydedilir. Ali Sami en-Neşşâr, fütüvvetten ilk bahseden sûfinin Fudâyl b. Iyaz olduğunu ve kelimeyi “*dostlarının kusuruna bakmama*” şeklinde tarif etse de ondan önce Câfer es- Sâdık’ın “*Bize göre fütüvvet ele geçen bir şeyi tercihen başkalarının istifadesine sunmak, ele geçmeyen bir şey için de şükretmektir*” dediği bilinmektedir.⁴⁷ Sûfiler, temel ahlaki

⁴² A. Yaşar Ocak, “Fütüvvet”, **DİA**, C.13, İstanbul, 1996, s.261

⁴³ “Yusuf emrindeki gençlere dedi ki: “Ödedikleri bedeli yüklerinin içine koyun. Umarım ki ailelerine döndüklerinde bunun farkına varırlar ve umarım yine gelirler.”

⁴⁴ “O gençler mağaraya sığınmışlar ve ‘Rabbimiz! Bize katından rahmet gönder ve bize bu durumumuzdan bir çıkış yolu göster.’ demişlerdi. (18/10) “ Biz sana onların başından geçenleri gerçeğe uygun olarak anlatıyoruz. “Hakikaten onlar rablerine inanmış gençlerdi; biz de onların doğru yolu bulmalarına katkıda bulduk “ (18/13)

⁴⁵ Çağatay, **a.g.e.**, s.3

⁴⁶ Süleyman Uludağ, “**Fütüvvet**” **DİA**, C.13, İstanbul, 1996, s.260

⁴⁷ Uludağ, **a.g.m.**, s.259

değerleri ve en önemli faziletleri fütüvvet kelimesine yükleyerek onu tasavvufun temel kavramlarından biri haline getirmişlerdir. Sülemî, fütüvveti "*Adem gibi özür dilemek, Nuh gibi iyi, İbrahim gibi vefalı. İsmail gibi dürüst, Musa gibi ihlaslı, Eyyub gibi sabırlı, Davud gibi cömert, Hz. Muhammed gibi merhametli, Ebu Bekir gibi hamiyetli, Ömer gibi adaletli, Osman gibi hayalî, Ali gibi bilgili olmaktır*"⁴⁸ şeklinde tarif ederken fütüvvetin bu kapsam genişliğine işaret etmiştir. Burgâzi, fütüvvetnâmesinde İslam büyüklerinin fütüvveti nasıl tanımladıklarına da yer vermiştir: "*Ol beyandur; her bir ulu, bir Fütüvvet söyledi. Şeyh Cüneyd ayıtdı : Allahu teala bu cihanı yaratdı, Fütüvveti şam içinde kodı, ya'ni Şam didiği gicedir, giceden murad örtünmekdir. Şeyh Fazl ayıtdı : Fütüvvet tefsiri oldur kim kişi kendi yoldaşını fesad işden ve yavuz işden saklaya ve dahi ana vefa kıla. Fütüvvet vefadur. Şeyh Abu-Berk-i Varrak ayıtdı : Fütüvvet oldur kim anun hiç hasmı olmaya, ya'ni kıyamet gününde hiç kimsenün hakkı anda olmaya didi.*"⁴⁹

Genel olarak insanda bulunan vefalı olmak, düşman edinmemek, kul hakkına girmemek vb. gibi iyi ve güzel hasletler fütüvvet olarak tanımlanmıştır. Tariflerden de anlaşılacağı gibi fütüvvet bir davranış biçimi bir hayat tarzı şeklinde algılanmıştır.

1.4.2. FÜTÜVVETİN BİR KURUM OLARAK ORTAYA ÇIKMASI

Fütüvvet Teşkilatı'nın kesin bir tarihle ne zaman ortaya çıktığı bilinmemektedir. Sülemî, fütüvvet davetine ilk koşanın Hz. Adem olduğunu belirtir.⁵⁰ Bu açıdan bakıldığında fütüvvet öncelikle bireysel bir yapı arz etmiştir, kurumsal yapısına sonradan kavuşmuştur.

Fütüvvet kavramı sadece İslam ile birlikte hayatımıza girmemiştir. İslam öncesi cahiliye toplumunda da fütüvvet kavramı vardı. Nitekim Necm-i Zer-Kûb'da geçen ifadeler bunu destekler niteliktedir: "*Peygamberimize peygamberlik gelmeden önce fütüvvet sahiplerinde 'Sahip' (bey, komutan, güçlü kimse) adına şarap içilirdi. Ebu*

⁴⁸ Sülemî, *Tasavvufta Fütüvvet*, Terc. Süleyman Ateş, Ankara Üniversitesi Basımevi, No.135, Ankara, 1977, s. 22-23

⁴⁹ Gölpınarlı, *a.g.e.*, s.121

⁵⁰ Sülemî, *a.g.e.*, s. 22

*Cehil o zamanlar fütüvvet sahibi olmakla tanınmıştı. Dört yüz kişi onun adına şarap içmişti. Peygamber o vakit gençti. Gençlerden kırk kişi, peygamberle çağdaştı. Daima beraber bulunurlardı. Tanrı rahmet etsin Mustafa'ya da Muhammed dediler. Zahir ve batına ait her hususta kutlu ayağımızın bastığı toprak bile Ebu-Cehlin varlığından daha yücedir, daha iyidir. Sizin cana canlar bağışlayan vücudunuz varken o fütüvvet sahipliği süsü takınmada. Bizde sizin kutlu adınızla fütüvvet yoluna girmek istiyoruz. Tanrı rahmet etsin ve esenlikler versin peygamber aramızda şarap kullanmamız doğru değil buyurdu ve tuzlu su koydu. Onlarda peygamberin kutlu adına tuzlu su içtiler”*⁵¹

İslam öncesinde başlayan bu anlayış İslam'da da kabul görmüştür. Cömertlik bakımından Hatem Tâi, yiğitlik bakımından Hz. Ali fütüvvetin örnek kahramanları sayılmıştır.⁵² Ancak bu dönemde Araplar arasında teşkilatlanmış fütüvvet kurumunun izlerine rastlanmamıştır. Fütüvvetin asıl tezahürü ise Abbasilerin ikinci döneminde ortaya çıkan “ayyâr” ve “şuttâr”dır.⁵³ Çoğunluğu şehirdeki işsiz güçsüz kimselerin, topraksız köylülerle ordudan ayrılmış askerlerin oluşturduğu ayyarlar, güçlü iktidar zamanında geri plana çekilip adeta ortadan kayboldukları halde yönetimin zayıfladığı dönemlerde sorumsuzca hareketleriyle ülkeleri için her zaman problem teşkil etmişlerdir.⁵⁴

XIII. yüzyılda, Halife en-Nâsır li-Dînillah, İslam devletinin bekası için bir süreden beri mevcut olan fakat teşkilatlı olmayan fütüvvet hareketini yeniden organize ederek merkezi bir şekle dönüştürmüşler.⁵⁵ Halife Nâsır li-Dînillah fütüvvet, birliklerini etrafına topladıktan sonra müesseseleri daha da sağlamlaştırmak için çeşitli tedbirler almıştır. Bu tedbirlerden ilki tasavvuf büyüklerinden Şihâbûd- din Sühreverdî'ye fütüvvetnâme yazdırmak olmuştur. Bu şekilde tasavvufî düşüncenin bu birliklere hakim olmasına zemin hazırlamış olduğu söylenebilir.⁵⁶

---

⁵¹ Necm-i Zer-Kub, **Fütüvvetnâme**. Terc. Abdülbaki Gölpınarlı, İktisat Fakültesi Mecmuası, Cilt:11, s.277

⁵² Sülemi, **a.g.e.**, s.3

⁵³ M. Saffet Sarıkaya, **XIII-XVI. Asırlardaki Anadolu'da Fütüvvet-namelere Göre Dini İnanç Motifleri**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2002, s.30

⁵⁴ Abdulkadir Özcan, “Ayyar”, **DİA**, IV, İstanbul, 1991, s.296

⁵⁵ Ocak, “Fütüvvet”, C.13, s.261

⁵⁶ Erken, **a.g.e.**, s.28

Halife Nâsır, müesseseleri ortak bir nizamda toparladıktan sonra bunların yaygınlaştırılması için halifeliğin kontrolünden uzak bölgelere elçiler göndermiştir. Anadolu Selçuklu Sultanı I. İzzeddin Keykavus'a Sühreverdî ve Kirmanî'yi göndermiş, İzzeddin Keykavus fütüvvete gitmiştir.⁵⁷ Oğlu I. Alâaddin Keykubad Sühreverdî'nin elinden fütüvvet libâsını giymiştir. Böylece fütüvvet Anadolu'ya girmiş sultanlar tarafından kabul görmüştür.

Sonuç olarak fütüvvet dört evrede kendini göstermiştir:

- 1.Cahiliye döneminde sosyal bir kavram olarak var olan fütüvvet,
- 2.Ayyâr ve şuttârın kendi aralarında teşkilatlanması ve daha sonra XII. yy. başlarında halife Nâsır'ın siyasi olarak kurumsallaştırdığı fütüvvet,
- 3.Kurumsallaşmaya paralel olarak sûfilikle iç içe geçip gelişen fütüvvet,
- 4.Esnaf tabakası ile bütünleşen ve aynı zamanda tasavvufî kimliğini de koruyan Ahilik fütüvveti⁵⁸

1.4.3.AHİLİK- FÜTÜVVET İLİŞKİSİ

Türk tarihçileri arasında Ahilik konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. M. Fûad Köprülü Abdülbâki Gölpınarlı ve Franz Taeschner gibi Ahiliği Fütüvvet Teşkilatı'nın Anadolu'da aldığı değişik bir biçim olarak yorumlamalarına rağmen daha sonraki bazı tarihçiler, milliyetçilik duygularının etkisiyle bu görüşün karşısında hareket ederek bu kurumun fütüvvet kurumuyla hiçbir ilgisi bulunmadığını, Ahiliğin Anadolu'da Türklerin ortaya koyduğu özgün bir kurum olduğunu savunmuşlardır.⁵⁹

Fütüvvet- Ahilik ile münasebetiyle ilgili farklı görüşler güncelliğini korumakla birlikte Ahiliğin temel kuralarını fütüvvetçilikten aldığı bir gerçektir. Daha sonra fütüvvetçilik Anadolu'da yeni bir nitelik kazanarak Ahilik adını alsa da ilk dönemlerde fütüvvet-ahi şeklinde faaliyet göstermiştir.⁶⁰

---

⁵⁷ A.g.e, s.28

⁵⁸ Ocak, a.g.m, s.261

⁵⁹ Ocak, a.g.m., s.262

⁶⁰ Çağatay, a.g.e., s.2

Öyle ki ahi kurallarının yazılığı olduğu bir nev'i ahi kanunnâmeleri diyebileceğimiz kitapların isimlerine fütüvvetnâmeler denilmiştir. Ahiliğı fütüvvet kurumundan tamamen soyutlamak ne kadar doğru değilse fütüvvet kurumunun aynıdır demek tarihi olaylar ve bağlam açısından da doğru değildir. Bu durumda Ahiliğın fütüvvet kurumundan etkilendiğı ancak değışime ve dönüşüme uğradığı belirtmek daha doğru olacaktır. Çünkü coğrafi farklılıklar, kültür farklılıkları kurum yapılarında değışim meydana getirmiştir.

1.4.4.FÜTÜVVETNÂMELER

Fütüvvetnâme fütüvvetten söz eden eser demektir.⁶¹ Fütüvvetnâmeler kültürel bilgiler içeren, dini hayatın ve inanç kaidelerinin öğrenilmesine büyük katkı sağlayan eserlerdir. Bu eserler Fütüvvet Teşkilatı'nın erkânını, âdabını, törelerini didaktik bir metotla açıklamış ve teşkilata mensup olanların el kitapları olma özelliğini kazanmıştır.⁶² Müellifi belli olmayan fütüvvetnâmeler zamanla anonimleşse de, müellifi belli olan ve teşkilat için önemli bilgiler içeren fütüvvetnâmeler vardır.

Arapça ve Farsça Fütüvvetnâmeler;

1. es- Sülemî'nin Fütüvvetnâmesi
2. es-Sühreverdî'nin Fütüvvetnâmeleri
3. en-Nakkaş el-Harputî'nin Tufetül Vasâyâ'sı
4. Necm-i Zerkûb'un Fütüvvetnâmesi
5. Nâsiri'nin Fütüvvetnâmesi

Türkçe Fütüvvetnâmeler ;

1. el- Burgâzi'nin Fütüvvetnâmesi
2. Eşref b. Ahmed'in Fütüvvetnâmesi

---

⁶¹ A.g.e., s.171

⁶² Sarıkaya, a.g.e., s.40

3. Seyyid Hüseyin Fütüvvetnâmesi
4. Razavî Fütüvvetnâmesi
5. Hoca Can Fütüvvetnâmesi⁶³

Abdulbâki Gölpinarlı'nın biri Arapçadan, beşi Farsçadan çeviri suretiyle yayınladığı metinler en eski fütüvvetnâmelerdir. Tarihte yazılan birçok fütüvvetnâmeden söz etmek mümkündür ancak bizi ilgilendiren kısım fütüvvet teşkilatına ait olan fütüvvetnâmelerdir. Bu fütüvvetnâmelerin ilk kaleme alınmaya başlaması Nâsır li-Dinillah'ın ünlü mutasavvıf Şihâbüddîn es-Sühreverdi'ye yazdırdığı *Risâletü-l Fütüvve* ile olmuştur.⁶⁴

Bugün elimizde bulunan en eski fütüvvetnâme Abdurrahman es-Sülemî'ye aittir. Fütüvvetnâme yazma geleneği İslam dünyasında özellikle XIII. yüzyıldan sonra zengin bir literatür olarak ortaya çıkmıştır. Tasavvufî anlamdaki fütüvvet kitaplarından ayrı olarak fütüvvet-nâmeler; XIII. yüzyıldan başlayarak Fütüvvet ve Ahi Teşkilatı çerçevesinde bahsedilen mesleki nitelikteki nizamnameleri ifade edecek bir nitelik kazanmıştır. Bu tarihlerde Anadolu'da Ahilik Teşkilatı'nın gelişme göstermesiyle birlikte ahi fütüvvetnâmeleri ortaya çıkmıştır.⁶⁵ Ahilik kurumu çerçevesinde Anadolu'da kaleme alınan ilk fütüvvetnâme Yahya b. Halil b. Çoban el-Burgâzi'nin yazdığı *Fütüvvetnâme*'dir.⁶⁶ Ahiler fütüvvetnâmelerde detaylı bir şekilde tarif edilen âdab-ı muaşeret kurallarını, ahlâki umdeleri, mesleki incelikleri, Anadolu'nun her tarafında kurdukları zâviyelerde disiplinli bir şekilde öğretmişlerdir.⁶⁷

Fütüvvet kavramının temeli tasavvufa dayandığı için fütüvvetnâmelerin hepsinde tasavvufî nitelik ağır basar. Fütüvvetnâmelerde fütüvvet anlayışı genellikle Hz. Adem 'den başlayarak Hz. Muhammed'e kadar olan peygamberlerin özellikleriyle izah edilmiştir.⁶⁸

---

⁶³ Sarıkaya, **a.g.e.**, ss.2-9

⁶⁴ Ocak, **a.g.m.**, s.264-26

⁶⁵ İsmail Kıvrım, "Ahiliğin Tüzüğü Fütüvvetnâmeler", **Ahilik ve Meslek Ahlakı**, edt. Kadir Arıcı, KTO Karatay Üniversitesi Yayınları, Konya, 2016, ss.180-182

⁶⁶ Ocak, **a.g.m.**, s.265

⁶⁷ Kıvrım, **a.g.m.**, s.180

⁶⁸ Ocak, "Fütüvvetnâme", C.13, s.265

Fütüvvet şartları; vefâ doğruluk, emniyet, cömertlik, ihvana nasihat, tövbe, kudreti varken af, tevâzû... vb. aynı zamanda fütüvvet nispetine sahip olmak, akil sahibi bulunmak, ergenlik çağına gelmek, dindar olmak, haya ve mürüvvet ehli olmak olarak belirtilmiştir.⁶⁹

1.5. AHİ EVRAN KİMDİR?

Anadolu’da Ahilik Teşkilatı’nın kurucusu olan ve 32 esnaf zümresinin pîri⁷⁰ kabul edilen alim ve veli zatın asıl adı Mahmud’dur. 1171 (H. 566) yılında İran’ın Batı Azerbaycan tarafında bulunan Hoy kasabasında doğmuştur.⁷¹ Babasının adı ve doğum yerine nispeten Mahmud b. Ahmed el-Hoyi (Hoylu Ahmet’in oğlu Mahmut) denmiştir. Künyesi Ebu Hakâyık (hakikatlerin babası), lakabı Nasirüddîn olup “dinin yardımcısı” anlamına gelir.⁷²

“Evren” Şeyh Nasirüddîn Mahmud’un menkıbevî adıdır. Çünkü ölümünden sonraki ilk iki asırda bu ada rastlanmamış, ancak XV. Yüzyılın ortalarından itibaren rastlanmıştır. Menâkıbnâme de, Ahi fütüvvet-name ve şecerenamerleri ona Evren adının verilmesini birkaç farklı rivayete dayandırmaktadırlar. Bu rivayetlerin hepsinde ortak olan “Evren”in yılan (ejder) anlamına geldiğidir.⁷³ Evren eski Türklerde ebedi ve mutlu bir hayatın sembolü olarak kabul edilmiştir.⁷⁴

Ahi Evran ilmî terbiyesini Horasan ve Mâverâünnehir’de iken Ahmet Yesevî’nin talebelerinden almıştır. Daha sonra bir hac yolculuğu sırasında Türk asıllı gezgin bir sofî olan Evhadüddîn Kirmânî ile tanışıp ona intisab etmiştir. 602 (1205) yılında Sadrüddîn Konevî’nin babası Mecdüddîn İshak’ın davetiyle Kirmânî ve İbn Arabî ile birlikte Anadolu’ya gelmiştir.⁷⁵ Ahi Evran, bir müddet Denizli, Konya ve Kayseri’de ikamet ettikten sonra birçok şehir ve kasabayı gezerek Ahilik Teşkilatı’nın

---

⁶⁹ Ceylan, **a.g.e.**, s.20

⁷⁰ Güllülü, **a.g.e.**, s.149

⁷¹ Ceylan, **a.g.e.**, s.23

⁷² Köksal, **a.g.e.**, 2006, s.5

⁷³ Mikail Bayram, **Ahi Evren ve Ahi Teşkilatı’nın Kuruluşu**, Damla Yayınevi, Konya, 1991, ss.77-79

⁷⁴ Refik Soykut, **a.g.e.**, s.52

⁷⁵ Çağatay, **a.g.e.**, s.50

kuruluşunda ve yayılışında önemli bir rol oynamıştır.⁷⁶ 603 yılında (1206) yılında Kayseri'ye yerleşerek deri atölyesi kurmuş ve burada debbağlık yapmıştır. Bu sebeple Ahi Evran tarih boyunca Debbağların Pîri olarak tanınmış ve kabul görmüştür.

Ahi Evran'ın elli yıllık hizmetinde bulunan⁷⁷ ve XIV. yüzyılın başlarında kaleme aldığı *Kerâmât-ı Ahi Evran* mesnevîsi ile Gülşehrî, Ahi Evran'ın hayatına dair önemli bilgiler vermiştir;

*“Âhi Evrân kim Haka irmîşidi
Tengrinün didârını görmîşidi
Toksan üç yıl dünyede oldu temâm
Ne helâl önünde gecdi ne harâm”*⁷⁸

Bu mesnevî' den anlaşıldığı üzere Ahi Evran 93 yıl helale harama dikkat ederek yaşamış Hak katında önemli bir şahsiyet olarak yaşamıştır. Gülşehrî mesnevîsinin geri kalanında Ahi Evran'ın öldüğü gün Ay'ın tutulduğunu, her yerin karardığını insanların yas tutmasının yanı sıra yer ve göğün de ölümüne yas tuttuğunu belirtmiştir.

*“Ol gice kim dünyeden gideridi
Âhiret milkîne seyr ideridi
Ay dutuldu yahtusını virmedi
Kimsene yılduz ışığın görmedi
İrtesi kim resm uruldu mâteme
Ölümi od saçdı kamu âleme
Güle güle virdi cânını Haka
Cânı Tengri hâsınun şöyle çıka
Mâtemi halkun yüregın tagladı
Yir ü gök anun yasında ağladı”*⁷⁹

⁷⁶ İlhan Şahin, “Ahi Evran”, *DİA*, C.I, İstanbul, 1988, s.529

⁷⁷ “ Elli yıl bir dem ben ansuz durmadum

Yazu yaban varduğunu görmedüm” beyiti bu duruma işaret etmektedir.

Beyit için bkz. Soykut, *a.g.e.*, s.56 (Refik Soykut metni Franz Taeschrner'in yayınladığı aslından alıp kitabının arkasında orijinal metniyle yayımlamıştır.)

⁷⁸ İlhan Şahin, “Ahi Evran”, *Ahilik Ansiklopedisi*, C.1, Ankara, 2016, s.90

⁷⁹ *A.g.e.*, s.90

Mikâil Bayram'a göre Ahi Evran Mevlânâ'nın hocası Şems-i Tebrîzî'yi bir suikastle öldürmüş, Mevlânâ ve çevresindekilerin ağır hakaretlerine maruz kalmıştır. Daha sonra Ahi Evran Mevlanâ'nın oğlu Alâü'd-dîn Çelebi ile Kırşehir'e gelmiştir. Mevlânâ ve çevresindekilerle siyasi, sosyal, kültürel fikir ayrılığına düşen Ahi Evran arasında bir çekişme var olmuştur. 1261 yılında O dönemin hükümdarı Hulâgü Han'ın menşuru ile gelen IV. Rüknu'd-dîn Kılıçarslan kendisine yakın olanları vali olarak çeşitli şehirlere atamıştır. Bunlardan biri de Kırşehir valisi Nuru'd-dîn Caca olmuştur. Ahi Evran ve çevresindekiler bu emre karşı çıkmış Nuru'd-dîn'i kabul etmemişlerdir. Ahiler çeşitli şehirlerde Rüknu'd-dîn'in uygulamalarına karşı isyan etmişlerdir. Kırşehir'deki isyanı bastırmakla görevli olan Nuru'd-dîn Ahi Evran ve çevresindekileri kılıçtan geçirmiştir (1261). İsyanın bastırılması sırasında Alâü'd-din Çelebi de Ahi Evran'la birlikte vefat etmiştir. Ahi Evren Kırşehir'e defnedilirken Alâü'd-din Çelebi'nin na'sı Konya'ya götürülmüştür.⁸⁰ Ahi Evran'ın kendi adına yapılan türbesi Kırşehir'de bulunmaktadır.

Moğollar bu kargaşa sırasında Tokat, Kayseri, Sivas gibi büyük şehirlerde kendilerine karşı çıkan esnafı ve debbağ esnafını katletmişlerdir. Ahilere ait zâviyeler de Mevlevîlere verilmiştir. Bu yaşananlardan dolayı Ahiler, Türkmenler arasına göç etmişlerdir.⁸¹

1.6. AHİ EVRAN'IN EĞİTİCİ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

Ahi Evran'ın yaşamını etkileyen ve onda bir hayat tarzı oluşmasını sağlayan faktörler, bu etkiyle oluşan ve kendisini pîr kabul edenleri derinden etkileyen, hayat nizamlarını oluşturan fikirleri ve bu fikirlerin aksiyona dönüşmesi Ahiliğin anlaşılmasında önemli yer tutar. Ahiliği anlamak için önce Ahi Evran'ı tanımak, fikir dünyasını ve eğitim felsefesini bilmek gerekir.

---

⁸⁰ Mikail Bayram, "Ahi Evren Hâce Nasirü'd-din İle Alü'd-din Çelebi'nin Öldürülmesi ve Ölüm Tarihlerinin Tespiti" **İSTEM**, S.3, 2004, ss. 37-56

⁸¹ Halil İnalçık, Osmanlı Devletinin Kuruluşu, **Genel Türk Tarihi**, C.5, Ankara, 2002, s.493

Her şeyden önce Ahi Evran'ın felsefesinde Allah'ı tanımak ve tanıtmak, nübüvvet makamını tanımak ve tanıtmak, İslami ahlakın toplumda benimsenmesini sağlamak, tasavvuf kaidelerini hayat nizamına uygulamak, sanatı/sanatçıyı korumak ve toplum faydasına sunmak vardır. Her ne kadar bir esnaf teşkilatı kurmuş ve yürütmüş olsa da Ahi Evran'ın öncelikli amacı dindar, işini iyi yapan, topluma faydası olan insan yetiştirmektir.

İyi bir eğitim almış olan Ahi Evren'in eğitim olgusuna ne denli önem verdiğini sultana verdiği öğütte görmek mümkündür. Ahi Evran öğüdünde sultana insanları mesleklere yöneltmesini söylemiş, devletin vatandaşın eğitimi ile yakından ilgilenmesi gerektiğini, bunu bir vazife bilinciyle yapması gerektiğini belirtmiştir.⁸²

Ahi Evran'ın felsefesini en iyi anlayabileceğimiz yerlerden biri de kuşkusuz onun eserleridir. Eserinde üzerinde durmuş ve işlemiş olduğu konular onun fikir dünyası hakkında bilgi verecek birincil kaynaklardır. Yine yukarı da vermiş olduğumuz Ahi Evran'ın fikri durumunu da eserlerinde üzerinde durduğu konulardan anlamaktayız.

1.6.1. AHİ EVRAN'IN ESERLERİ

Ahi Evran'ın eserleri hakkında incelemede bulunulmuş, bir takım araştırma yapılmıştır. Eserlerin bir kısmının kayıp bir kısmının da Arapça-Farsça olması hasebiyle biz yapılmış olan çalışmalardan yararlanacağız.

M. Bayram Ahi Evran'ın eserleri üzerinde yaptığı çalışmalarda 25'e yakın eserini tespit ettiklerini ifade etmiştir.⁸³ Ahilik ansiklopedisi incelendiğinde 21 adet eserin içerik bilgisine ulaşılmıştır.⁸⁴ Karşılaştırma yapıldığında yaklaşık olarak bu sayılar arasındaki eser tespitleri söylenebilir. Eserlerinin tespit edilmesinde zorluklardan biri Ahi Evran'ın kaleme aldığı eserlerde kendi ismini zikretmemiş olmasıdır. Kuşkusuz bu durum;

⁸² Mikail Bayram, "Bir Eğitim Öğretim Ocağı Olarak Ahi Teşkilatı", **İslam'da Aile ve Çocuk Terbiyesi**, Ed. İbrahim Canan, 2. Baskı, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2005

⁸³ Mikail Bayram, **Tasavvufi Düşüncenin Esasları**, 3. Baskı, Çınar Ofset, 2008, İstanbul s. 105

⁸⁴ Yayın Kurulu, **Ahilik ansiklopedisi**, C.1, Ankara, 2016, s. 92

-Ahi Evran'ın eserlerinin çağdaşı olan başka yazarlara atfedilmesi ve ya eserlerinin onlarınki ile karıştırılması,

-Ahi Evran'dan sonra yaşamış ve Ahi Evran'ın eserini istinsah eden yazarın kimden istinsah ettiğini belirtmemesinden dolayı o eseri yazdığı sanılması,

- İsim ve nispet benzerliğinden dolayı eserin başka yazara ait sanılması gibi durumlara yol açmıştır.

Örneğin; Ahi Evran'ın Metâliü'l- İman adlı eseri istinsah edilirken eserin başındaki serlevhaya bir ibare koyularak Necmü'd-dîn-i Dâye'ye (654/1256) ait olduğu ileri sürülmüştür.⁸⁵ Bu durum istinsah edenin tam olarak olaya vakıf olamadığından ya da titiz bir çalışma yapılmış olmamasından kaynaklanabilir. Necmü'd-dîn-i Dâye ile Ahi Evran çağdaştır. Günümüzdeki teknolojinin olmaması, Ahi Evran'ında eserlerinde isim belirtmemesi gibi sebeplerle bu tarz olumsuz durumlar ortaya çıkabilmiştir. Tüm bunlar eserlerin tespitinin zorlaşmasında etkili olmuştur.

Ahi Evran'ın tespit edilmiş eserleri şu şekildedir; ⁸⁶

-Metâli'ü'l-îmân	- Medb-i fakr u zemm-i dünya
- Tabsîra	-Tercüme-i en-Nefsü'n-nâtika
- Letâif-i Gıyâsiyye	-Tercüme-i Kitâbü'l-bamisin fi usuli'd-din
- Letâif-i Hikmet:	-Tercüme-i Miftâbu'l-gayb:
- Âğâz u Encam:	-Mi'rac-nâme
- Tubfetü'ş-şekur	- Mürşidü'l-kifaye:
- Yezdan-şinaht	- Ulûm-i Hakik
- Goşayiş-nâme:	- İlmü't-teşrib:
- Kitâbü'l-afaî:	
- Ahlâk-i Nâsirî:	

⁸⁵ M. Bayram, **a.g.e.**, s. 93

⁸⁶ Yayın Kurulu, **a.g.m.**, ss.91-92

- Müsari‘ü’l-Müsari

-Tercüme-i et-Teveccübü’l-etemm nabva’l-Hakk

Eserlerin hepsi günümüzde mevcut değildir. Mevcut olan eserler el yazması şeklinde olup, farklı farklı kütüphanelerde bulunmaktadır. Süleymaniye, Fatih, Ayasofya, Konya Yusufaga, Pertev Paşa, Bursa Eski Eserler kütüphaneleri bunlardan bazılarıdır.⁸⁷

Eserlerin bazıları el yazması olmakla birlikte bazı eser isimleri ise Ahi Evran’ın eserlerinde belirttiği isimlerdir ve günümüzde mevcut değildir. Örneğin İlmü’-teşrib adlı eserinden sadece diğer Letâif-i Gıyâsiyye ve Letâifi Hikmet eserlerinde söz etmiştir. Böyle bir eserin bulunduğu buradan bilinmektedir. Ulûm-i Hakîki, Tubfetü’ş-şekur adlı eserleri yine aynı şekilde nüshası bulunmayan fakat yazdığı mektuplarda ya da eserlerde isimlerinden bahsettiği eserlerdendir.⁸⁸

Ahi Evran’ın eserlerinde dini ve ahlaki eğitim ile ilgili bir çok detaylı bilgiler mevcuttur.⁸⁹ Metâli‘ü’l- İman, Tabsîratü’l- mübtedî ve Tezkîretü’l-müntehî, Menâhic-i Seyfî, Letâifu’l Gıyâsiyye eserleri incelenmiş olduğu⁹⁰ müşterek konuların bulunduğu ve bu konuların genel olarak ;

-Allah’ın zâtı, fiilleri, sıfatları

-Nübüvvet hâli

-Ahiret hayatında toplandığı bilinmektedir.

Bu üç ana konuyu İslam dinin esaslarını oluşturan temel konulardır. Ahi Evran’ın yazdığı her farklı eserde aynı konulara değinmesi ve bu konuları açıklarken yine aynı rubâîlerden yararlanması tekrara düşme değil aslında onun bu konulara ve bunların öğrenimine yani din eğitimi ve öğretimine ne kadar önem verdiğini gösterir. İkinci bir husus olarak da devrin şartları eserlerini yazmasında ve itikad konularını işleminde etken nedenlerden biri olmuştur. Ahi Evran Metâliü’l İman adlı eserinin

⁸⁷ Ahilik ansiklopedisi, ss.91-92; M. Bayram, a.g.e, ss.85-109

⁸⁸ Yayın Kurulu, **Ahilik Ansiklopedisi**, a.g.m., ss.92

⁸⁹ Mikail Bayram, **Tasavvufi Düşüncenin Esasları**, s. 67

⁹⁰ Mikail Bayram, a.g.e., ss. 90-104

ön sözünde eserini yazma nedenini devrin şartlarından dolayı İslamî yaşayışın azaldığını ve bu itikadı güçlendirmek için eserini yazdığını belirtmesi⁹¹ ideal bir inançlı insan tipi yetiştirme kaygısı güttüğünü gösterir.

Eserler bu üç konudan ibaret olmayıp muhtevalarında farklı konularda barındırırlar. Metâliül İman'da âlimlerden ve keşif erbabı velilerden bahseder.⁹² Tasavvufî konular da barındırır. Letâif-i Gıyâsiye adlı eseri dört ciltten oluşur. Ancak günümüzde birinci cildine ulaşılmıştır. Eserin dört cilt olduğu müellifin yazmış olduğu ön sözden anlaşılmaktadır. Birinci cildinde usul ilmi, ikinci cildinde fıkıh ilmi, üçüncü cildinde ahlak ve siyaset ilmi, dördüncü cildinde dua ve şartları konularını içerir.⁹³ Yukarıda saymış olduğumuz konular dışında siyasetnâme diyebileceğimiz tarzı da bünyesinde bulundurmıştır. Ahi Evran Letâifü-Gıyâsiyye eserini, 1204 yılında geldiği Konya'da yazarak Anadolu Selçuklu sultanlarından I. Gıyâseddin Keyhüsrev'e takdim etmiştir.⁹⁴ Letâif-i Hikmet adlı eserini ise II. İzzüddin Keykuvas'a sunmuştur. Siyasetnâme türünde bir eserdir. Letâif-i Gıyâsiyye'nin birinci ve üçüncü cildinin özeti şeklindedir.⁹⁵

Büyük ilim sahibi olan Ahi Evran'ın eserleri Ahiliğin kurucusu olması hasebiyle ilk başlarda ahi zâviyelerinde okutuluyordu. Ahi Evran bu öğrencilerin dinî ve ahlakî eğitimleriyle yakından ilgilenmiştir. Öğrencilerin daha iyi anlaması bakımından- ki Ahi Evran'ın bilgi birikimi ve ilmi göz önüne alınırsa- daha halka yakın halk dilinde eseler kaleme almıştır. Bu eserlerden *Menâhic-i Seyfî* adlı eser Anadolu'da ilmihal şeklinde kaleme alınmıştır. Anadolu'daki ilmihal geleneğinin başlatıcısı Ahi Evran olmuştur.⁹⁶

İslam dininde sadaka-i câriye olarak adlandırılan ve ölümden sonra bile amel defterinin kapanmasını önleyen bir ibadet olan eser bırakma, bu kültürde önem ihtiva

---

⁹¹ A.g.e., s.96

⁹² A.g.e., 96

⁹³ İsmail Bilgili, "Ahi Evren'in Letâif'ü- Gıyâsiye Adlı Eseri ve Değerlendirilmesi", **Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S.45, 2018, ss.78-83

⁹⁴ A.g.e., s.82

⁹⁵ Bayram, a.g.e., 106

⁹⁶ A.g.e., s.141

eden bir olgudur. Dolayısı ile eser içeriği, bahis mevzusu olan konular bu titizlikle işlenmiş olabilir.

1.7. AHİ EVRAN'IN DERS HALKASI

Ahi Evran gençliğinde Horasan ve Mâverâünnehir'e giderek oradaki büyük âlimlerden dersler almıştır. Ders aldığı ve en çok yararlandığı alimlerden biri Eş'âri kelamcı Fahreddin Râzi olmuştur. Nitekim Ahi Evran'ın yazdığı Menâhic-i Seyfi adlı eser imanın ve İslam dininin esaslarını itikatta Eş'âri, amelde Şafi mezhebine göre anlattığı bir eserdir.⁹⁷

Fahreddin Râzi üstün zekası, güçlü hafızası ve etkili hitabeti ile tanınmış "allâme" unvanıyla anılan bir alimdir. Râzi tasavvufa ilgi duymuş, bu ilginin oluşmasında Eş'âri alimlerin tasavvufa meyletmiş olmaları ve babasının da aynı yolu seçmiş olması etkili olmuştur. Hatta büyük oranda faydalandığı Gazzâlî'nin de önemli tesirleri olduğu belirtilmiştir. Tasavvufî temayülünün işareti olarak ise tefsirlerinde ara ara işâri te'viller yapması gösterilmiştir.⁹⁸

Ahi Evran Bağdat'ta bulunduğu bir sırada Evhadüddîn Kirmânî ile tanışmış, ona bağlılığını ömrünün sonuna kadar sürdürmüş ve Kirmânî vasıtası ile Halife Nâsır'ın kurduğu Fütüvvet teşkilatını tanımış ve dahil olmuştur.⁹⁹ Kirmânî Anadolu'da Evhadiyye tarikatının kurucusu olup Türkmen asıllıdır. XIII. yüzyılın başlarında Evhadiyye tarikatı en güçlü siyasi fikri ve dinî (tasavvufi) mahiyette ortaya çıkmıştır. Kirmânî'nin Ahi Evran'ın hem hocası, hem kayınpederi, hem de Bacılar Teşkilatı'ndaki Fatma bacının babası olması onun ne denli önemli bir şahsiyet olduğunu göstermektedir. Ayrıca Kirmânî'nin aşırı derecede melâmi olması Anadolu'daki Ahi Teşkilatı mensuplarının melâmi meşrepten olmalarını sağlamıştır. Ahilik ülküsünün topluma hizmet etme aşkı, kendini topluma adama, karşılık beklemeden muhtaç olanlara yardım etme gibi erdemlerinin melâmi felsefesinden

⁹⁷ Ceylan, a.g.e., s.24

⁹⁸ Yusuf Şevki Yavuz, "Fahreddin er-Razi" **DİA**, C.12, İstanbul, 1995, ss.89-90

⁹⁹ Mehmet Ali Hacıgökmen, "Ahi Evren ve Ahiliğin Doğuşu", **Ahilik ve Meslek Ahlakı**, Ed. Mustafa Akkuş, KTO Karatay Üniversitesi Yayınları, Konya, 2016, s.20

geldiği anlaşılmaktadır.¹⁰⁰ Bunlardan hareketle Ahi Evran'ın fikir dünyasının oluşumundaki temel etkenleri şöyle sıralayabiliriz:

- Yesevî Tarikatı
- Fahrüddîn Râzi'nin tedris halkası
- Kayınpederi Evhadüddîn Kirmânî'nin felsefesi
- Fütüvvet anlayışı¹⁰¹

Ahi Evran'ın çok yönlü ilim ve fikir sahibi olmasında Bağdat'ın rolü büyüktür. O dönemde Bağdat İslam dünyasının ilim, sanat ve irfan merkezi konumundaydı. Ahi Evran devrin bütün ilimlerini tahsil etmiş olup; tefsir, hadis, kelam, fıkıh ve tasavvuf gibi ilimlerde eserler vermiştir. İbni Sînâ gibi alimlerden çevirilerde bulunmuştur. Ahi Evran'ın içinde yetiştiği ilmi çevreye bakıldığı zaman iyi bir eğitim aldığı ve aldığı eğitimin ağırlıklı olarak din eğitimi temelli olduğu görülecektir. Fahreddin Râzi'nin tasavvufa yakın oluşu, Ahmed Yesevî ve Evhadü'd-dîn Kirmânî'nin mutasavvıf oluşu Ahi Evran'ı tasavvufi açıdan etkilemiştir.

Ahi Evran'ı etkileyen şahsiyetlerden Ahmet Yesevî ve Evhadü'd-dîn Kirmanî'nin teşkilatın oluşumunda hangi açılardan etki sahibi oldukları, tasavvufi fikirlerin teşkilata hangi açılardan katkı sağladığı konusu üzerinde durmak için iki mutasavvıf farklı başlıklarda ele alındı.

1.7.1. AHMET YESEVİ

Hem Ahi Evran'ın ilişkisi bakımından hem de genel tasavvuf tarihi açısından Ahmet Yesevî önemli bir şahsiyettir. Menkıbevî bir kişiliği olduğu için hakkında net bilgiler yoktur. Onunla ilgili bilinen net bir bilgi Orta Asya Türkleri'nin İslamlaşmasında büyük etkisi olduğudur.

XII. yüzyılda Ahmet Yesevî'nin Türkmenistan'daki yaşadığı bölge Sirderya ve Seyhun ötesindeki bozkırlarda göçebe, çeşitli inanç ve kültürlerin mücadele ettiği bir

---

¹⁰⁰ Mustafa Akkuş, "Ahi evren ve Ahiliğin Doğuşu", **Ahilik ve Meslek Ahlakı**" edt. Mustafa Akkuş, KTO Karatay Üniversitesi Yayınları, Konya, 2016, ss.40-46

¹⁰¹ Erken, **a.g.e.**, s.50

toplum yapısı vardı. Türklerin savaşçı, hareketli, mücadeleci ruhta olmaları onların toplumsal hayattaki bazı yaşam tarzlarını benimsemelerinde etkili olmuştur. Bunların başında kadınlı-erkekli bir arada yaşam tarzı, çok fazla aksiyon içeren yaşamları kitabı ve fıkhi İslam anlayışını hayatlarına kolaylıkla uygulamalarına engel teşkil etmiştir.¹⁰² Tam da bu noktada Ahmet Yesevî Arapça ve Farsça bilmesine rağmen irşat dilini değiştirerek onlar için ‘hikmet’ adını verdiği Türkçe manzumeleri yazmıştır. Amacı İslam’ın esaslarını, şariat hükümlerini, tarikatının adap ve erkanını öğretmektir. İslamiyet’i Türklere sevdirmek, ehli sünnet akidesini onlara öğretmek ve yaygınlaşmasını sağlamak yine özel amaçlarındandır.¹⁰³ Sade bir dille yazmış olması hitap ettiği toplulukta yer edinmek, kurulan gönül bağıyla birlikte öğretmek, benimsetmek esaslı olabilir. Çünkü Türk toplumu İslamiyet’le birlikte aralarına katıldıkları İran ve Arap toplumunu yadırgamışlardır. Çok inceliklerle hazırlanan fıkıh bilgilere onlara ilk etapta kültür farklılığından dolayı hitap etmemiştir. Ethem Ruhi Fıglalı’nın; “*Bu insanlar taassuptan uzak, dinin emirlerini tam olarak yerine getiremeyen, eski Türk şamanlarının ve Şamanizmi’nin, bir takım unsurlarını, İslamiyet’e adapte etmek suretiyle yaşatmaya çalışan ve milli kültür ve değerlerini bu çerçeve içerisinde ayakta tutmaya çabalayan kitlelerdir*”¹⁰⁴ ifadesi Türklerin İslamiyet’e girdikten sonraki durumunu özetlemiştir.

İslamiyet’i kabul eden fakat ilk dönemler hayata uygulama konusunda sıkıntı yaşayan göçebe Türk halkı için hikmet adındaki manzumeler eğitici ve öğretici bir rol oynamıştır. Bundan dolayı Ahmet Yesevî Taşkent, Sirderya, Seyhun ötesindeki bozkırlarda yaşayan göçebe Türkler arasında kuvvetli nüfuz sahibi olmuştur. Bunun en büyük nedeni ise Ahmet Yesevî’nin hitap ettiği kişilere anlayabilecekleri bir dil kullanması ve onlara alıştıkları şekilleriyle aktarmış olmasıdır.¹⁰⁵ Ahmet Yesevî’nin yazdığı dörtlükler “*Kuran ve Hadislerin mana ve ruhuna uygun manzum ve vecize hikmet manasında Türkçe sözlerdi. ... İslam safvet ve inancı ile dolu olan ancak çoğu ümmi olan Türk milletine anlayacağı sadelikte Türkçe ile irşadlarını yapmıştır.*”

---

¹⁰² Ahmet Vehbi Ecer, **Ahmed Yesevi Dervişi, Ahi Evran ve Kayseri’de Ahilik**, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/erusosbilder/issue/23744/252936>, Erişim tarihi:10.10.2020

¹⁰³ Kemal Eraslan, “Ahmed Yesevi”, **DİA**, C.2, İstanbul, 1989, s.160

¹⁰⁴ Ahmet Vehbi Ecer, “Ahmed Yesevi’de Dini Tolerans ve Anadolu’da Etkileri”, **Kubbealtı Akademi Mecmuası**, S.1 , 1995, s.30

¹⁰⁵ Kemal Eraslan, **a.g.e.**, s. 160-161

Örneğin bir dördlüğünde;

Oruç tutup halka riya kılanları

Namaz kılıp tesbih ele alanları

Şeyhim deyip başka bina kılanları

*Son deminde imanından cüda*¹⁰⁶ *kıldım.*¹⁰⁷ diyerek riya yapanları ve şeriattan uzak olup şeyhlik iddiasında bulunanları son nefeslerinde imansız olarak anılacaklarını söylemiştir. Rasûlullah'ın “*Kim alim geçinmek, sefihlerle münazara yapmak ve halkın dikkatlerini kendine çekmek gibi maksatlarla ilim öğrenirse Allah o kimseyi cehenneme atar.*”¹⁰⁸ Hadîs-i şerifine de öz itibari ile benzemektedir.

Kitlelerin Yesevî'den etkilenmelerinde yazdığı bu dördlüklerin payının büyük olduğu söylenebilir. Ahmed Yesevî'den önce de o yöredeki halka İslam an'anelerini öğretmeye çalışan dervişler olmuştur. IV. Asırdan beri de tasavvuf fikirleri az çok göçebe Türk toplulukları arasında yayılmaya başlamıştır. Ahmet Yesevî gibi bir şahsiyetin kendisinden önce gelen bu dervişlerden daha üstün daha kuvvetli şahsiyeti olduğu muhakkaktır. Kendisinden önce gelen nesiller bu düşünceye zemin hazırladıkları için Ahmet Yesevî'nin başarısının yüksek olduğu söylenebilir.¹⁰⁹

Ahmet Yesevî'nin bu etkisi yaşadığı yüzyıldan sonraki zamanlarda da devam etmiştir. Ahi Evren, Sarı Saltuk Baba, Geyikli Baba, Yunus Emre, Hacı Bayram-ı Veli ve Gül Baba gibi pirlerin varlığı Ahmet Yesevî'nin kendisinden sonraki yüzyıllara manevi olarak hükmedişinin bir tezahürü olmuştur.¹¹⁰

Anadolu Ahi Teşkilatı'nın kurucusu Ahi Evran, Ahmet Yesevî'nin dervişlerinden biri olması hasebiyle onun ilmi terbiyesini almıştır. Belki de Ahi Evran'ı Ahi Evran yapan ve kurduğu teşkilatın felsefesini etkileyen hem ibadet ehli hem de çalışma ehli olma fikrinin ilk tohumlarını Yesevî'den alması olmuştur. Çünkü

---

¹⁰⁶ Yurt, baba ocağı gibi çok sevilen şeylerden ayrılmış olan, uzak kalmış olan. Bkz.

<https://sozluk.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 16.10.2020

¹⁰⁷ Kemal Eraslan, **Ahmed Yesevi, Divan-ı Hikmetten Seçmeler**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1983

¹⁰⁸ Tirmizi, İlm, 6

¹⁰⁹ Fuat Köprülü, **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1976, ss.19-20

¹¹⁰ Mustafa Kafalı, “Ahmed Yesevi, Yaşadığı Devir ve Onu Yetiştiren Çevre”, **Milletlerarası Hoca Ahmed Yesevi Sempozyumu Bildirileri**, Kayseri, 1993, s.167

Ahmet Yesevî aynı zamanda tahtadan kaşık kepçe vb. şeyler yapan zanaat sahibi bir mutasavvıftır. Kepçe ve kaşık yaparak bundan kazandığı parayla aile efradının geçimini sağlamış, zaviyesini yönetmiştir. Hatta ileriki zamanlarda Yesevî dervişlerinin kurduğu Anadolu ve Rumeli’de kurdukları zaviyelerinde kaşık ve kepçe yapımı geleneksel bir şekilde devam ettirilmiştir.¹¹¹ Ahi Evran’ın dini eğitimle birlikte meslek sahibi olmayı öncelediği düşüncesinin şekillenmesinde Ahmet Yesevî’nin de katkılarını görmek mümkündür.

Ahi Evran’ın düşünce dünyasının oluşmasına katkı sağlayan ve dolayısı ile Ahilik teşkilatının da felsefesini etkileyen alimlerden biri Evhadüddîn-i Kirmânî’dir.

1.7.2.EVHADÜDDÎN KİRMÂNÎ

Ahi Evran’ın intisap ettiği ve aynı zamanda kayınpederi olan Evhadüd’din Kirmani,1204 yılında Abbasi Halifesi Nâsır Lidinîllah tarafından kurulan fütüvvet mensubu olarak Anadolu’ya gelmiştir. 1232 yılında “Şeyhü’şşuyûhi’l-Fütüvve” (Fütüvvet teşkilatına bağlı şeyhlerin şeyhi) unvanı halife Mutasım tarafından kendisine verilmiştir. Kirmanî Anadolu’daki Evhadiyye tarikatının kurucusudur. Anadolu’da Türkmenler üzerinde nüfuz sahibi olmuş bir mutasavvıftır. Meclislerde Türkçe konuştuğu için Türkmenler onun tarikatına daha çok rağbet etmişlerdir.¹¹²

Menakıpnamesinde belirtildiği üzere Kirmânî amelde Şâfi, itikatta Eş’âri mezhebine mensuptur.¹¹³

Kirmanî, şahidbâzî meşrebinden dolayı Şems-i Tebrîzî ve Şihabüddîn Sühreverdî gibi alimler tarafından tenkide uğramıştır. Sühreverdî Kirmânî için bid’atçı ifadesini kullanmıştır. Şahidbâzî meşrep Allah’ın cemal sıfatının ortaya çıkmasını varlıkta seyretmeyi esas alan bir anlayışa sahiptir. Evhadüddîn’in içinde olduğu bu hal fiziki bir anlam taşımaya bile çeşitli suiistimallere yol açacağı endişesi ile tenkit edilmiştir.¹¹⁴

¹¹¹ Müjgan Cumbur, “Ahmet Yesevi’nin Ahi ve Gazileriyle Anadolu’nun Türkleşmesindeki Yeri”, **Milletlerarası Hoca Ahmed Yesevi Sempozyumu Bildirileri**, Kayseri, 1993, s.64

¹¹² Nihat Azamat, “ Evhadüddin-i Kirmani”, **DİA**, C. 11, İstanbul, 1995, s.518-520 ; İbrahim Kunt, “ Evhadüddin-i Kirmani”, **Ahilik Ansiklopedisi**, C.2, Ankara, 2016, s. 406

¹¹³ Nihat Azamat, **a.g.m.**, s. 519 ; İbrahim Kunt, **a.g.m.**, s. 407

¹¹⁴ **A.g.m.**, s.519

Şemsi Tebrîzî'nin Makâlât'ında Evhadüddîn Kirmânî gibi Ahmed Gazzali'nin de şahidbâzî olduğuna dair rivayet geçmektedir: “Söylemesi hoş değil ama Ahmed'in de (Gazzali) güzel yüze karşı bir meyli vardı. Ama şehvet yönünden değil. Çünkü onun gözünün gördüğü şeyleri başkasının gözü göremiyordu. Onu parça parça etseler de kendisinde bir şehvet zerresi bile yoktu. Davranışlarını bazı kimseler hoş görüyor, bazıları da onu durmadan eleştiriyordu.”¹¹⁵ Şems-i Tebrîzî'nin Ahmed Gazzali'yi bu şekilde savunması Gazzali'deki bu isteğin insani bir istekten kaynaklanmadığına atıfta bulunması Evhadüddîn-i Kirmânî'ye de bakışı yönünden önemli bir durumdur.¹¹⁶ Çünkü Kirmânî'yi de aynı sebepten dolayı tenkit etmiştir. Tebrîzî'nin bu konudaki net düşüncesini burada görmekteyiz.

Tasavvufî düşüncede hakka ulaşmak için belirli yollar vardır. Bu yollarda ilerlemek için bazı manevi makamlardan geçmek gerekmiştir. Mutasavvıflar bu yolculuğun seyr-i sulûk (ruhani yolculuk) ile olacağını söylemişler ve uygulamışlardır.

Mutasavvıflar tasavvufî eğitim metotlarından olan seyr-i sülûkun da iki ayrı metodunun olduğunu belirlemişlerdir. Bunlardan birisi Seyr-i Sülûk-i afaki diğeri Seyr-i Sülûk-i enfüsidir. Seyr-i Sülûk-i Enfusi'de mürîd kendi benliğine yönlendirilmiş, tüm kötü duygu ve hasletlerden arınması hedeflenmiştir. Bunun içinde şeyh tarafından mürîdlerine çeşitli zikirler ve virdler verilmiştir. Bir diğeri olan Seyr-i Sülûk-i afaki ise dışa dönük olan metottur. Bu yolda müridin yaratıcının eserleri olan eşya ile meşgul olması sağlanmıştır. Eşyanın esrarını ve güzelliklerini temaşa ederek yaratıcının cemal ve celaline ulaşmaya çaba sarf edilmiştir.¹¹⁷

Evhadiyye Tarikatı'nın kurucusu Evhadü'd-din-i Kirmanî'nin şahidbâz meşrepten olması Seyri Sülûk-i afaki metodundan kaynaklıdır diyebiliriz. Hatta Şems-i Tebriz-i ve Evhadü'd-dîn-i Kirmanî arasında geçen şu diyalog bu konuyu özetler haldedir; “Evhadü'd-dîn bir gün tekkesinde murakabe halinde iken Şems-i Tebriz-i içeri girer ve Evhadü'd-dîn'e : 'Ne işle meşgulsün?' diye sorar. Evhadü'd-dîn'de Cenab-ı Allah'ı eşyadaki tecellisinde, yani san'atında temaşa etmeye çalıştığını

¹¹⁵ Şems-i Tebrîzî, **Makâlât**, trc. Osman Nuri Gençosman, Ataç Yayınları, İstanbul, 2013, s. 248

¹¹⁶ Halil Baltacı, “Saf Aşkın Üstadı: Ahmed Gazzali ve Tasavvuf Anlayışı”, **İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi**, C. 14, S.32, İstanbul, 2013, s. 29

¹¹⁷ Mikail Bayram, “Yunus Emre'nin Tasavvufî Meşrebi “Cemal-Perestlik”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 1992, s. 185-186,

kastederek 'Ay'ı leğendeki suda seyrediyorum' der. Şems-i Tebrîzî de O'na: 'Ensende çıban yoksa başını göğe kaldırıp, onu gökyüzünde niye seyretmiyorsun?' der."¹¹⁸ Görüldüğü üzere tasavvufta Hakk'a ulaşmak tek bir yoldan ibaret değildir. Kirmânî meşrebinden dolayı eleştiri almıştır. Ancak bu eleştirilerin çoğu, kötü niyetli insanların bu meşrebi yanlış yorumlayarak İslam'a zarar getirmeleri endişesinden dolayıdır. Bu meşrebe eleştiri yapanlar da alim, Allah dostu kişilerdir. Dolayısıyla ile "Yaratılanı hoş gör yaratandan ötürü" düşüncesi ile bakıldığı zaman kendi nefisleri için tenkit etmemişlerdir.

Bu cemelperest (şahidbâzî) meşrep Kirmânî'nin mürîdlerinde eşyanın hakikati bilgisini, eşyanın yaratılış hikmetini öğrenme isteği doğurmuştur.¹¹⁹ Bu hikmeti öğrenmek ve yüce yaratıcıyla bağ kurmak ibadet mesabesinde olmuştur. Bu anlayış ilerde Ahiliğin mesleği kutsal görme, çalışmayı ibadet bilme felsefesine etki etmiştir.

---

¹¹⁸ A.g.e., s.187

¹¹⁹ A.g.e., s. 195

2. BÖLÜM: AHI BİRLİKLERİNDE EĞİTİM

Bu bölümde Ahi Teşkilatı'nın eğitim anlayışı, din eğitimi metotları, ritüellerdeki dinî motifler günümüz din eğitimine örnek olması açısından incelenecektir.

Ahi birliklerindeki eğitim / din eğitimi olgusunu ve sürecini incelemeyen önce ahi birliklerinin ortaya çıktığı Anadolu Selçuklu Devleti dönemindeki eğitim durumunu incelemek ve ortaya koymak ahi birliklerinin genelde eğitim özelde ise din eğitimi misyonunu açıklamak açısından yararlı olacaktır.

Anadolu Selçuklu Devleti'nin tarih sahnesine çıkışı Büyük Selçuklu Devleti'nden sonra olmuştur. Devlet olarak da Büyük Selçuklu Devleti'nin ilmi, siyasi, sosyal yönden de devamı niteliğinde olmuştur. Eğitim sistemi de benzer felsefeye dayandığı için öncelikle Büyük Selçuklu Devleti'nin eğitim sistemine değinmek istedik.

Büyük Selçuklu Devleti İslam dünyasında kendi dönemine kadar olan ilerlemelerin birikimi ve bünyesinde barındırdığı ilim adamlarının zekâsı, ileri görüşlülüğü ve çalışmaları sayesinde eğitim öğretim bakımından medeniyetin dönüm noktası haline gelmiştir. Bu dönemde İslam dünyasının üniversiteleri denebilecek olan medrese yapıları meydana getirilmiştir ve ilerleme kaydedilmiştir. İslam dünyasında asıl olarak nitelendirilecek olan ilerlemeler Alparslan ve Melikşah'a vezirlik yapmış olan Nizâmülmülk'ün kurduğu Nizâmiye medreseleri ile gerçekliğe kavuşmuştur.¹²⁰ Nizâmülmülk başta Bağdat olmak üzere Büyük Selçuklu Devleti'nin çeşitli şehirlerinde bu medreselerin kurulmasında öncülük etmiştir. Kurucusuna binaen bu medreseler "Nizamiye medreseleri" olarak anılmıştır. Nişabur, Isfahan, Belh, Merv, Herat, Musul, Basra, Amül Nizâmiye Medreseleri, Nizamiye medreselerinin önde gelen isimleridir. Kudüs, Halep, Dımaşk, Konya şehirlerinde de Nizamiye Medreselerinin olduğu rivayet edilse de haklarında yeterli bilgi mevcut değildir.¹²¹

¹²⁰ Mehmet Şerif Çatakoğlu, **Anadolu Selçuklu Dönemi İlmî Faaliyetleri ve Bu Faaliyetlerin Osmanlı Kuruluş Dönemi İlmî Faaliyetlere Etkisi**, S.D.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2002, s.14

¹²¹ Abdülkerim Özaydın, "Nizamiye Medreseleri", **DİA**, C.33, İstanbul, 2007, ss. 188-191

İslam dünyasında medrese ile başlayan zamanla gelişen bu yapılar Büyük Selçuklu Devleti ile zirveye ulaşmıştır. Devrin önde gelen âlimleri bu medreselerde dersler okutmuş, yeni ilmi gelenekler meydana getirmişlerdir. Nişabur Medresesinde Gazali ve Abdülkerim Kuşeyrî'nin oğlu Abdurrahim Kuşeyrî gibi âlimler müderrislik yapmışlardır.

Nizâmülmülk asıl olarak bu medreseleri ehli sünnet akidesini güçlendirmek için kurmuştu. O dönemde Şii olan Fatimiler Sünni olan Abbasi ve Selçukluları yıpratma politikası geliştirmişlerdi.¹²² Kendisi son derece Şâfi akidesine bağlı olan Nizâmülmülk ortaya çıkan bu duruma eğitim imkanları ile karşılık vermek istemiş ve ülkenin her tarafına dönemin üniversiteleri sayılabilecek olan medreseleri açmıştır. Medreselerin açılması ve ülkeye yayılmasında dönemin tahtında bulunan Alparslan'ın izni ve desteğinin büyük önemi vardır.

Şii Fâtimilere karşı olarak açılan bu medreselerin üstlendiği misyon eğitim sistemine ve metotlarına da yön vermiştir. Bu medreseler günümüz açısından düşünüldüğünde ilâhiyat, siyasal bilgiler, edebiyat, hukuk gibi fakültelerin ders sistemlerini sentezleyen bir yapı ile ortaya çıkmıştır. Medresede verilen başlıca dersler; Kur'an-ı Kerim, Kur'an İlimleri, Hadis, Arap Dili ve Edebiyatı, Eş'âri Kelâmı, Şâfi Fıkhı, Ferâiz gibi dersler olmuştur. Dini ağırlığı olan bu müfredata fen bilimleri daha sonraları dahil edilmiştir.¹²³

Büyük Selçuklulardan sonra Selçukluların devamı olarak Anadolu'da kurulan Anadolu Selçuklu Devleti sağlam ve düzenli kurumlara sahip, merkezîyetçi bir devlet teşkilatı oluşturmuştur. Anadolu'nun Türkleşmesinde, siyasî ve sosyal yapısındaki değişimine bunların yanında da ticarî, ilmi, fikrî alanda gelişmesinde öncü olmuştur. Anadolu Selçuklu Devleti'nde ve bu devletten sonra gelecek olan beylikler döneminde gösterilen çaba ve gayretle, Anadolu'daki Hristiyan temelli anlayış kalıcı olarak ortadan kaldırılmıştır.¹²⁴

---

¹²² A.g.m., s.188

¹²³ Abdülkerim Özeydin, a.g.m., s.189; Cihan Piyadeoğlu, **Nizamiye Medreselerinin Kuruluşu ve Önemi**, Usad, C.8, İstanbul, ss. 127-129

¹²⁴ A. Yaşar Ocak, "Türklerde Fikir ve Düşüncenin Türk Devletlerinin Kuruluşundaki Rolü" , **Tarihte Türk Devletleri**, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1987, C.I, s. 375; Mehmet Şerif Çatakoğlu, a.g.e, s.3

Moğol istilası nedeni ile Orta Asya'dan göçen âlim, mutasavvıf ve şairlerin Anadolu'ya yerleşmeleri ilim ve kültür alanında Türkleşmeyi, ilmi ve fikri faaliyetleri yaygınlaşmasını sağlamıştır. Nitekim bu dönemde ortaya çıkıp yeni yeni teşkilatlanmaya başlayan ahi birlikleri Anadolu'daki bu Hristiyan kültürünün kaldırılmasında katkıda bulunmuşlardır. Moğolların baskılarının ve yıkıcılığının sebep olduğu bu Türkmen göçü Anadolu'da siyasi karışıklık çıkarmasının yanı sıra mezhep ayrımına da neden olmuştur. Bundan dolayı Anadolu Selçuklu Devleti düşünce sistemi olarak Anadolu'da Sünnî akideyi yerleştirmek için çalışmalarda bulunmuştur.¹²⁵ Ve bu durumu medrese kanalıyla ortaya koymuşlardır. İslam toplumlarında ve özelde Büyük Selçuklu ve Anadolu Selçuklu gibi devletlerde ahiret hayatı bilincine sahip ahlaklı bir toplum oluşturulmak istenmiştir. İslamiyet dininin ilimde ve bilimde yer bulması, Allah'ın kelâmı olan Kur'an-ı Kerimi, Allah Rasûlü'nün sözleri olan hadîs-i şeriflerin toplum tarafından daha iyi anlaşılmasının ve özümsemesinin istenmesi ve Sünnî akîdenin temeli olan fıkıh ilminin öğretilmesi medreselerin kurulmasındaki ana faktörlerden bazıları olmuştur.¹²⁶

Medreselerin kuruluş misyonu ile Ahi Teşkilatı'ndaki eğitim misyonu bu yönüyle birbirinden ayrılmıştır. Medreselerin amacı Sünnî akideyi yaymak ve fıkıh öğretmekken Ahi Teşkilatının misyonu esnaflar arasında dayanışma sağlarken ahiret hayatının gözetilmesi olmuştur. Böylelikle teşkilat daha mistik bir yapıya bürünmüştür. Mistik bir yapıya bürünmesi de Ahilik Teşkilatının eğitim metotlarının ve ritüel boyutlarının manalarını incelemeyi gerektirmiştir.

Anadolu Selçuklu Devleti'nin eğitim dinamiklerini şu şekilde sıralayabiliriz;

-Medreseler: Medrese İslam tarihinde eğitim ve öğretim mekanları olarak kullanılan mekanların geneline verilen isim olmakla beraber, sözlükte okumak anlamak bir metni öğrenmek için ezberlemek anlamına gelen ders (dirase) sözcüğünün mekân kalıbında

---

¹²⁵ M. Fuat Köprülü, **Osmanlı Devletinin Kuruluşu**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1984, s. 65; Mehmet Şerif Çatakoğlu, **a.g.e.**, s.3

¹²⁶ Hüseyin Gazi Yurdaydın, **İslam Tarihi Dersleri**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1982, s.63

türetilmiş halidir. Anadolu Selçuklu Devleti'nde fethedilen her yere medrese açılmıştır. Amaç Sünnî akîdeyi güçlendirmektir. ¹²⁷

-Atabeylikler: Atabey / Atabeg Türkçe olan ata ve bey/beg kelimelerinin birleşimi ile oluşmuş unvandır. Atabeylik hem eğitim hem siyasi kanadı bir arada barındırmıştır. Kurum olarak varlığı tam kesinleşmese de Selçuklularda uygulanan bir sistem olmuştur. İlk atabey unvanını alan kişi ise Nizâmülmülk olmuştur. 1071 Malazgirt zaferinden sonra Selçuklu Sultanı Alparslan oğlu Melikşah'ın devlet işlerinde tecrübe kazanması ve işler hakkında bilgi sahibi olması için Nizâmülmülk'ü görevlendirmiş ona atabey unvanını vermiştir. Nizâmülmülk'ten sonra ise atabeylik devlet memurluğuna dönüşmüştür. Bilhassa yaşı küçük olup uç beyliklerine yerleşen meliklerin eğitimleri ile ilgilenmek üzere atabeyleri vasi tayin etmiştir. Anadolu Selçukluların eğitim sisteminin bir parçası da atabeylik olmuş diyebiliriz. ¹²⁸

-Ahilik Teşkilatı: Ahi Teşkilatının kuruluşu işleyişi hakkında ilk bölümde bilgi vermiştik buna binaen bu kısımda sadece Anadolu Selçuklu Devleti düşünce ve tavrı üzerinde duracağız.

Teşkilat kurucusu Ahi Evran felsefi düşüncesi ve kişiliği ile ön planda olan bir şahsiyettir. Bu düşünce yapısındaki felsefeyi kaleme aldığı eserlerden de anlamaktayız. ¹²⁹ Ahiliğin ortaya çıktığı Anadolu Selçuklu Devleti'nde sosyal ortam Ahi Evren'in fikirlerini ifade etmesi ve hayata geçirmesi için uygun durumdaydı. O dönemki iktidar ilmi ve felsefi fikirleri himaye eden bir yapıda idi. Selçuklu sultanları felsefeye ve felsefi düşünceye ilgiliydiler. ¹³⁰ İbn-i Bibi, Anadolu Selçukluları için birincil kaynak niteliğinde olan “el- Evâmirü'l-alâiye“ adlı eserinde I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in felsefeye meraklı, şair ruhlu ve İbn-i Sînâ'nın hayranlarından olduğunu belirtmiştir. ¹³¹ Bu durumun Ahi Evran'ın Ahilik Teşkilatını kurma zeminini hazırlamış ve kolaylaştırmış olduğu söylenebilir.

¹²⁷ Nebi Bozkurt, “Medrese”, **DİA**, C.28, Ankara, 2003, s.338

¹²⁸ Coşkun Alptekin, “Atabeg”, **DİA**, C.4, İstanbul, 1991, s.38

¹²⁹ Ahi evrenin eserleri için bkz.; **Ahilik Ansiklopedisi**, C.1, Ankara, 2016, s.92

¹³⁰ Mikail Bayram, **Tasavvufi Düşüncenin Esasları**, s.54

¹³¹ İbn-i Bibi, **el-evamirü'l alaiye fi'l-umuri'l alaiye**, Edt. Adnan Sadık Terzi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1956, s.25

Ortamin ve şartların müsait olması Ahi Evran'ın çalışmalarına hız vermiş ve Anadolu Selçuklu dönemindeki faaliyetlerini Moğol baskısı ile Orta Asya'dan göçen sanatkar tabakayı himaye etme misyonu şeklinde oluşturmuştur. Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılması üzerine yerine beylikler kurulmuş ve Anadolu'da beylikler dönemine geçilmiştir. Beylikler dönemindeki merkezi yapının Anadolu Selçuklu Devletindeki felsefesini aynı şekilde devam ettirememesi üzerine Ahi Evran bu dönemde İslam dinini yayma misyonunu ön plana almış ve bunun için eserler kaleme almıştır.

2.1. AHİ TEŞKİLATININ EĞİTİM MODELİ

Eğitim tek bir tanımlamaya sığdırılmayacak kadar geniş bir kavramdır. Bunun içindir ki eğitimin uzmanlar tarafından birçok tanımı yapılmıştır. Biz bu tanımlardan bir kısmına yer vereceğiz.

Eğitim; insanın çocuk, genç ve yetişkin olarak kendi toplumuyla bütünleşmesi, toplum içinde etkinlik kazanması ve yetişmesi sırasında karşılaştığı bilinçli ve bilinç dışı öğrenmeler sürecidir.¹³²

Bu tanımda yer verildiği üzere “*insanın kendi toplumuyla bütünleşmesi*” aynı zamanda eğitimin gerçekleştirilmek istenen bir hedefidir. Toplum olma, toplumsallaşma, uyum sağlama eğitim ile kazandırılacak ilkelerdir. Özel olarak örnek vermek gerekirse bir ahinin kendini ahi toplumuna ait hissetmesi o dönemde uygulanan Ahilik erkanları ile olacaktır. Nitekim bir toplumda yer bulmak kendini oraya ait hissetmekle yani aidiyet duygusu ile başlar. Kendini o topluma ait hisseden birey fedakarlık ve azimle o toplum için faydalı olur. Eğitim genelde Türk toplumuna, özelde ise ait hissettirilmek istenen toplum için aidiyet duygusu oluşturur.

J. Dewey eğitimi yaşantıların yeniden örgütlenmesi ya da yenilenmesi olarak tanımlayarak eğitimin yeteneklerden bağımsız dışarıdan oluşturma süreci olarak görür.

133

¹³² Bozkurt Güvenç, **İnsan ve Kültür**, Remzi Kitabevi, İstanbul,1972, s.132

¹³³ John Dewey, **Deneyim ve Eğitim**, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayınları, Ankara, 2006, s. 19

Selahattin Ertürk ise eğitimi “*bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme sürecidir.*” şeklinde tanımlar.¹³⁴

Bu tanımdan yola çıkılarak şunlar söylenebilir:

1. Eğitim davranış oluşturmaktır.
2. Davranışın kazanılabilmesi için bir yaşantı sonucu oluşması gerekir.
3. Öğrencide önceden belirlenmiş amaca uygun olarak davranış değişikliği meydana getirilir.
4. Tüm bunlar bir süreç içerisinde kasıtlı ve istendik bir şekilde meydana getirilir.

Eğitim hemen olup biten bir olgu değildir. Zamana yayılır ve ciddi emekler ister. Ertürk’ün tanımındaki süreç ifadesi buna işaret eder. Sürecin aşamalı olması verilen eğitimin daha detaylı olmasını özellikle de hayatın içinde uygulanarak örtük öğrenmeler ile de desteklenerek daha kalıcı olmasını sağlamıştır. Öğrenci çıraklık aşamasında matlûbunu (öğreticisini) izleme imkanı bulmuş ve işi iyi öğrenmeye çalışmıştır. Burada dikkat çeken nokta çırağın birkaç yıl ücret almamasıdır. Aileler “çocuğumuz meslek öğreniyor” düşüncesi ile yetinmişler ücret almamasını sorun etmemişlerdir.¹³⁵ Çırak ücret almadığı için ticaret kafasına girememiş ona öğrenci olduğu, kat edecek yolu olduğu hissettirilmiştir. Bu da çırağa bir sorumluluk yüklemiştir.

Yine bu tanımdaki davranış kazanma olgusunu Ahilikte net bir şekilde görebiliyoruz. Öyle ki Ahilik sistemi davranış kazanma olgusu üzerine kurulmuş bile diyebiliriz. Çünkü Ahilikte kazanılan davranışın muhakkak görülmesi istenmiştir. Kademe ilerlemeleri buna göre sağlanmıştır. Kademe ilerlemesinden de önce Ahiliğe girmek isteyen bir talibin ahlaki davranışları ön plana çıkarılmıştır. Ahilikte davranışa dönüşmeyen değerler sahip olunmayan değerler olarak görülmüştür.¹³⁶

---

¹³⁴ Selahattin Ertürk, **Eğitimde Program Geliştirme**, 9. Baskı, Meteksan A.Ş. Ankara, 1997, s.2

¹³⁵ Ebubekir Aytekin, **Tarihten Günümüze Fütüvvet ve Ahilik**, 2. Baskı, Kayıhan Yayınları, İstanbul,2018, s.114

¹³⁶ Umut Kaya, “Değerler Eğitimde Bir Meslek Teşkilatı: Ahilik”, **Değerler Eğitimi Dergisi**, C.11, S.26, 2013, s.45

Eğitim tanımlarından yola çıkarak Ahi Teşkilatının meslek örgütü olmasının yanı sıra bir eğitim misyonu taşıdığını gördük.

Formal eğitim örgün ve yaygın eğitim şeklinde yapılır. Örgün eğitim okul ve benzeri kurumlarda gerçekleştirilir.¹³⁷ Ahilik Teşkilatının meydana çıktığı Anadolu Selçuklu Devleti'nde örgün eğitim medreseler kanalı ile yapılmıştır.

Yaygın eğitim ; örgün eğitim sistemine hiç girmemiş ya da herhangi bir kademesinde bulunan veya bu kademelerden çıkmış bireylere gerekli bilgi, beceri ve davranışları kazandırmak için örgün eğitim yanında veya dışında onların ilgi, istek ve yetenekleri doğrultusunda ekonomik, toplumsal ve kültürel gelişmelerini sağlayıcı nitelikte, çeşitli süre ve düzeylerde yaşam boyu yapılan üretim- rehberlik ve uygulama etkinliklerin tümüdür.¹³⁸

Konu itibari ile bakıldığı zaman Ahiliğin yaygın eğitim sisteminde olduğu görülmektedir. Bu bakımdan bizi en çok ilgilendiren kısım bu kısımdır. Ahi eğitiminde yaygın eğitim esaslarında olduğu gibi beceri temelli eğitim ön planda tutulmaktadır ve yetenekleri doğrultusunda eğitim verilmektedir. Yaygın eğitim tanımında değinildiği üzere “yaşam boyu“ ifadesi Ahilikteki gelişimi sürdürücü prensibi ihtiva eder. Usta (matlûb) hem meslek hem eğitim hayatına başlayan çırağa (öğrenci) örnek ve rehber olmaktadır. Çıracak da ustasını örnek alıp yaparak, yaşayarak, öğrenerek yetişme sürecinde ilerlemektedir. Öyle ki çıracak ve kalfanın yetiştirilmesinde birinci dereceden sorumlu olan usta¹³⁹ Ahilik müessesesinde kalabilmek için hayatının sonuna kadar Ahilik Teşkilatı kurallarına uygun hareket etmek zorundadır.¹⁴⁰ Her ne kadar usta konumuna gelmiş bir ahi olursa da, teşkilat kurallarını ve aldığı eğitimin prensiplerini ömrünün sonuna kadar uygulama zorunluluğunun olması ve kariyerinin buna bağlı bulunması eğitimin ömür boyu olduğu niteliğini göstermektedir. Kendini yenileme ve uyum sağlama da bunun içine dahil edilebilir.

---

¹³⁷ M. Şevki Aydın, **Din Eğitimi Bilimi**, Kimlik Yayınları, Kayseri, 2017, ss.87-88

¹³⁸ MEB, **XIII. Milli Eğitim Şurası Yaygın Eğitim Dokümanı**, Ankara, 15-19 Ocak 1990, <https://ttkb.meb.gov.tr/www/gecmisten-gunumuze-mill-egitim-sralari-dokumanlari/icerik/351>, Erişim Tarihi: 02.08.2020

¹³⁹ Abdülbaki Gölpınarlı, **Burgâzi ve Fütüvvetnâmesi**, ss.124-128

¹⁴⁰ Ali Yılmaz, **Ahilikte Din ve Ahlak Eğitimi**, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir 1995, s.24

İçinde bulunulan çağ Ahiliğin bir yaygın eğitim kurumu olarak gelişmesine zemin hazırlayıcı nitelikte olmuştur. Çünkü 13. yüzyıla kadar sanat ve meslek öğreten kurumlar henüz oluşmamıştı. O dönemdeki siyasi ve iç karışıklıklar da bunu tetikliyordu. Bir kişi sanat ve meslek öğrenmek istiyorsa çırak olarak işe başlayarak öğrenmek zorundaydı. 13. yüzyıldan 18. Yüzyıla kadar bir meslekte adam yetiştirme kurumu olarak görev yapan sistemli çalışan kurum Ahilik olmuştur.¹⁴¹

2.2. AHI TEŞKİLATI'NIN EĞİTİM FELSEFESİ

Ahi Teşkilatının gerek bir meslek erbabı yetiştirme konusunda olsun gerek insan-ı kâmil yetiştirme konusunda olsun eğitim kurumu vasfında olan bir teşkilat olduğunu belirtmiştik. Siyasi, sosyal, ekonomik, dini alanlarda insan yetiştirme odaklı bir kurumun bir amacı bir felsefesi olması muhtemeldir. Ahiliğin bir kuruluş felsefesi olduğu gibi eğitim felsefesi de vardır.

Genel anlamda felsefe insanın bütün bilgilerini, değerlerini, tutumlarını alır ve bunların temel gerekçelerini ortaya koyarak eleştirir ve çözümler yapar. Bu çerçevede insanın yeteneklerini ortaya çıkarmaya ve olanaklarını geliştirmeye çalışan eğitim de felsefe temelinde mümkün olmaktadır. Felsefenin başlangıcı sayılabilecek antikçağda bile filozoflar eğitim ile ilgili görüşler beyan etmişlerdir.¹⁴² Bu bağlamda ortaya koyulan eğitim ve öğretimin muhakkak ki bir felsefesi vardır.

Ortaya çıkan felsefeler filozofların insan anlayışı üzerine kurulmaktadır. Eğitime felsefe ile bakıldığı zaman “nasıl bir insan?” sorusu gündeme gelmektedir.¹⁴³ Bu sorunun sonucunda iki önemli değer tipi karşımıza çıkar. Bu değerler toplumsal bütünleşme değeri ile bireysel özgürleşme değeridir. Toplumsal bütünleşme kültürel ve toprak sınırlarının ötesinde evrensel bir insanlık olgusuna ulaştırırken, ikinci değer olan bireysel özgürleşme insanı bağımlılaştırıran her değerden kurtararak onu tam

---

¹⁴¹ Kemal Turan, **Mesleki ve Teknik Eğitimin Gelişmesi ve Rüşti Uzel**, MEB yayınları, İstanbul 1992, s.25

¹⁴² Mustafa Günay, **Eğitim Felsefesi**, Çizgi Kitapevi, Konya, 2018, ss.20-43

¹⁴³ İrfan Erdoğan, **Gelenekten Geleceğe Eğitim Bilimi Kuram ve Uygulama**, Sümer Kitabevi, İstanbul, 2016

anlamıyla insan yapar. Felsefenin ürettiği bu değer tipleri eğitimin temel etkinlik alanlarının temelini oluşturur.¹⁴⁴ Ahilikteki insan anlayışı İslam'daki insan anlayışıdır. Allah insanı Kuran-ı Kerimde insanı şerefli ve yarattıklarının birçoğundan üstün kıldığını¹⁴⁵ bildirmiştir. Ahiler de insanı “*eşrefi mahlukât*” olarak görmüşler ve bu felsefeye göre hareket etmişlerdir. Ticaret yaparken insanları kandırmanın cezaya tabi olması ve ceza verirken dahi çok ağır suçlar dışında insan onurunu kırıcı cezaların verilmemesi bunun bir örneğidir. Yetiştirmek istedikleri ve ulaşmak istedikleri insan tipi mesleğini icra ederken aynı zamanda ibadetlerini yerine getiren ve evrensel ahlak ilkelerine sahip olan insan tipidir.

Hangi felsefe ile hareket ederse etsin bir eğitim sistemi daima şu soruyu sormuştur: Öğrenciye neyi nasıl öğreteceğiz? buradan yola çıkarak öncelikle öğretilecek olan şeyin ne olması gerektiği daha sonra ise bu öğretilecek olanın nasıl öğretilmesi gerektiği problemi ortaya çıkmaktadır.¹⁴⁶ Ahilik Teşkilatının öğretim alanı mesleki olup aynı zamanda dini karakterlidir. Ahilerin ilk amacı kendilerine gelen öğrenciyi bir meslek erbabı şeklinde hazırlamak ve aynı zamanda dini eğitimlerinden mahrum bırakmayıp gereken eğitimi usulünce vermektir. Mesleki eğitimi işbaşında eğitim şeklinde atölyelerde veren Ahi Teşkilatı dini eğitimi iş dışında eğitim olarak akşamları sırf bunun için kurulan zâviyelerde vermiştir. Bir de herhangi bir mekânda olmayıp tören esnalarında çeşitli ritüellerle algılarına yönelik eğitim vermişlerdir. Ahiler eğitimlerini işbaşında ve iş dışında eğitim şeklinde verseler de bu ikisi birbirini tamamlayıcı nitelikte olmuştur.

İşbaşında/ İş yerinde eğitim: Meslek kazandırılacak olan bireyin öğreneceği iş ile ilgili bilgi ve beceri kazanması, uygulama yapması ve öğreneceği işe karşı olumlu tutum kazanması için verilen eğitimidir.¹⁴⁷ Ahilikteki çıraklık eğitimi bunun en güzel örneklerinden birisidir. Terbiye (öğrenci) edinmek istediği, yatkın olduğu mesleği seçmiş yamak olarak işe başlamış ve öğrendiklerini uygulama imkanı elde etmiştir.

---

¹⁴⁴ Bülent Akdağ, Muhsin Hesapçoğlu, “Eğitimin Felsefi Temelleri”, **Eğitim Bilimine Giriş**, Ed. Musa Gürsel, Muhsin Hesapçoğlu, 6. Baskı, Eğitim Kitabevi, Konya, 2011, s.158

¹⁴⁵ İsrâ 17/70

¹⁴⁶ Hilmi Ziya Ülken, **Eğitim Felsefesi**, 3. Baskı, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2013, s.19

¹⁴⁷ Salih Altuntaş, “Eğitimin Temel Kavramları”, **Eğitim Bilimine Giriş**, Ed. Zuhâl Cafağlı, 1. Baskı, Grafiker Yayıncılık, Ankara, 2007, s.28

Öğrendiği bilgileri o anda uygulama imkanı elde etmesi terbiyenin (öğrencinin) öğrenmesinin hızlanmasına ve o işte yetkinleşmesine katkı sağlamıştır.

İş dışında eğitim: Ahilerin iş yerlerinin dışında verdikleri eğitimdir. Genellikle zâviyelerde verilmiştir. Zâviyelerin dışında ise sohbet meclisleri, zikir meclisleri gibi ortamlar bu eğitim kapsamına girmiştir. Tören alanlarında ritüeller esnasında verilen eğitim de bu gruba dahildir.

2.3. AHİ TEŞKİLATINDA EĞİTİM YERİ VE ZAMANI

Eğitim iki yönlü bir süreçtir. Planlı ve programlı olarak eğitim yapılabileceği gibi plansız, hayatın içinde bir şekilde de eğitim yapılabilir. Eğitim bilimlerinde planlı eğitime formal, belli bir plan olmadan yapılan eğitime informal eğitim denir. Bazı eğitimcilere göre belli bir zamana ve mekana bağlı kalınmadan yapılan eğitim öğrenciler için daha faydalıdır. Bu görüşlerini desteklemek için “açık üniversite” örneğini göstermişlerdir.¹⁴⁸ Jean Jacques Rousseau “*Emile*” adlı eserinde çocuk yetiştirirken doğal düzen içerisinde yetiştirmenin daha doğru olduğunu belirterek doğal düzen içerisinde yetiştirilen bireyin yanılmayacağını vurgulamıştır. Kolej kurumlarının iki kişilikli insanlar yetiştirdiğini öne sürmüştür.¹⁴⁹ Araştırmacıların bu görüşleri mevcut olmakla birlikte eğitim belirli bir yerde yapıldığı zaman daha planlı bir faaliyet şekline gelir. Öğrencilerin aynı hedefler için bir mekanda toplanmış olmaları onları motive eder. Motive olmuş bir öğrencinin eğitimi kolaylaşır.

Ahilerin eğitim yaptıkları yerler iki mekan şeklinde oluşturulmuştur. Meslek eğitimi dediğimiz terbiyeye (öğrenciye) bir iş edindirme amacıyla verilen eğitim ustanın dükkanında verilirken, bizim konumuzu oluşturan din ve ahlak eğitimi ise astânelerde (zâviyelerde) verilmiştir.¹⁵⁰

¹⁴⁸ Enver Tahir Rıza, **Eğitimde Araç Gereçler Teknolojisi**, 1. Baskı, Göksu Fotokopi Yayıncılık, İzmir, 1991, ss.35-203

¹⁴⁹ J.j. Rousseau, **Emile ya da Çocuk Eğitimi Üzerine**, Çev. Mehmet Baştürk, Yavuz Kızılcım, 3. Baskı, Kilit Yayınları, Ankara, 2013, ss.24-25

¹⁵⁰ Mithat Gürata, **Unutulan Adetlerimiz ve Loncalar**, Tisa Matbaacılık, Ankara, 1975, ss.76-77

Zâviyeler Müslümanlar tarafından tevhid inancını bütün insanlığa yaymak ve imanı gönüllere yerleştirebilmek için vakıf esasına uyularak kurulmuş müesseselerdir. Muallim Cevdet bu müesseseleri tamamen tasavvuf zâviyesi gibi kabul etmemek gerektiğini, tasavvuf zâviyelerinde sükunet hakimken ahi zâviyelerinde yolculara ve fakirlere iyilik telaşında bulunulduğunu belirtmiştir.¹⁵¹

Zâviyelerde peygamberimizin hayatı, itikat, ibadet, İslam fikhı ile ilgili konular okutulmuş ve İslam ahlak kurallarına önemle yer verilmiştir.¹⁵²

*“Her kişi yerli yerine kondurup, kendi mertebesince, hizmeti eda idüp karar kıldıktan sonra sohbet kılarlar. Kelâmullah okına, kısâs-ı enbiyâ, menakıb-ı evliya, eimme-i Huda, esrâr-ı fukara, süluk-ı züheda okına.”*¹⁵³ Zâviyede okunan dersler fütüvvetnâmelerde belirtilmiştir. Kur’an-ı Kerim ve peygamber hayatları gibi İslam dinin özünü oluşturan temel eserlerin yanında evliyalar hakkındaki menkıbeler de okunmuş tasavvufi öğretiler de derslerde yer almıştır.

İbni Batuta, *Seyahatnamesi* 'nde Anadolu zâviyelerini şöyle kaleme almıştır: ¹⁵⁴

“Zâviyeye bir yolcu geldiği zaman kapıcı tarafından karşılanıp, kim olduğu nereden gelip nereye gittiği hakkında bilgi alındıktan sonra içeri buyur ediliyordu. Eşya ve hayvanları yerleştirildikten sonra hamama sokuluyor ve güzelce yıkıyor, sonra bir odaya alınıp yiyecek ve içecek ikram ediliyordu. Akşam namazından sonra zâviyede Kur’an-ı Kerim okunuyor ve sohbet ediliyordu. Gece yarısı zikir ve nafîle ibadetlerle (teheccüde) kalkılıyor ve bu her gün aynı şekilde sürüp gidiyordu.”

Bu seyahatnâmedeki bilgilerden anlaşılacağı üzere Ahi zâviyelerindeki din eğitimi zamanı akşam başlamış gece sürene kadar devam etmiştir. Ancak verilen din eğitimi normal hayat içerisinde yerini bulmuş sadece akşam verilen eğitimlerle sınırlı kalmamıştır. Örneğin akşam zâviyede verilen din eğitiminde terbiyeye (öğrenciye) ticaret yapılırken ölçüde ve tartıda hile yapmanın günah olduğu öğretilmişse ¹⁵⁵ öğlen

¹⁵¹ Muallim Cevdet, **İslam Fütüvveti ve Türk Ahiliği İbn-i Batuta'ya Zeyl**, Çev. Cezair Yazar, İşaret yayınları, İstanbul, 2008, ss.188-191

¹⁵² Aytekin, **a.g.e.**, ss185-186-187

¹⁵³ Ali Torun, **Türk Edebiyatında Türkçe Fütüvvetnâmeler Üzerine Bir İnceleme**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s.171

¹⁵⁴ Mehmet Şeker, **a.g.e.**, s. 82

¹⁵⁵ Mutaffifin Suresi 1. Ayet: “Ölçüde ve tartıda hile yapanların vay haline!”

ustası tarafından çalışma esnasında terbiyenin (öğrencinin) bunu uygulayıp uygulamadığına bakılmıştır. Nitekim İbn-i Batuta; *“Hak Teala cömert ve al-i cenâb olan, yabancılara şefkati ile iyilik severliği son derece yüksek olan ve misafirlere lütuf ile muamele ederek sevgisini ve ikramını açığa vurma hususunda merhametini, karşılık gözetmeden iyilik yapmayı ortaya koyan bu insanlara hayır ile mükafat buyursun”*¹⁵⁶ diyerek Ahilerin özelliklerinden bahsetmiştir. Dış bir gözlemci tarafından bunlar belirtiliyorsa dini ve ahlaki eğitim hayata geçiriliyor demektir.

Yine İbn-i Batuta'nın ahi zâviyeleri ile ilgili verdiği bir başka bilgi de ahilerin cuma günü gibi mübarek günlerde toplu ibadet ederek toplu zikir ile meşgul olmaları ve Muharrem ayının 9-11. günlerinde Kuran-ı Kerim tilavetinden sonra, fakih vaiz Mecüdidin Konevî'nin vaaz-u nasihatte bulunması ve daha sonra semâ ve raksa kalkılmasıdır.¹⁵⁷ Zâviyelerde aynı zamanda cemaat ruhu ile hareket edilip ibadetler yapılmıştır.

2.4. AHİLİK TEŞKİLATINDA İŞ DIŞI YAPILAN EĞİTİM: DİN EĞİTİMİ

Ahi Teşkilatında verilen eğitimin iş başında ve iş dışında eğitim şeklinde verildiğinden bahsetmiştik. Ahi Teşkilatında mesleki, askeri ve dini eğitimin bir anda verilmesi teşkilatın insanı bir bütün olarak ele almasından kaynaklanır. Araştırmamız gereği üzerinde duracağımız konu iş dışı eğitim olan din eğitimidir.

Din eğitimi genel eğitimden farklı mahiyette olan bir olgu değildir. Mahiyetçe aynı oldukları için din eğitiminin tanımı da genel eğitim tanımından yola çıkılarak yapılır.

Ertürk'ün eğitim tanımına din olgusunun eklenmesi ile “bireyde kendi yaşantısı yoluyla dinle ilgili davranış değişikliği getirme sürecidir.” tanımı ortaya çıkmıştır.

---

¹⁵⁶ Şeker, a.g.e., s.81

¹⁵⁷ Şeker, a.g.e., s.83

Kerim Yavuz din eğitimini “İnsanın doğuştan beraberinden getirdiği dini istidat ve kabiliyetlerini işleyip geliştirmek üzere, başta Allah’ı ve ilahi kelamı öğrenip kabul ederek, ilahi kelam içinde mevcut bilgiler ve talepler doğrultusunda yaşamını düzenleyebilmesidir.”¹⁵⁸ şeklinde tanımlar.

Muhiddin Okumuşlar ise din eğitimini “bireyin fitratında bulunan inanma duygu ve ihtiyacı çerçevesinde din olgusunu kavramasına rehberlik etme ve kabul ettiği dinin önerdiği yaşam biçimini öğrenmesine yardımcı olma sürecidir.”¹⁵⁹ şeklinde tanımlama yoluna gitmiştir.

Dünya’da ve ülkemizde yapılan din eğitimi tanımları dine yüklenen anlamlarla şekillenmektedir. Bu noktada din nedir? Sorusu akıllara gelmektedir. Bir çok din eğitimcilerine göre din “insanın kutsalla ilişkisi” bağlamında ele alınmaktadır. Bundan dolayı yapılmış olan din eğitimi tanımları da insanın tanrı ile ilişkisini, tanrının insan için belirlemiş olduğu kuralların öğretilmesi şeklinde ortaya çıkar. Bunun sonucunda din eğitimine dini dogmaların ve ritüellerin öğretimi denebilir.¹⁶⁰

Din eğitiminin bu tanımından yola çıkıldığında Ahi Teşkilatında yapılan din eğitiminin dini dogma ve ritüel öğretiminin ağır bastığı görülecektir. Dikkat edilecek nokta şudur; Ahilik kurumu, sadece dini dogma ve ritüellerin öğretildiği kurum değildir. Bu sadece ağır basan kısmıdır. Ahi Teşkilatında yapılan din eğitimimin bir diğer yönü ise öğrenciye hayat tarzı sunmasıdır.

Ahilik kurum olarak ele alındığı zaman gerek mesleki gerek dini ritüellerin ağır bastığı görülecektir. Öyle ki mesleki ritüellerin içerisinde bile hep dini bir motif yer edinmiştir. Teşkilatın sadece meslek öğretmek ya da sadece din eğitimi verme kaygısı yoktur. Teşkilatın çok boyutlu eğitim verdiğini araştırmamızın başlarında söylemiştik. O halde teşkilat vereceği eğitimi çoğu zamanlar iç içe geçirip vermiştir denebilir.

---

¹⁵⁸ Kerim Yavuz, **Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1987, s.52

¹⁵⁹ Muhiddin Okumuşlar, “Din Eğitiminin Bilimselleşmesi/Neliği”, **Din Eğitimi El Kitabı**, Ed. Recai Doğan, Remziye Ege, 5. Baskı, Grafiker Yayınları, Ankara, 2017, s.61

¹⁶⁰ **A.g.e.**, s.59

2.5. AHI TEŞKİLATININ DİN EĞİTİMİNDE ÖĞRETİCİ FAKTÖR: USTALAR

Din eğitiminde içeriğin uygun olması kadar onun öğretilmesi de önemli bir konudur. Din öğretisini başkalarına öğretmekle görevli olan din eğitimcisinde iki temel özellik aranır. Birincisi dini bilmesidir. Eğitimi verecek olan kişi dini konulara tamamıyla vakıf olmak zorundadır. İkincisi ise dini öğretebilme yetisine sahip olmasıdır. Dolayısı ile öğreticinin her iki boyutta da yeterli bilgi ve beceri donanımına sahip olması gerekmektedir.¹⁶¹ Bu iki boyuta bir de üçüncü boyut eklenebilir. Üçüncü boyut ise dini yaşamasıdır. Öğretici dini öğretiyi yaşadığı ve bunu da öğrencisine hissettirdiği zaman verdiği din eğitimi daha gerçekçi temellerde olacaktır.

Ahi Teşkilatının uygulamaları düşünüldüğü zaman ne kadar ince ve derin nizamlarla oluşturulduğu görülecektir. Bu nizamların oluşturulması başlı başına zorlu ve meşakkatli olmuşken, oluşturulan nizamların ahiye aktarılması hususu da bir o kadar incelik gerektirecektir. Bu inceliği gösterecek olan da ahilere iş başında mesleki eğitimlerini ve zâviyelerde din eğitimlerini veren ustalardır. Burgâzi, fütüvvetnâmesinde ustanın mesleki ve dini erkanları terbiyeye öğretmesi gerektiğini belirtmiş ve bunun nedenini de her bir peygamberin ümmetine olan durumunu örnek vermiştir. Peygamberler ümmetleri için ne ifade ediyorsa usta da çırağı için onu ifade eder. Örneğin namazın din ile ilgili bütün erkanlarını terbiyesine (öğrencisine) farz, vacip, sünnet şeklinde öğretmelidir. Eğer bu işi yapmazsa fütüvvete layık olmaz. Usta (ahi) terbiyesini tüm erkanları göz önünde bulundurarak öyle bir yetiştirmelidir onu görenler terbiyeyi hakkıyla yetiştirmesinden dolayı onun fütüvvet ehli olduğunu anlasınlar.¹⁶²

Ahi (usta) her şeyden önce kendisi terbiyeye örneklik teşkil etmelidir. Ahi düzgün bilgili olursa terbiye de ona bakarak nasıl biri olması gerektiğini anlar. Ahi bilmelidir ki kendisi hangi sıfatlara sahipse terbiyesi de o sıfatlara sahip olacaktır.

¹⁶¹Muhammed Şevki Aydın, a.g.e., s.187

¹⁶²Abdülbaki Gölpınarlı, **Burgâzi ve Fütüvvetnâmesi** , s.128

Ahi terbiyesinin aynasıdır.¹⁶³ Bu bilinçte olan usta her şeyden önce kendine çekidüzen verir ve kendisine de bir laf gelmesinden korkarak hareket eder. Çünkü terbiyenin kendisini iyi yetiştirmediğini düşündüğü ustasını değiştirme hakkı vardır. Eğer usta bilgisizse, fasıksa, zalimse, doğru bir yaşantısı yoksa yine değiştirme hakkına sahip olur.¹⁶⁴ Sırf bunlardan birinden dolayı bir çırağı elinden gitmiş olan ustaya Ahi Teşkilatında nasıl bir gözle bakılır? O dönemdeki ceza ve denetim sistemindeki düşünülürdüğünde ustanın da dikkatli hareket etmesi, çırağa öğreteceği bilginin hakkını vermesi ve bu konuda çaba harcaması muhtemel görünür.

Ustada bulunması gereken özellikler kısaca şunlardır:

-Eğitim işinden anlamalı terbiyesine en güzel şekilde eğitim vermelidir.¹⁶⁵ (Günümüzde öğretmenlerin pedagojik formasyonlarının olmasının istenmesi eğitimde işini en iyi yapma olgusu içindir.

- Usta terbiyesini kötü fiillerden uzaklaştırmalı kötülüklerden korumalıdır.¹⁶⁶ (Usta çırağın ailesi konumuna getirilmiştir.)

- Terbiyesinin ayıbını örtmeli, kusurlarını görmeyip suçlarını affetmelidir.¹⁶⁷

- Usta bir çirak yetiştirecek kadar bilgi sahibi olmalı, kendini yetiştirmelidir.

- Ustanın yaşantısı düzenli ve düzgün olmalıdır.

-Usta çırağına sadakatle davranıp onu rencide etmemelidir.¹⁶⁸

Burgâzi fütüvvetnâmesinde; ahinin cömert olması, dünyaya bağlanmaması, alçak gönüllülük etmesi, nekeslikten kaçınması, namazını kazaya bırakmaması, hayâ ehli olması, helal kazanması, bir sanatının bir işinin olması gerektiğini vurgulamıştır.¹⁶⁹

---

¹⁶³ **A.g.e.**, s.128

¹⁶⁴ Necm-i Zer Kûb, **a.g.m.**, ss. 244-246

¹⁶⁵ Abdülbaki Gölpınarlı, **Burgazi ve Fütüvvetnâmesi**, s.128

¹⁶⁶ Yılmaz, **a.g.e.**, s.59

¹⁶⁷ Necm-i Zer Kûb, **a.g.m.**, s.254

¹⁶⁸ H. Ömer Özden, **Ahilik ve Erzurum**, 1. Baskı, Zafer matbaası, 2017, İstanbul, s.124

¹⁶⁹ Abdülbaki Gölpınarlı, **a.g.m.**, s.86

3. BÖLÜM: AHİLİĞİN TASAVVUFİ YÖNÜ VE TASAVVUFİ DÜŞÜNCENİN VE RİTÜELLERİN DİN EĞİTİMİNE YANSIMALARI

Önceki bölümlerde Ahiliğin nasıl bir kurum olduğuna, nasıl ortaya çıktığına ve eğitim sistemine değinilmişti. Bu bölümde ise Ahiliğin tasavvuf ilmi olan ilişkisine değinilecektir. Bu ilişki sonucu ortaya çıkan erkanların, ritüellerin din eğitimi üzerinde oluşturduğu etkiyi inceleyip tezimizi tamamlanacaktır.

3.1. AHİLİK-TASAVVUF İLİŞKİSİ

Tasavvuf kavramı geniş kitlelere hitap etmesi ve günümüzde geçerliliğini korumasından dolayı merak edilen, araştırılan bir olgu olmuştur. Tasavvufun ortaya çıkışı ve bu kavramın türemesi ile ilgili ortaya koyulan fazla bir görüş yoktur. İlk müellifler sūfi kelimesinin unvan olarak ortaya çıkışından ve kelime kökeninden bahsetmişlerdir. Birkaç müellif dışında tasavvuf kelimesine değinilmemiştir. Genel kabul görmüş olan bir görüşe göre tasavvuf kelimesi; zâhid ve âbidlerin tevazudan dolayı yün elbise giymeleri sonucu sūfi olarak anılmalarını sağlamış, sūfi kelimesinden de tasavvefe (yün giydi) fiili türetmeleri sonucu oluşmuştur. Tasavvuf kavramı da bu fiilin mastarı olarak kullanılmıştır. Bu görüş hem anlam olarak hem de dil bilgisi açısından uygun bulunduğu için kabul görmüştür.¹⁷⁰

İslam kültüründeki bazı isimlendirme şekilleri bulunulan mekandan, giyilen kıyafetten meydana gelebilmiştir. Örneğin ehli sūffe mekana atıf yapılarak ortaya konmuş bir isimdir. Sūffe kimsesiz ve yoksul durumda olan Müslüman gençlerin eğitim aldığı yerin adıdır. Ya da bu isimlendirme giyilen kıyafetten ileri gelmiştir. Kuran-ı Kerimde de buna örnek vardır; “*Havâriiler ‘Allah’ın yardımcıları bizleriz’ dediler.*”¹⁷¹ ayetindeki havari kelimesi Hz. İsa’nın yanında bulunan arkadaşlarını ifade eder. Bu isimlendirmeyi de beyaz giyindikleri için almışlardır. Çünkü Hz. İsa’nın arkadaşları beyaz giyiniyorlardı. Fakat burada sadece söz konusu olan şey beyaz

¹⁷⁰ Reşat Öngören, “Tasavvuf”, **DİA**, c.40, İstanbul, 2011, s. 119

¹⁷¹ Ali İmran 3/52

giymek değildir. Bu sıfat oluştuktan sonra Hz İsa'ya yardım edenler beyaz giymese bile Havari sıfatını almışlardır. Çünkü burada artık temel olan şey Hz. İsa'nın yanında olmak ona yardım etmektir. Ayrıca beyazlık bir semboldür. Arkadaşlığı, saflığı temizliği sembolize etmektedir.¹⁷²

'Sûf' yani yün kelimesi de havari örneğindeki gibi gösterilebilir. Yün giyenler sufi olarak nitelendirilmiştir ve sûfilerin oluşturduğu bu topluluğa tasavvuf ehli denmiştir. Tasavvuf kavramı yün giymek anlamına gelen bir kelime olsa da burada da asıl olan şey yün giyinmek değil bunun bir sembol olmasıdır. Yün giyinmenin anlamı tevazu sahibi olmak zühd ve takvaya uygun bir hayat yaşamaktır.

Yün olgusunun sembolik olarak adanmışlığı temsil ettiğini gösteren bazı ayetler mevcuttur.¹⁷³ Ali İmran suresi 125. ayette Bedir savaşında özel işaretlenmiş beş bin meleğin Müslümanlara yardım için indiğinden bahsedilmektedir. Tefsir kaynaklarına 'müsevvin' (işaretli) kelimesi meleklerin bindiği atların kuyruk ve alın kısımlarından 'beyaz yün' veya 'renkli yün' ile nişanlandığı şeklinde tefsir edildiği gibi bizatihi meleklerin bir özel sarık veya bir yün ile nişanlandığı şeklinde tefsir edilmektedir.¹⁷⁴

Bütün bunların yanında sûfilerin yün giyme sebepleri arasında nefsi dizginlemek, dünya hayatının çekiciliğinden uzaklaşmak, mâsîvaya dalmamak için dünyadaki rahatlığı terk etmek, kibir duygusunu bastırmak gibi uhrevi sebepler sayılabilir. Yün giyme sembolünün altında yatan ve özü oluşturan asıl düşünce bunlardır.

Tasavvuf kavramının sûf kökünden gelmesi genel bir kabul görse de bu onun sadece kelime anlamını ortaya çıkarır. Nasıl ki tasavvuf kavramının kökeni hakkında görüş ayrılıkları olmuş ve tartışmalar sürmüşse yine bu kavramın bine yaklaşan

---

¹⁷² Emin Yusuf Ude, "Tasavvuf Kavramının Kökeni ve Anlamları Hakkında Bir İnceleme", Trc: Mehmet Yıldız, **Akademia Dergisi**, 2017, S.2, ss.229-230

¹⁷³ Ali İmran 3/125

¹⁷⁴ Eyyüp Akdağ, "Sufilere İsim Arayışları ve Tasavvuf Kelimesinin Menşei Meselesi", **Cumhuriyet İlahiyat Dergisi**, 2019, C.23, S.2, s.723

tanımı¹⁷⁵ yapılmıştır. Tasavvuf tanımlarının hepsini vermek mümkün olmadığından belli başlı tasavvuf tanımları ile yetineceğiz;

Cüneydi Bağdadî; “ *Her şeyden alakayı kesip Allah ile olmaktır*” ¹⁷⁶

Ruveym b. Ahmed Bağdadî; “ *Fakr duygusuna bağlı olmak, bezl ve isar gerçekleştirmek, başkalarının işlerine ve hallerine karışmamaktır.*” ¹⁷⁷

Muhammed b. Vasi’a ; *Huşû, nefsi hor görme, kanaatkârlık ve alçak gönüllülüktür.*

¹⁷⁸

Bir çok tasavvuf tanımını içinde barındırması açısından Halvetî şeyhi Ömer Ruşenî Dede’nin manzumesi önem arz eder; ¹⁷⁹

Tasavvuf, terk-i da'vâdır, demişler

Dahi, ketmân-ı mânâdır demişler

Tasavvuf, terk-i kıl ü kale derler.

Hemen vecd ü sema u hâle derler.

Tasavvuf, hıfz-ı evkât demişler

Tasavvuf terk-i tāmâte demişler.

Tasavvuf, babıdır bezi ü atanın.

Tasavvuf, beytidir mihr ü vefanın

Tasavvuf, bir hidayettir Hûda'dan

Bunu söylemedim bil hevedan

Tasavvuf, terk-i evtândır demişler.

Tasavvuf, hicr-i ihvandır demişler.

Tasavvuf dâim olmaktadır murâkib

Olub irte gice hâlin muhasib

---

¹⁷⁵ Öngören, **a.g.m.**, s.119

¹⁷⁶ Sühreverdi, **Tasavvufun Esasları**, Trc. Hasan Kamil Yılmaz, İrfan Gündüz, Erkam Yayınları, İstanbul, 1989, s.64

¹⁷⁷ **A.g.e.** s.64

¹⁷⁸ Reşat Öngören, **a.g.m.**, s.119

¹⁷⁹ Ethem Cebecioğlu, **Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü**, <http://tasavvufkitapligi.com/i/uploads/429779tasavvuf-terimleri-ve-deyimleri-sozlugu.pdf>, Erişim Tarihi: 02.10.2020

Tasavvuf etmemekliktir tasarruf.
Hakk'ın emrine itmeyüb tasallut

Tasavvuf, kalbi Hakk'a bağlamaktır
Yüreğin aşk odiyle dağlamaktır.
Tasavvuf, hüsn ü hulk ile edebdir.
Velî, hüsn ü edeb itâ-yı Hak'dır.

Tasavvuf, bilmedir atvar-ı kalbi
Eridüb koymıya kalbinde kal(ı)bı.
Tasavvuf, yâr olub bâr olmamaktır.

Gül-i gülzâr olub har olmamaktır.
Cihanın şahı Abdullah Ensâr(î)
Demiş yâr ol velf bâr olma zinhar
Düşüben aşk odına bî tekellüf

Yanıp gülü kül olmaktadır tasavvuf
Yanar bir şem'idir Hakk'ın tasavvuf
Dememektir iyiye yavuza tûf.
İradettir demiş ba'zı, tasavvuf,

Demeyüb şeyhine üstadına yuf.
Demiş bir uğrayan feth ü fütuha
Tasavvuf bezi-i nefse, bezl-i ruha
Keramet satmamaktır tasavvuf.

Hakk'ın işinde itmeyüb tasarruf,
Vefa göstermedir mânend-i Yusuf
Ganimet bilmedir vakti tasavvuf
Geçen ömür için edüb teessüf.

Cefa eden kesân için telattuf,
Demiş Zünnun-i Mısrî kim tasavvuf
Kabul-i şer'dir, terk-i tekellüf

Demiş Maruf-ı Kerhî kim tasavvuf
Temellüktür, tehalluktur, telattuf.

Tasavvuf bir hal bir yaşantı olduğu için net bir tanımı yapılamamıştır diyebiliriz. Aslında her mutasavvıfın bir tasavvuf tanımı olmuştur. Burada önemli olan ve tanıma yansıyan sûfinin tasavvufa nasıl baktığı ve o manevi hali nasıl tecrübe ettiğidir. Tanımlar birbirinden farklı olsa da yukarıda verilen tasavvuf tanımları incelendiğinde içlerinde bazı müşterek öğelerin olduğu görülmektedir. Bu müşterek öğeler genel olarak;

-Allah'a bağlanma,

-Nefsi temizleme/ dizginleme

-Güzel huylarla bezenme kötü hasletleri kendinden uzaklaştırma , şeklinde ortaya çıkmıştır.

Tasavvuf insan terbiyesi olgusu üzerinde önemle duran ve İslam dininin ihsan boyutunu merkeze alan manevi bir eğitim ocağıdır diyebiliriz.¹⁸⁰ Tasavvuf ilmine mensup sûfiler ise bu bilinçle hareket etmişlerdir. Tasavvufun varlığı, gerekliliği, doğruluğu yıllarca tartışılğelse de sûfiler ve hayat tarzları ve incelendiğinde peygamberi metodun devam ettirilme arzusu görülecektir.

Peygamberimiz döneminde sahabeler dinini gereği gibi yaşayabilmiş, peygamber sohbetinde bulunmuş, dini ondan aracısız öğrenmiş ve hayatlarına aktarmışlardır. Peygamberimizin vefatından sonra onun örneklik teşkil eden hallerini ve güzel ahlakını tabîun nesli ve onlardan da etbeuttabiin nesli devralmıştır. Allah'ın dinini koruma yüceltme ve İslam dinine uygun bir hayat yaşama arzusu zamanla azalmaya başlamış ve ehli sünnet arasında gevşemeler meydana gelmiştir. Fakat bütün bunlara rağmen Allah'ın İslam'ı koruma garantisinin bir tezahürü olarak dini hakkıyla yaşamaya çalışan kullar var olmuşlardır.¹⁸¹ Sûfiler, bu gayret içinde olmuş kullar olarak değerlendirilebilir.

---

¹⁸⁰ Dilaver Selvi, Fütüvvet ve Ahilik Teşkilatlarının Ahlaki İlkelerinin Oluşmasında Tasavvufun Öncülüğü, **İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi**, 2/1, 2016, s.1

¹⁸¹ A.g.e., s.2

Peygamberimizin “*Ümmetimden bir taife kendilerine Allah'ın emri gelinceye (yâni kıyamet kopuncaya) kadar hak üzerinde birbirine yardım edici olmakta devam edecek ve bunlar (muhalefet edenlerine) dâima gâlib olacaklardır*”¹⁸² hadis-i şerifi hak üzerinde birleşmiş bir topluluktan bahseder. Başka bir hadisinde peygamberimiz “*her devirde ümmet içinde sabîkun'un bulunacağını*” haber verir. Hadiste bahsedilen grupların kim olduğu bilinmemektedir. Dolayısı ile her grup kendi meşrebine göre yorum yapmıştır.¹⁸³

Sâbikûn kelimesi “*birinin önüne geçmek, onu geride bırakmak*” anlamına gelen sebk kökünden türemiştir. Terim olarak ise Mekke'den Medine'ye hicret eden muhacirlerden ve Medine'de bunları ağırlayan ensardan İslam'a ilk girenler manasına gelmektedir.¹⁸⁴ Peygamberimiz dönemindeki sabikûn, ensar ve muhaciri ifade etmiştir. Daha sonraki dönemlerde bu ifade ; muhacir gibi İslam uğruna vatanından ayrılmayı göze almış ve İslam'a hizmet etme, fedakarlık yapma gibi özelliklere sahip ve ensar gibi kendine ihtiyacı olana kol kanat germiş, misafirperverlik, diğergâmlık gibi özelliklere sahip olan zümreler için kullanılmıştır denebilir. Çünkü peygamberimiz her dönemde sâbikun bulunacağını ifade etmiştir. Peygamberimiz döneminde bu grup muhacir ve ensarsa peygamberimizden sonraki dönemde bu grupların özelliklerine benzer özelliklere sahip grupların sâbikun olarak anılması muhtemeldir.

Ebu Nuaym İsfahanî, sûfilerin her devirde sâbikun sınıfını oluşturduğunu söyler.¹⁸⁵ Sûfilerin özelliklerine baktığımız zaman ilim öğrenmek, İslam dinini öğretmek ve yaymak için başka beldelelere yolculuklar yaptıklarını, zâviyelere dışarıdan gelen misafirlere hizmet ettiklerini, felsefelerinin hak için insana hizmet olduğunu, yaptıkları her işi Allah rızası için yaptıklarını görürüz. Dolayısı ile ilim, irfan, zikir, ibadet ve itaat ile ihsan mertebesine ulaşmış sûfilerin ayet ve hadisler de belirtilen sâbikun zümresine dahil olduklarını söylebiliriz.

---

¹⁸² Buhari, İ'tisam,10

¹⁸³ Dilaver Selvi ,a.g.e., s.2

¹⁸⁴ Mehmet Efendioğlu, “Sabikun”, DİA, C. 35, İstanbul, 2008, s. 344

¹⁸⁵ Dilaver Selvi, a.g.e., s.2

Sühreverdi *Avâriful Mavârif* adlı eserinde “ *Bil ki bu kitapta sûfîlerin şerefli hali olarak zikrettiğimiz şey mukarrebûn (ilahi huzurda manevi yakınlığa kavuşmuş) olan kimsenin halinden ibarettir.*”¹⁸⁶ diyerek sûfîlerin sâbikûn- mukarrebûn zümresinden olduğunu belirtmiştir.

Allah Kur’an-ı Kerim’de Vakıa suresi (10-11) “ *أُولَئِكَ الْمُقَرَّبُونَ * وَالسَّيْفُونَ السَّيْفُونَ* ” ayetinde ; (İman ve amelde) öne geçenler ise (Ahirette de) öne geçenlerdir. İşte onlar (Allah’a) yaklaştırılmış kimselerdir.” buyurmaktadır. Bu ayette Allah’a yakın olan kimseleri sâbikûn ve mukarrebûn kelimeleri ile sıfatlandırmıştır. Yine Allah Fatır suresi 32. ayette ;

ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ وَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ وَمِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ بإِذْنِ اللَّهِ ۗ
” *ذَلِكَ هُوَ* ” (Sonra Kitabı, kullarımız arasından seçtiklerimize verdik. Onlardan (insanlardan) kimi kendisine zulmeder, kimi ortadadır, kimi de Allah’ın izniyle hayırlarda öne geçmek için yarışır. İşte büyük fazilet budur.) buyurur. Burada da sâbikûn hayırda öne geçme anlamında kullanılmıştır.

Sûfîlerin hayat nizamındaki Allah’a bağlılık, sünnete uygunluk, peygamberimiz Hz. Muhammed başta olmak üzere peygamberlerin yolundan gitme arzusu onlar üzerinde belirleyici nitelikler olmuştur. Yaptıkları her işte Allah’ın rızasını kazanma gayesini görev edinmişlerdir. Bütün bunlar neticesinde de sahabe, tâbiin, etbeuttabiin neslinden sonra İslami bir hayat yaşamaya çalışan bir zümre olarak bu yola devam etmişlerdir. İslami bir hayat yaşama arzusu sûfîlerle sınırlı kalmamış sûfîlerin etkilediği bazı zümrelerle şekil değiştirerek devam etmiştir. Hatta bu durum bireyselliği aşarak kolektif bilinçle ¹⁸⁷ devam etmiştir. Kolektif bilinç belirli bir düzeni beraberinde getirmiş ve öğrenme öğretme ortamları oluşturmuştur. Şeyh, mürid, zikir meclisleri, sohbet meclisleri bu öğrenme öğretme ortamının bir parçası olmuşlardır.

¹⁸⁶ Şihabüddin Sühreverdi, “**Avârif’ül Mavârif**” , Trc. Dilaver Selvi, 7. Baskı, Semerkand Yayınları, İstanbul ,2010, s.16

¹⁸⁷ Emile Durkheim Kolektif Bilinci “toplum üyelerinin ortalama ortak inanç ve duyguları “ olarak tanımlar. Durkheim Kolektif Bilincin üzerine temellendirdiği ahlaki uzlaş ve toplumsal ahlaki ‘din’ ile oldukça bağlantılı olduğunu belirtmiştir. (Bkz. Serap Uğur, “ Sosyolojide Temel Yaklaşımlar”, **Sosyolojiye Giriş**, Ed. Nadir Uğur, 2. Baskı, Eskişehir, 2003, ss.40-41)

Tasavvufta Allah'a ulaşmak için tutulan yol¹⁸⁸ olarak tarif edilen tarikat; kolektif bilincin oluştuğu yer olarak nitelenebilir. Çünkü tarikatlarda tarikat şeyhi müridlerin manevi babası olarak kabul edildiği için müridleri de birbirinin manevi kardeşi sayılır. ¹⁸⁹ Bu durumda o tarikata girmiş ve şeyhe biat etmiş mürid için sorumluluk alanı çoğalır. Bireysel hareket değil kolektif bilinç ön plana çıkar. Tarikatlardaki bu durum aslında eğitim ile ilgilidir. Tasavvuf insana bu terbiyeyi aile sıcaklığında vermiş olur. Tasavvufun eğitim açısından en önemli hususiyeti bu durumdur ¹⁹⁰ denebilir.

Her tarikatın kendine göre usul, adap ve erkanı vardır. Tarikata giren mürid şeyhine intisap ettikten sonra bu usul ve erkanları öğrenir.¹⁹¹ Öğrenilen usul ve erkanlar zamanla tatbik edilir. Sohbet meclislerinde müridin yetişmesi sağlanır. Zikir meclislerinde de mürid yine öğrendiklerini tatbik etme imkanı bulur. Müridin/sûfinin yetişmesinde önemli payı olan sohbet meclislerini kurabilmeleri ve zikir yapıp zaman zaman inzivaya çekilmeleri için VIII. asırdan itibaren hankâhlar kurulmuştur. ¹⁹² Tarikatların düzene girmesi hankâhların daha sistemli gelişmesini sağlamıştır. Hankâhlar zaman zaman medrese işlevi de görmüştür. Tasavvuf eğitiminin yanı sıra tefsir, Arapça, hadis, akâid olmak üzere çeşitli ilimler de öğretilmiştir. ¹⁹³

Bugünkü manada şeyh-mürid ilişkisi içeren tekke zaviye gibi kuruluşlara sahip tarikatların oluşumu hicri VI. ve VII. asır, miladi olarak ise XII. ve XIII. asra dayanır. Bu dönemde yetişen ilk tarikat kurucuları; Bağdat'ta Abdülkâdir Geylanî, Basra'da Ahmet Rıfâî, Türkistan bölgesinde ise Ahmet Yesevî'dir.¹⁹⁴

---

¹⁸⁸ Reşat Öngören, "Tarikat", **DİA**, C.40, İstanbul, 2011, s. 95

¹⁸⁹ A.g.e., s.95

¹⁹⁰ Hasan Kamil Yılmaz, **Tasavvuf ve Tarikatlar**, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2004, s.67

¹⁹¹ Reşat Öngören, **a.g.e.**, s. 96

¹⁹² **A.g.e.**, s.97

¹⁹³ Süleyman Uludağ, "Hankah", **DİA**, c.16, İstanbul, 1997, s.43,

¹⁹⁴ Hasan Kamil Yılmaz, **a.g.e.**, s.130

3.2. TASAVVUFUN AHİLİĞE ETKİLERİ VE DİN EĞİTİMİNE YANSIMALARI

Ahilikte tasavvufa benzer ögelerin olması, kurucusu Ahi Evran'ın tasavvufi terbiyeyle yetişmesinden ileri gelmiştir denebilir. Yaşadığı süre boyunca genellikle mutasavvıf kişilerle yolu kesişmiş ve onlarla beraber olmuştur. Bu durum düşünce dünyasını etkilediği gibi kurduğu Ahilik Teşkilatını da etkilemiştir. O dönemde Anadolu parçalanmanın eşiğine gelmiş, doğudan Moğol, batıdan haçlı saldırıları yapılmaktadır. Birlikte hareket etmeyi gerektiren bir güce ihtiyaç vardır. Ahileri organize ederken tasavvufun kitlesel hareket edebilme özelliğinden, bütünlüğünden, şeyh-mürîd ilişkisinin sağlamlığından yararlanmış olması Ahi Evran'ın tasavvufi terbiye almış olması dolayısı ile muhtemeldir.

O dönemde Anadolu'da ticaretin Rumların elinde olması, Anadolu'nun karışık bir halde olması Ahi Evran'ı tarikata benzer bir yapılanma inşa etmeye teşvik etmiştir. Ahi Evran ahileri organize etmek istemiş ve yerli üretimle ekonomide Rumlara bağlı olmaktan kurtulmak istemiştir. Bunu yapmak için öncelikle aralarında kardeşlik bağı kurabilecekleri bir yapı tesis etmek istemiş bu anlayışı güçlendirmek için de tasavvuftan yararlanmıştı. Bu teşkilattaki ahilerin birbirlerine dini hassasiyetle bağlanmaları, sistemli bir şekilde yönetilmelerini ve eğitimlerini kolaylaştırmıştır. Teşkilatta verilen dini eğitim her alana yayılmış meslek öğretilirken bile işe koşulmuştur. Özellikle dini kıssaları bir ritüel haline getirmeleri ve sembollerle desteklemeleri Moğolların Anadolu'yu yakıp yıkma sürecinde İslami öğretilerin akılda kalmasını kolaylaştırmış ve nesilden nesle aktararak kalıcılığı sağlamıştır.

3.2.1. AHİLİK VE TASAVVUFTAKİ BENZER ÖGELER

Ahi Teşkilatı hakkında gereken geniş malumatı önceki bölümlerde vermiştik. Bilindiği üzere Ahilik Teşkilatı kendine özgü bir kurum olmakla birlikte gerek kurucusunun aldığı eğitim, içinde bulunduğu durum gerek o dönem şartları nedeniyle tasavvuftan ve fütüvvetten etkilenmiştir. Ahilikteki bu etkilenme sosyal, askeri, eğitim

alanlarında olmuştur. Bizim daha çok üzerinde duracağımız konu; “Eğitim ve din eğitimi bundan nasıl etkilenmiştir ?” sorusu olacaktır.

Semboller, ritüeller , ayinler belirli bir kalıba sokmanın zor olduğu farklı manaların yüklenebileceği etki gücü yüksek birer toplumsal gerçekliktir.

Tarih boyunca çeşitli topluluklar birbirlerinden etkilenmişlerdir. Bu etkileşim yaşanırken salt taklit yerine, insanlar kendi toplumunda karşılık bulan öğelerin aktarımını sağlamışlardır. Nitekim bu duruma en bariz örnek olarak fütüvvet kurumunun Türk kültürüne uyarlanmış hali olan Ahi Teşkilatına dönüşmesi verilebilir. Daha özeldense netice olarak aynı amacı güden fakat sistemleri farklı olan kurumların birbirinden etkilenmesi verilebilir.

Tasavvufun daha köklü ve Ahilik Teşkilatından daha önce ortaya çıkmış olmasından dolayı tasavvufî kültürde oluşan bazı sistemsel öğeler ve ritüeller Ahiliği etkilemiştir. Biz ilk olarak tarikatlardaki şeyh-mürîd ilişkisi üzerinde duracağız. Bunun nedeni Ahilik gibi sistemsel yayılım gösteren bir kurumun bu yayılımı ve ilerleyişi göstermesinde şeyh-mürîd ilişkisine benzer bir yapılanma ile hiyerarşik bir bağ kurmuş olmasından kaynaklandığını söyleyebiliriz.

İlk dönem tarikatlarından başlayıp günümüze kadar gelen tarikatların en önemli ortak yönü bir şeyhin etrafında o tarikatın oluşmasıdır. Hatta bundan daha da önemlisi tarikata giren müridin bu bağı en sıkı şekliyle koruması olmuştur.

3.2.2.ŞEYH- MÜRİD İLİŞKİSİ

Şeyh terim olarak “tarikat kurucusu, bir tarikatta en yüksek dereceye ulaşmış kimse”¹⁹⁵ anlamına gelirken , kelime olarak “yaşlı kimse” anlamına gelir. Kelime genel anlamda yaşın ilerlemesi ile gelen olgunluk, kemale erme, anlamına binaen İslam devletlerinde ve toplumlarında bir saygı ifadesi olarak kullanılmıştır.¹⁹⁶ Yine bu anlamlara paralel olarak ‘önder, kabile reisi’ gibi anlamları da mevcuttur.¹⁹⁷

¹⁹⁵ TDK, <https://sozluk.gov.tr/>

¹⁹⁶ Casim Avcı, “Şeyh”, **DiA**, İstanbul, 2010, C.39, s.49

¹⁹⁷ Ethem Cebecioğlu, **a.g.e.**, Erişim tarihi : 01.12.2020,

Şeyh kavramı Kuran-ı Kerim’de dört yerde karşımıza çıkmaktadır. (bkz. Hud 11/72; Yusuf 12/78; el-Kasas 28/23 ; el-Mümin 40/67). Mümin suresinde çoğul olarak ‘شُيُوْحًا’ (şüyuhen) şeklinde geçmektedir. Ve ‘ihtiyarlar’ anlamına gelmektedir. Diğer ayetlerdeki anlamına bakıldığı zaman şeyh kelimesinin sözlük anlamında kullanıldığı görülmektedir. Hadis kaynaklarında da aynı mana ile bir çok yerde zikredilmektedir.¹⁹⁸ Sonuç olarak şeyh kavramı İslam dininin temel kaynağı olan Kuran ve hadislerde dini bir anlam ifade etmesi için kullanılmamıştır.

Şeyh kavramının anlamları bu şekilde olsa da tasavvuftaki şeyh kavramı bir nispetten ya da sıfattan öte manevi bir mertebe ve metafizik bir işlevi¹⁹⁹ ifade etmiştir. Sûfinin kat ettiği manevi yol onu manevi bir hale büründürmüş ve nihai mertebeye ulaştırmış, kendisinden sonrakiler için bir lider konumuna getirmiştir. Şeyhlik mertebesine ulaşan sûfi, içsel huzura ermesinin ve seyri sülûkunu tamamlamasının dışında müritlere kılavuzluk etmek, onları irşat etmek görevlerini üstlenebilecek liyakate sahip olan rehber konumuna gelmiştir.²⁰⁰ Arapçada her işin uzmanına şeyh denilmiştir. Tasavvufta da en yetkin kişiye şeyh denilmesi bunu göstermektedir.²⁰¹ Çünkü sûfi şeyhlik mertebesi ile birlikte manevi yetkinliğe ulaşmıştır.

Tasavvufta Gazzali dönemi sonrası şeyh yerine kullanılan “mürşit” kelimesi doğru yolu gösteren, rehberlik yapan, hidayete erdiren kişi anlamını taşır.²⁰² Yine Kuran-ı Kerim’de mürşit kelimesi Kehf suresinde²⁰³ hidayete erdirme manasında kullanılmıştır. Mürşit, müridi hidayete erdirmeye çalışan, bu yolda ona rehber olan, önderlik eden bir öğretmen konumundadır.

Mürîd ise anlam olarak iradesi, isteği olan kişiyi ifade eder. İlk dönem sûfilere müridi “*Hakka giden yolda kararlı ve sağlam bir irade ortaya koyan kişi*” şeklinde tanımlamışlardır.²⁰⁴ Buna göre mürîd istekli olan öğrenci konumundadır. Mürîd;

---

¹⁹⁸ Casim Avcı, **a.g.e.**, s.49

¹⁹⁹ Suad el-Hakim, **İbnü’l Arabi Sözlüğü**, trc. Ekrem Demirli, Kabcacı Yayınevi, İstanbul, 2005, s. 585

²⁰⁰ Süleyman Uludağ, **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, 2. Baskı, Kabcacı Yayınevi, İstanbul, 2005, s.334

²⁰¹ Betül İzmirli, **a.g.e.** s. 232

²⁰² **A.g.e.**, s.232

²⁰³ Kehf (18/17) “Allah kime hidayet ederse işte o doğruyu bulmuştur; kimi de hidayetten mahrum ederse artık onu doğruya yöneltecek bir rehber bulamazsın.”

²⁰⁴ Süleyman Uludağ, “Mürîd”, **DİA**, C.32, İstanbul, 2006, s.48

adabı, erkanı, zikirleri, dini bilgileri şeyhinden almış, öğrenmiştir. Bu öğrenme durumu sınırlı bir zamanı kapsamayıp izafileşmek sureti ile kendini göstermiştir. Nitekim bu eğitim formatif şekildeki gibi günün belli saatlerinde olan biten bir şey değildi. Yaşamın her anında kendini gösteren ve işin içine manevi yetişme ve olgunluğu katan ve hatta önceleyen bir eğitim durumu idi.

Tasavvufun Ahiliği etkilediği noktalardan biri şeyh-mürîd ilişkisidir. Bu ilişkiden doğan güçlü bağ, müridin tasavvufa olan bağlayıcılığını artırmıştır. Müridin aidiyet duygusu bu bağ ile güçlenmiştir. Nitekim bir yere ait olan ya da bir fikre ait olan ona sahip çıkar. Mürîd öğrendiklerine ve girdiği tasavvuf yoluna sahip çıkmış, diğer mürîdler ile kardeş ilişkisi içine girmiştir. Bu durumda şeyh, otoritenin başı sayılmakta ve şeyhe sarsılmaz bir bağ ile bağlanılmaktadır.

Ahilikte şeyh-mürîd ilişkisi her meslek dalına bir pir²⁰⁵ ile ilişkilendirilmesiyle sağlanmıştır. Esnaf pîrleri adı verilen bu pîrler meslek grubunun üstadı sayılmış ve o mesleğin ilk ustası, atası olarak görülmüştür. Meslek dalları ile ilişkilendirilen pîrler genellikle peygamberlerden, sahabe-i kirâmdan, evliyâdan ya da dini ve sosyal kimliği ile ön plana çıkmış kişiler olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁰⁶ Önceki peygamberlerin mesleklerinin olması ahileri teşvik edici bir rol oynamıştır.²⁰⁷ Pîrlerin Allah yolunda olan, dini ıstılahta mübarek diyebileceğimiz kişilerden seçilmesi elbette boş değildir. O mesleğe dahil olan tâlib (öğrenci) meslek pîrini bilecek, tanıyacak ve peygamberimizden sonra onun ahlakı ile ahlaklanacaktır. Bu açıdan pîrlere atfedilen özellikler önemlidir.

Ahilikte meslekler ile ilişkilendirilen pîrler şöyledir;

Hz. Muhammed (S.A.) Tüccârların ve Bütün Esnafın

Hz. Adem (A.S.) Çiftçilerin ve Aşçıların

Hz. Nuh (A.S.) Marangoz ve Dülgerlerin

Hz. İdris (A.S.) Terzilerin, Hattatların, Yazıcıların

---

²⁰⁵ Pîr kelimesi sözlükte “ ihtiyar, ak saçlı, tecrübeli kimse “ olarak geçer. Yani mürşid, şeyh, veli ile aynı anlamda kullanılmıştır. Ahilikte şeyh yerine pir kelimesi kullanılmıştır. Bkz. Safi Arpaguş, “Pîr”, **DİA**, C.34, 2007, İstanbul, s.247

²⁰⁶ Aziz Ayva, “Esnaf Pîrleri”, **Ahilik Ansiklopedisi**, C.1, Ankara, 2019, s.399,

²⁰⁷ Dilaver Selvi, **a.g.e.**, s. 20

Hz. Hûd (A.S.) Tüccarların
Hz. Şit (A.S.) Hallaçların
Hz. İbrahim (A.S.) Sütçülerin, Dülgerlerin
Hz. Musa (A.S.) Çobanların
Hz. Salih (A.S.) Devecilerin ve Kervancıların
Hz. İsmail (A.S.) Avcıların
Hz. İshak (A.S.) Çobanların
Hz. Yusuf (A.S.) Saatçilerin
Hz. Zülküf (A.S.) Fırıncıların, Ekmekçilerin
Hz. Üzeyir (A.S.) Bağcılarının ve Bahçıvanlarının
Hz. Lût (A.S.) Tarihçilerin
Hz. İlyas (A.S.) Dokumacıların, Çulhacıların
Hz. Yunus (A.S.) Balıkçıların
Hz. Davut (A.S.) Demircilerin, Zırhçıların
Hz. İsa (A.S.) Seyyahların
Hz. Lokman (A.S.) Hekimlerin
Hz. Hızır (A.S.) Değirmencilerin
Sad bin Ebu Vakkas (R. A.) Okçuların
Selman-ı Farisi (R. A.) Berberlerin
Selman-ı Kûfi (R. A.) Sakaların
Selman-ı Pâk (R. A.) Hamamcıların
Bilâl-i Habeşî (R. A.) Müezzinlerin
Ahi Evran (K. S.) Debbâğların ve Dericilerin
Şeyh Şazeli (K. S.) Kahvecilerin
Hasan Basri (K. S.) Ayakkabıcı, Helvacı, Şekerci ve Aşçıların
Hallac-ı Mansur (K. S.) Keçecilerin
Ahmet Zemcerî (K. S.) Sobacı, Kalaycı ve Tenekecilerin
Nakkaşiveli (K.S.) Keçeci, Basmacı ve Boyacıların
Aktâriveli (K. S.) Saraçların
Mehmet Ekber Yemânî (K. S.) Yemenicilerin

Neccar (K. S.) Dülgerlerin

Akyusufabayiyelgaffar (K. S.) Semercilerin pîri kabul edilmiştir. ²⁰⁸

Farklı meslek dallarına sahip 36 esnaf pîri karşımıza çıkmaktadır. Her birinin meslek ile olan ilişkisi genellikle yaşadıkları hayat, çalıştıkları iş , en iyi yaptıkları iş dolayısı ile kurulmuştur. Örneğin Hz Yunus’u balıkçıların pîri kabul etmelerinin sebebi Hz Yunus’un balıkçı olmasından dolayı değil, balığın karnında²⁰⁹ kalmasından dolayıdır.

Ahiler tarafından esnaf pîrlere gereken önem ve değer verilmiştir. Aynı zamanda ahiler de öğreticiye değer verilmiş önemli bir konuma getirilmiştir Ahi Evran “Letaifu’l-Ğıyasıyye“ adlı eserinde bunun üzerinde durmuş, alimlerin faziletinden sıkça bahsetmiştir. Âlime saygıyı, tasavvufî bir metot olan silsileyi derslerinde işlemiştir. Âlime verdiği önemi ilme de vermiş Tevrat’tan ve İncil’den ve Zebur’dan ilmin fazileti ile ilgili alıntılar yapmıştır. ²¹⁰

Farklı meslek dallarına sahip olan Ahiler esnaf pîrlerinin sözlerini dükkan girişlerine ya da içeride görünen bir yere asmışlardır. Bu durum bir nev’i uyarıcı konumunda olmuştur. Sürekli göz önünde olan bu sözler esnafa her an nasıl bir esnaf olması gerektiğini hatırlarmış zaman zaman da müşterinin uyması gereken kuralları ifade etmiştir. Hat ile yazılmış olan bu sözler esnaf ahlak ve görgü kurallarını yansıtmaları bakımından önem arz eder. ²¹¹

Berber dükkanına asılan bir levha;

*“Her seherde besmeleyle açılır dükkânımız,
Hazret-i Selman-ı Pâk’tır pîrimiz üstadımız.
Lâfla dükkân açılmaz, boş yere etme telâş,
Selman-ı Pâk de gelse parasız olmaz tıraş.”*

Marangoz atölyesine asılan levha;

---

²⁰⁸ A.g.e., ss.400-401

²⁰⁹ “Kuşkusuz Yûnus da elçilerimizdendi. Vaktiyle o, yüklü bir tekneyle ülkesinden kaçmıştı. Kur’aya girdi ve kaybedenlerden oldu. Kendisi de balık (balina) ağzında kaldı. Doğrusu o bundan önce kınanacak bir iş yapmıştı. Eğer o Allah’ın şanını yüceltenlerden olmasaydı kıyamete kadar o balığın ağzında kalacaktı.” (Saffat 139-144)

²¹⁰ İsmail Bilgili, a.g.e., ss-86-87

²¹¹ Aziz Ayva, “Esnaf Sözleri”, **Ahilik Ansiklopedisi**, C.1, Ankara, 2016, s. 401

*“Sefa geldin ey müsafır, ismarla kahve içelim,
İşçi ile sohbet olmaz, bir merhaba der geçelim.”*

Bir demirci dükkânına asılan levha;

*“Doğru olsan ok gibi elden atarlar seni,
Eğri olsan yay gibi elde tutarlar seni,”*

Bir şekerçi dükkânı levhası:

*“Sade pirinç zerde olmaz bal gerektir kazgana (kazana),
Baba malı tez tükenir, evlât gerek kazana.”*

Bir bakkal dükkânı levhası ;

*“Dükkân kapusu Hak kapusu, Hakkına yalvar,
Çeşmim (gözyaşım) gibidir çeşmeleri akmasa da damlar.”²¹²*

Şeklinde dörtlük ve beyitler yer almış, hem dini hem sosyal mesaj verilmiştir. Bu levhalar uyarı üslubundan ziyade bir nasihat üslubu taşımıştır. Kimi dörtlük ve beyitlerde günlük hayattaki pratik dini bilgilere yer verilirken kiminde de sosyal normlara yer verilmiştir. Bu levhaların beyitler ve dörtlükler şeklinde olması ezberlemeyi ve akılda kalmasını kolaylaştırmıştır. Ayrıca hat ile yazılıp yaldızlı çerçeveler ile süslenmesi²¹³ yine dikkatleri üzerine çekeceğinden dolayı bir uyarıcılık sağlamıştır.

Her gün bu tabela ile karşılaşan esnafın, çırağın ve dükkana giren müşterinin tabelada yazanlara kayıtsız kalması pek de olağan değildir. Göz önünde bulunan ve uyarıcı konumunu üstlenmiş bu tabelalar bir nev’i dini, ahlaki, sosyal mesajlar vererek eğitimin / din ve ahlak eğitiminin bir parçası olmuştur. Bu tarz dörtlükler, beyitler kimisi için planlı bir öğrenim olsa da kimisi için örtük öğrenim sağlamıştır.

Ahilik tasavvuftaki şeyh-mürîd ilişkisinden etkilenmiş, usta ve çırak arasında buna benzer hiyerarşik bir ilişki oluşturmuştur. Mürîd nasıl ki şeyhine tabi olup bir diğer deyişle intisâb edip onun manevi eğitimi altına giriyorsa; çırakta ustasını seçip

---

²¹² A.g.e., 401

²¹³ A.g.e., 401

ona bağlanarak hem maddi hem manevi eğitimi altına girmiştir. Tasavvufi eğitimde mürid bir şeyhe intisâb etmeden irşadını gerçekleştiremez. Ahilikte de bir ustadan el almadan veya bir üstadın rehberliği olmadan sanata sahip olmak caiz görülmemiştir.²¹⁴ Ahiler tasavvufi düşüncedeki “şeyhi baba gibi görme ve diğer mürîdleri de kardeş gibi görme” yaklaşımını çırağın, ustasını babası gibi görmesi, o itaatle bağlanması şeklinde sergilemişlerdir.

Çırağın / terbiyenin ustasına nasıl davranması nasıl bir tavır takınması gerektiğini Burgâzi, Fütüvvetnâmesinde dört halifenin Allah ile olan ilişkisi şeklinde açıklamıştır. Hz Ebubekir’in Allah’a olan sadakati, Hz Ömer’in Allah’tan korkması, Hz Osman’ın Allah’a karşı olan hayası, Hz Ali’nin Allah’a olan hizmeti örnekleri ile açıkladıktan sonra Allah ne kadar sıkıntı ve bela verirse versin Hz Eyüb ve Hz Nuh gibi Allah’ı sevmesini öğütlemiştir. Müslümanların Kabe’yi tavaf ettiği gibi ahisini tavaf etmelerini söylemiştir:

*“Ol beyandur kim terbiye nice'ola, Dahı terbiyet kılalar, şöyle vacibdürür terbiyeye kim can u gönülden ahisine kul ola, şöyle kim ahinün her sözine yok dimeye. Ahi destu/rınsuz hiç iş işlemeye, ahinün karşusuna gülmeye ve tükürmeye ve sümkürmeye (ve ahinün küfri,) terbiye katında islam geçe. Terbiye yakın ola ahisine, nitekim Rasulullah a.m, yakın oldu Tanğrıya. Terbiyenün sıdkı şöyle ola ahisine kim nitekim Ebu - Bekr'e Rasule oldi. Terbiye, ahiden korka, nitekim Ömer korkardı Allah'dan,. Terbiye utana ahisinden, nitekim Osman utanurdı Allah'dan ve Rasul'den. Terbiye hidmet kıla ahisine, nitekim hidmet kıldı Ali, Rasul hazretine ve terbiye (tavaf) kıla ahisini, nitekim tavafkılur hacılar Ka'be'yi. Terbiye ahisin şöyle seve, nitekim Rasul, Tanğrıyı severdi ve terbiyenin sabrı ola Eyyub gibi ve Cercis ve Nuh gibi ola, günde bin kez azab kılub depelerse ahisinden yüz döndürmeye. Eger yüz döndürürse hakka mürteddır. Buna delil oldur kim, ilerü zamanda bir peygamber ardınca bir peygamber dahı gelse ana uymak varıdı.”*²¹⁵

²¹⁴ Mikail Bayram, “Ahi Evren: Tasavvufi Düşüncenin Esasları”, ss.54-55

²¹⁵ Abdülbaki Gölpınarlı, **Burgâzi ve Fütüvvetnâmesi**, s. 127

Tasavvufta mürîdin yol kat edip kemale erebilmesi için meşrebine uygun bir tarikata girmesi gerekmektedir. Bu durum Ahilikte de yamağın ya da çırağın elinin yatkın olduğu bir işe yönlendirilmesi şeklinde olmuştur.²¹⁶

3.2.3. HIRKA

Sözlükte “delmek, yırtmak” anlamında kullanılan ve Arapçada “hark (خرق)” kökünden türemiş olan bu kelime “kumaş parçası, yamalık, eski elbise” anlamına gelmektedir. Eskiden dervişler, kazancının helâl yoldan olduğuna inandıkları kişilerden bez parçaları alıp, bunları birbirine dikip hırka yapmışlardır. Buna, yamalı anlamında olmak üzere "murakka" demişlerdir. Yamamak anlamına gelen Arapça kökenli “rak’a (رقع)” kelimesinden türemiş olan “murakka’ (مرقع)” da hırka anlamında kullanılmıştır.²¹⁷ Hırka terim olarak ise sûfilerin ve tarikat mensuplarının giydikleri özel elbise anlamına gelir.²¹⁸

Hırka, tasavvuf kültüründe sadece giyim eşyası olarak kullanılmayan, çeşitli anlamlar ihtiva eden bir semboldür. İlk dönem sûfileri ve daha sonra tarikatların teşekkülünden sonra da tarikata mensup olanlar zühd ve takva sembolü olarak giymişlerdir.²¹⁹ Buradaki hırka sembolü bir hali bir tavrı sergileme olarak da karşımıza çıkmaktadır. Zühd ve takva sembolü olarak hırka giymek demek bir anlamda ‘ben bir sorumluluk taşıyorum bunun gereklerine göre davranmalıyım’ anlamı da taşımaktadır.

Sühreverdî “*Avârifü’l Mavârif* “ adlı eserinde hırka giymenin anlamlarını şu şekilde belirtmiştir;

-Hırka giymek mürşid ile mürîd arasında bir bağlantı ve mürîdin nefsi ile kendi arasına mürşidinin hakemliğini kabul etmesidir. Mürîd işlerini mürşidine havale eder

---

²¹⁶ A.g.e., 54

²¹⁷ Süleyman Uludağ, “Hırka”, **DİA**, C.17, İstanbul, 1998, s.373 ; Ethem Cebecioglu, **a.g.e.**, Erişim Tarihi: 12.12.2020

²¹⁸ Süleyman Uludağ, **a.g.e.**, s.373

²¹⁹ A.g.e., s,373

ve mürşitte o kişiyi manevi terbiyesinin altına aldığı kabul ettiğini göstermek hırkayı giydirir.

- Mürşidin elinde hırka giymede bey'at manası vardır. Hırka mürşidin manevi sohbetine girmenin manevi basamağıdır.

- Mürşidin eliyle hırka giymek ; onun bütün tasarruflarında müridin batınında doğacak bütün şüpheleri ortadan kaldırır ve şeyhlere karşı itirazdan sakındırır. ²²⁰

Tasavvuf kültüründe ve tarikat adabında hırka giymek aynı zamanda bir sorumluluk almak anlamına da gelmiştir. Hırkanın mürîde giydirilmesi sonucunda ona şu mesaj verilmiştir: “Artık bu topluluğa kabul edildin ve bu topluluğun (tarikatin) gereklerine göre davranmalısın.”

Tasavvuf kaynaklarında hırka sembolüyle peygamberimiz arasında bağ kurulmuştur. Yani bu bağı kurmalarının amacı hırka sembolünün dayandığı kutsal bir yerin olduğunu belirtmek ve bundan dolayı tasavvuf kültüründe yer edindiğini göstermektir. Çünkü dayanak ne kadar sağlam olursa inançta o kadar sağlam olacaktır. Fakat İbn Teymiye ve İbnü'l Cevzî gibi selefler tarafından hırka ve murakka bid'at olarak değerlendirilmiş ve şiddetle tenkit edilmiştir. Hz peygamberin ehl-i beytini abası altına alması, şair Ka'b b. Züheyr'e hırkasını vermesi, Kur'an'da Yusuf suresinde Hz Yusuf'un gömleğinden bahsedilmesi, hırka giymenin tasavvuf adabı içinde yer almasına delil olarak göstermişlerdir. Yine peygamberimizin hırkasını Veysel Karanî'ye verilmesini istemesi ve bunu vasiyet şeklinde söylemesi yaygın bir inançtır. ²²¹

Tasavvufta hırka irade hırkası ve teberrük hırkası olarak ikiye ayrılmıştır. İrade hırkası mürîd olanlar için giydirilmiştir. Teberrük hırkası ise tasavvufa ilgi besleyen fakat henüz bir tarikata gitmemiş olan kimselere giydirilmiştir. İrade hırkası sadece bir şeyhten giyilebilir fakat teberrük hırkasını bir çok şeyhten giyinmek mümkün olmuştur. ²²² Teberrük hırkasını hakiki mürîde benzemeye çalışan (müteşebbihler) giymiştir. Sühreverdî *Avârifü'l Mavârif'te* bu durumda hayır gördüğünü

²²⁰ Şihabüddin Sühreverdî, “*Avarifü'l Mavarif*”, ss. 118-122

²²¹ Süleyman Uludağ, *a.g.e.*, s.373

²²² *A.g.e.*, s.,373

Peygamberimizin “*Kim bir kavme benzerse o da onlardan sayılır*”²²³ hükmünün bu kimse için geçerli olduğunu belirtmiştir.²²⁴

Müride hırka giydirmek genellikle tören şeklinde yapılmıştır. Tören şekline dönüşmesinin sebebi önem verilmesinden kaynaklanmıştır. Kıyafete çok önem vermeyen Nakşibendiye tarikatında bile hırkaya önem verilmiş ve feyiz alma yollarından biri olarak kabul edilmiştir.²²⁵

Hırkanın giyme fiilinin dışında hırkanın kendisinde ihtiva ettiği manevi anlamlar vardır. Hırka kelimesindeki “ha” haşyete, “ra” rızaya, “kaf” kahr-ı nefse, “he” de hidayete işaret etmiştir. Hırkanın bel kısmı sabra, yenleri hafv ve recâya, iki yanı kabz ve basta, kemeri nefse muhalefet edip hakim olmaya, yakası yakîne, pervazı ihlâsa işarettir.²²⁶

Hırkanın sabır, hafv ve recâ, kabz ve bast, nefse hakim olmak, yakîn, ihlas gibi manevi anlamlar içermesi Ahilikteki şalvar (sirvâl) giyme ve şed kuşanmayı çağrıştırmaktadır. Çünkü hırkanın çeşitli yerlerine verilen manevi anlamlar şedde de verilmiştir. Tasavvuf ritüeli olan hırkanın bir benzeri de Ahilikteki şalvar giyme ve şed kuşanmadır diyebiliriz.

Farklılıkları olmakla birlikte ikisinin de ;

- giyim eşyası olarak kullanılması,
- dîn ve ahlaka dair anlamlar içermesi,
- bir törenle yapılması ve önem verilen bir konumda olması ,
- topluluğa kabul anlamlarının olması,
- özlerinin kutsal hadiselerle dayandırılması ,

Şed ve hırka ritüelleri arasında benzerlik kurulmasında etkili sebepler olmuştur.

---

²²³ Ebu Davud, Libas, 4; Ahmed b.Hanbel, Müsned, II, 50

²²⁴ Sühreverdi, **a.g.e.**, s.124

²²⁵ Süleyman Uludağ, **a.g.e.**, 373

²²⁶ Hucviri, “**Keşfü'l Mahcub: Hakikat Bilgisi**” trc. Süleyman Uludağ, Dergah yayımları, 1982, s. 137

3.2.4. ŞALVAR GİYME VE ŞED KUŞANMA RİTÜELİ

Şalvar farsça bir kelime olup ağı geniş ve bol, uçkurla bağlanan, paçaları dar, alta giyilen, bir tür pantolonu ifade etmek için kullanılmıştır.²²⁷

Şalvar fütüvvet kültüründe ise bir tür şeref elbisesi ve üniforma olarak kullanılmıştır. Sühreverdî kaleme almış olduğu *Fütüvvetnâme* adlı eserinde fütüvvete giriş şartlarını sıralamış ve serâvil/sirvâl/şalvar giymenin Fütüvvete girmenin bir şartı olduğunu belirtmiştir. Bundan dolayı şalvar giyme ahilerin önemli bir ritüeli ve kıyafetlerinden olmuştur. İbn-i Batuta, seyahatnâmesinde sûfilerin hırka giydiği gibi ahilerinde şalvar giydiklerini söylemiştir.²²⁸

Fütüvvet yoluna giren kişi, girmiş olduğu meslekte zaman geçtikçe olgunlaşır, ustalaşırsa ona yapılacak bir törenle şalvar giydirilir ve beline peştamal (şed) kuşatılırdı.²²⁹ Bir öğrencinin zamanla ustalaşıp şalvar giymesi onun için o topluluktaki ayırt edici konumunu oluşturmuştur. Şalvar onun belirli aşamalardan başarıyla geçtiğinin bir sembolü olmuştur. Yeni bir yola girmeye hak kazanma olarak da düşünülebilir.

Fütüvvete veya Ahiliğe giriş merasimlerinde şalvar giydikten sonra bele şed kuşatması ritüeli gelirdi. Fakat Türkçe fütüvvetnâmelerde bu konuda fazla bilgi bulunmamaktadır. Fütüvvet şalvarı Anadolu’da teşekkül eden ahi mensupları arasında başlangıçta var olmuş ancak daha sonra etkisi azalmış ve yaygınlık göstermemiştir.²³⁰ Şalvar giymek tarikatlardaki hırka ile eşdeğer olsa da şed kuşanma merasimi daha fazla ön plana çıkmıştır.

3.2.5. Şed Kuşanma

Arapçada “şedde” fiilinden türeyen “bir şeyi sıkıca ve sağlamca bağlamak” anlamına gelen şed kelimesi²³¹ sözlükte “yünden veya pamuktan örülen bağ, kemer,

²²⁷ Ethem Cebecioğlu, **a.g.e.**, <http://tasavvufkitapligi.com/i/uploads/429779tasavvuf-terimleri-ve-deyimleri-sozlugu.pdf>, Erişim Tarihi: 15.12.2020, s.247

²²⁸ Nurgül Kılınç, “Şalvar”, **Ahilik Ansiklopedisi**, C.2, Ankara, 2016, s.276

²²⁹ **A.g.e.**, s,276

²³⁰ Ali Torun, “Fütüvvet Şalvarı”, **DİA**, C.1, Ankara, 2016, s. 428

²³¹ Semih Ceylan, “Şed Bağlama” **Ahilik Ansiklopedisi**, C.2, Ankara, 2016, s. 279

peştamal, kuşak” anlamlarına gelir.²³² Fütüvvet mensuplarının ve bazı tarikatların özel bir anlamla gerçekleştirdikleri törendir. Bu törende şed kuşanılır ve bu tören birtakım anlamlara gelirdi. Fütüvvet yoluna kendini adanmış kimse ve tarikatındaki seyr-ü sülûk yoluna girmiş kimse için bu yola bağlandığını, hizmete ahdettiğini bildiren bir sembol olarak kabul etmişlerdir.²³³

Şed törenleri sadece bir yola girme anlamı taşıyor gibi görünse de arka planda manevi anlamlar da barındırmıştır. Bu anlamlar bazı fütüvvetnâmelerde rivayet şeklinde belirtilmiştir. Fütüvvetnâmelerde bahsedilen şed ritüeline bir takım kutsal anlamlar yüklenmiş ve bu çeşitli referanslarla sağlanmıştır. Çünkü ağırlıklı olarak eski zamanlarda ve nispeten günümüzde temeli dine yaslanmayan, varlık sebebi din olmayan hiçbir düşünce yaşama imkanı bulamamıştır. İnsan kutsalla ilişki içinde olan fikirleri güvenli bulmuş ve buna göre hareket etmiştir. Dolayısı ile bir fikri savunacak olan kişi ya da kişiler fikrin temelini oluştururken kutsal kaynaklardan (Kuran-ı Kerim, Hadis-i Şerifler, Tarihi Kaynaklar) yararlanmışlardır.²³⁴ Nitekim tarikatların silsilelerini Hz. Peygambere dayandırmaları, fütüvvet ehlinin yine aynı şekilde peygamberden ve Hz Ali vasıtasıyla ortaya çıkan İslam’a ait bir kültür olduğunu ispata çalışmaları, Ahi Evran’ın tarihi kişiliği ortaya koyulurken soyunun Hz Peygamberin amcası Hz Abbas’a dayandığıyla ilgili rivayette bulunulması temeli dine dayandırma düşüncenin ürünleri olabilir.

Bu durum Ahiliğin önemli ritüellerinden biri olan şed kuşanma için de geçerli olmuş ve fütüvvetnâmelerde şed ile ilgili rivayetler yer almıştır. Şed, Kuran-ı Kerimde dini bir anlam olarak geçmemiştir.

Hz Musa’nın Allah’tan kardeşi Harun’u kendisine yardımcı olarak göndermesini istediği²³⁵ “اَشْدُدْ بِهٖ اَرْبِي” “onunla gücümü pekiştir” (Taha 20/31) ayetinde geçen “üşdüd” (pekiştir) fiilinin köken olarak şedde kaynaklık yapmış olabileceği düşünülmüştür.²³⁶ Burada şed bağlama ritüeline işaret eden özel bir anlam yoktur.

²³² Hamid Algar, “Şed “ **DİA**, C. 38, İstanbul, 2010, s.405

²³³ **A.g.e.**, s.405

²³⁴ Özer Şenödeyici, “Maneviyatın Somut Göstergesi Olarak Ahilikte Şed,” **1. Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu**, C.II, Kırşehir, 2011, s.985

²³⁵ Mahmut Kısa, **Kısa Açıklamalı Kuran-ı Kerim Meali**, Sebati Ofset Matbaacılık, Konya, 2017, s.294

²³⁶ Özer Şenödeyici, **a.g.e.**, s.985

Sadece pekiştirme anlamında kullanılmıştır. Sühreverdî *Avârifü'l Mavârif* adlı eserinde sefere çıkma adabı bahsinde sûfîlerin sefere çıkmadan önce bellerine “Meyânid” ismi verilen kuşak bağladıklarını ve bunun peygamberin bir sünneti olduğunu dile getirirse de²³⁷ burada kastedilen kuşak şed değildir. Manevi olarak da bunu yansıtmamaktadır.

Şed kuşanma İslam’ın temel kaynakları olan Kuran ve Hadis-i Şeriflerde yer almamıştır. Bundan dolayı fütüvvetnâmelerde ikincil kaynak olarak nitelendirilen rivayetler, israiliyât, kıssalardan yararlanmışlardır. Şed kuşanma Hz Adem’e kadar götürülmüş ve bu tören etrafında bazı dini motifler ortaya çıkmıştır. İncir ağacı bu motiflerden bir tanesidir. Tabi bu rivayetlerde Cebrail’den, Hz Adem’den, Hz Şit’ten, Hz Peygamberden bahsedilmesi kutsal olan ile bağ kurma ve işin özünü en eskiye götürme sağlam bir dayanak kurma çabası görülecektir.

3.2.6. İncir Ağacı Motifi

İncir ağacı şed bağlama ritüeli etrafında oluşmuş bir motiftir. Hatta şed bağlama geleneğinin özünü oluşturmuştur diyebiliriz. Fütüvvetnâmelerde incir ağacından bahsedilir fakat neden bu ağaç türü olduğu hakkında bilgi vermez. Daha doğru bir ifade ile Hz. Adem ve Hz. Havva cennetten kovulduktan sonra üzerlerindeki kıyafetler düşer ve avret yerleri açık kalır. Örtünecek bir şey bulamazlar. Bunun üzerine cennete yetişen bir ağaç olan incir ağacı Hz. Adem ve Hz. Havva’ya örtünmeleri için yaprak verir. Fütüvvetnâmelerde incir ağacına yer verilmesi yaprak verdiği içindir. Fakat neden başka bir ağaç değil de incir ağacı olduğu açıklanmamıştır.

Kuran-ı Kerim’de Allah Tin suresinde “وَاللَّيْنِ وَالزَّيْتُونِ” ayetiyle incire ve zeytine yemin ederek başlamaktadır. Hem Kuran-ı Kerim’de geçmesi hem de Allah’ın ona yemin ederek dikkat çekerek başlaması fütüvvetnâmelerde yer edinmesinde etkili olmuş olabilir. Burada şu soru da akıllara gelebilir o ayette zeytine de yemin ediyor neden zeytin değil de incir ağacı? Fütüvvetnâmelerde şeddin oluşumu anlatılırken

---

²³⁷ Sühreverdî, *a.g.e.*, s.173

incirin sütünün pamuğa dönüştüğü ve bundan şed yapıldığı anlatılmaktadır. Zeytin ağacının yağı ile bir bağdaşım kurulamamış ve dolayısı ile incir tercih edilmiş olabilir.

Burgâzi fütüvvetnâmesinde olayı şu şekilde aktarır:

“.. Tangri taala ayıtdı Ya Adem, uçmakda ol çiftün birle dürlü ni'metlerden yi, illa işbu agacdan yime, yirsen kendi.ine zulmidersin didi. Ya'ni bugday yime didi. Pes Adem aleyhisselam ol agacdan delim ihtiyat yiridi. çünkim hükm soyleyidi kim yiyeyidi, ihtiyat assı kılmadi. Hikayeti çokdur. Amma iblis aleyhil-la'ne vesvese kıldı, Adem bugday yidi, Tangri taala emrine muhalefet kıldı, Adem'i.in başından tac, eğninden hulle gitdi. Adem ve Havva yalınca kaldı. Adem uçmak ehli katına vardı, hiç kimse Adem'e nesne virmedi, avretin örtmeğe; pes encir agacı Adem'e üç yaprak viridi, Havva'ya beş yaprak viridi. Pes ere kefen andan üç oldu, avrete beş oldu”²³⁸.

Metne bakıldığı zaman sadece şed ritüelinin macerasının başlangıcına değil ilmihali bir bilgi olan kefene de yer verilmiştir. Kefenin erkeklerde üç kadınlarda beş olmasının nedeni bu rivayete dayandırılmıştır.

Hadisenin devamında Allah cennetten kovulmuş olan Hz Adem ve Havva'ya yaprak verdiği gerekçesi ile incir ağacına hesap sorumuş, incir ağacı ise yaptığı şeyin gerekçesini anlatmıştır. Bu konuşma şu şekilde ifade edilmiştir:

“Pes Tangri teala encir agacma ayıtdı : Hiç bir kulum Adem'e nesne virmedi, sen neyiçün virdün didi. Encir agacı ayıtdı : ilahi, senun bi zeval mülkun içinde ne ola zaif kulun cömerd ola, zira sen cömerdleri seversin. Pes Tangri taalaya bu söz hoş geldi, ayıtdı : Ya agac, çün cömerdlik idersin, Sır örtüdü, ben dahı üç hediye virdum ki hiç bir agaçda yokdur. Evvel yakmaga haram kıldım, her kim encir agacı yaka, nesne bişure, ol bişen nesne dahı haram olur elbette ve anun tütünü gözlere ziyane kılur ve ikinci her bir iklimde bir yemişi yirerler, illa seni yiç yirmeyeler.”²³⁹

Konuşmanın devamında incir ağacı Allah'ın cömert olunmasını istediğini ve kendisinde bu yüzden cömertlik yapıp yaprak verdiğini ifade etmiştir. bunun üzerine Allah incir ağacına “sen sır örttün ben de sana üç hediye veriyorum” diyerek lütufta

²³⁸ Abdülbaki Gölpınarlı, **Burgazi ve Fütüvvetnâmesi**, ss.115-116

²³⁹ **A.g.m.**, s.116

ve ikramda bulunmuştur. Daha sonra Allah, verdiği hediyeleri sıralamıştır. Fütüvvetnâmede iki hediye söyledikten sonra başka bir hadis-i şerif naklettikten sonra üçüncü hediye şu şekilde bahsetmiştir:

*“Üçüncü Adem Peygamber aleyhisselam yapragını üzicek südi tamdı, anı panmuk kıldı ta kıyamete değin Adem oğlanınun sırrını örtem anunla didi.”*²⁴⁰

Üçüncü hediye Radavi fütüvvetnâmesinde de bahsedilir: *“Üçüncü, senden bir nesne yaradam, ta kim Adem ve zürriyeti libas idineler ve olicecek kefen idineler.”*²⁴¹

Fütüvvetnâmede Allah’ın incir ağacına bulunduğu lütuftan sonra incir ağacının şeddin hammaddesi olma sürecinden şöyle bahsedilir:

*“Çün südden panbuk bitdi, Tangri taala Cebrail'e buyurdi, panbuğu uçmakda kodı, çekirdeğin taşra dünyaya getürdi. Ol vakt kim Şit Peygamber aleyhisselama Cebrail, aleyhimesselam, çullalığı getürdi, öğretti, ol panbuk çekirdegini getürdi, Adem ekdi, panbuk bitdi. Havva egirdi, Şit dokutdi. Şit dokudu bezden kendi Adem aleyhisslam aldı, beline tennure tutdi. Pes Şeyhler tennure tutunmak andan kaldı”.*²⁴²

Allah incir ağacının Hz. Adem ve Havva’ya karşı cömertliği sebebi ile ona başka hiçbir ağaçta olmayan özellikler ihsan etmiş ve onu şerefli kılmıştır. Bunun sonucunda incirin sütü pamuğa dönüşmüş ve Cebrail cennette tohumu yetiştirerek dünyaya indirmiştir. Hz. Adem o tohumu ekip pamuk yetiştirmiştir. Cebrail (as.), Hz. Şit’e çulhacılığı öğretmiş, Hz. Şit de pamuğu dokumuştur. Hz. Adem de onu beline şed kuşanmıştır.

Fütüvvetnâmelerde bahsedildiği kadarıyla şeddin pamuktan dokunmasının arka planında bu olay vardır.

3.2.7.Sayı Motifi

Ahi Teşkilatı törenlerinde bir çok sembolü içinde barındırmış ve bu sembollere de dini-manevi anlamlar yüklenmiştir. Bu yüklenen anlamlar kutsalla ilişki içinde

---

²⁴⁰ A.g.m., s.116

²⁴¹ Özer Şenödeyici, a.g.e., s.986

²⁴² Abdülbaki Gölpınarlı, a.g.m., ss.116-117

olunca daha fazla önem arz etmiş ve o ritüel aynı kutsallık hassasiyeti ile gerçekleşmiştir. Sayı motifi de bu sembollerden biri olmuştur. Fütüvvetnâmelerde şeddin bağlama ritüelinde bir takım sayılara riayet edildiğinden bahseder. Sadece şed bağlama sırasında değil tören esnasında yapılan her hangi bir fiile de sayısal değerler verilmiştir. Genel olarak 3-5-7-12 sayıları etrafında dönen bir sayı motifi oluşmuştur. Şed ritüeli etrafında oluşan bu sayı motifi sadece şed ritüeline mahsus değildir. Başka ritüellerde ya da erkanlarda da belli sayılara riayet edildiği görülür. Şed kuşatılırken kullanılan her bir sayının içerdiği manevi anlamları vardır.

Üç (3) Sayısı

Şeddin üç defa bağlanması ;

Birinci bağ ; “Ahd”e

İkinci bağ ; “Bey’at”e

Üçüncü bağ; “Vasiyet”e işaret etmiştir.

Şedde üç düğüm atılması;

Birinci düğüm ; Hz Ali

İkinci düğüm; Hz Muhammed

Üçüncü düğüm ; Allah adına atılmıştır.

Seccadeye üç adım atılarak varılması;

Şed kuşanma merasiminden önce tâlib/ öğrenci şeyhin seccadesini yere yayar. Şeyh seccadeden üç adım geride durur.

İlk adımını; Allah,

İkinci adımını; Cebrail

Üçüncü adımını; Hz Muhammed adına atar. ²⁴³

Şeddin üç köşeli dürülmesi;

---

²⁴³ Ali Torun, a.g.e., ss.180-181

Birinci köşe; Şeriat

İkinci köşe; Tarikat

Üçüncü köşe; Hakikati simgelemiştir. ²⁴⁴

Şed kuşanma ritüelinde yer alan üç rakamı genel olarak adanmışlık anlamı verir. Kim adına yapıldığını gösterir. Bazılarında ise söz alma (ahd-beyat-vasiyet) yani bir nev'i anlaşma anlamı vardır. Kimisinde ise (şeriat- tarikat- hakikat) hatırlatma anlamı vardır. İnsanın hakikate erişmesinin kolay olmadığı, bunun aşamaları olduğu ve hakikate erişmek için önce “*Kur'an'daki ayetlere, Hz. Muhammed'in sözlerine dayanan İslam kanunu, İslam hukuku*”²⁴⁵ anlamına gelen şeriatı bilmek, uygulamak gerektiği hatırlatılmıştır.

Beş (5) Sayısı

Şeddin bir uçucunun beşe katlanması:

Şed kuşanma töreninde şeddi kuşatacak şeyh/üstad peştamalı eline alıp uzun tarafı önce beşe katlar. Şeyhin şeddi beşe katlaması bazı dini- manevi anlamları işaret eder. Beş rakamı sembolü;

-Beş vakit namaza (sabah, öğle, ikindi, akşam, yatsı)

-Beş ulu'l azm peygambere (Hz Adem, Hz Nuh, Hz Musa, Hz İbrahim, Hz Muhammed s.a.v.)

-Beş İslam binasına; (Kelime-i Şehadet getirmek, namaz kılmak, oruç tutmak, zekat vermek, hacca gitmek)

- Beş nesneye İman getirmeye (Allah'a iman, meleklerle iman, peygamberlere iman, kitaplara iman, ahiret gününe iman) işaret sayılmıştır. ²⁴⁶

Bey'at Töreninde el ele tutuşmanın beş şekli :

Yola girme denilen çırak olma erkanından sonraki aşama kalfa olmaktır. Buna Nim-Tarık olmak denir. Burada çırağı yetiştiren üstadın rızası şarttır. Rıza alındıktan

²⁴⁴ Abdülbaki Gölpınarlı, “Şeyh Seyyid Gaybi oğlu Şeyh Seyyid Hüseyin’ Fütüvvet-Name’si”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, C.17, İstanbul, 1955, S.1-4, s.42

²⁴⁵ TDK, <https://sozluk.gov.tr/>

²⁴⁶ Cevat Hakkı Tarım, **Tarihte Kırşehir- Gülşehir**, Yeni Şehir Matbaası, İstanbul, 1948, s. 69

sonra bey'at töreni yapılır. Tören sırasında üstad ile tâlib el ele tutuşurlar. El ele tutuşmanın muhtelif beş şekli vardır:

-Ahduallah: Allah- Hz Adem, Hz Adem-Şit, Hz Muhamed- Ashabı arasında tutulan ahiddir.

-Desti Şarti

-Dest-i Emanet

-Dest-i Akd

-Dest-i Lahmüke Lahmi ²⁴⁷

Şed töreninde yer alan beş sayısı genel olarak iman-ibadet esaslarını temsil etmiştir. Bele bağlanan şeddin beş kat olmasına verilen anlamlar şeriat ilkelerini tatbik edilmesine verilen önemden kaynaklanmıştır denebilir. Şed törenlerinin yiğit açısından dönüm noktası olduğu düşünüldüğünde şeddeki beş sembolünün İslam'ın özü olan konuları içermesi ve olmazsa olmazlarını muhteva etmiş olması önemlidir. Çünkü şed demek icazet demektir. Şedsiz kazanç ise haramdır. Bu durum yiğit hayatında tam bir dönüm noktası oluşturmuştur. ²⁴⁸

Yedi (7) Sayısı :

Hz Ali'nin fütüvveti yedi harf ile anlatması;

Burgâzi bu durumu Fütüvvetnâmesinde şöyle belirtmiştir; “*Emir-al-mu' minin Ali kerremallahu vechehu buyurur kim Aslı bu yedi harfdür : ه ق ث م ن ا ی Ya'ni kaf-sıdk, elif-safa, nun-emanet, te- korku (takva), mim- kerem, he- mürülvet, ye-haya. Pes kanı yiğidde kim bu yidi harf vardur, ol ağaç kim fütüvvet ağacıdur anun gönli tahtında biter.*” ²⁴⁹

Kimde bu yedi harften bir nişane varsa (yani bu yedi harfin manevi anlamlarından birini taşırsa) fütüvvet ağacı gönlünde biter. ²⁵⁰

²⁴⁷ Ali Torun, **a.g.e.**, ss.175-176

²⁴⁸ Ali Torun, **a.g.e.**, s.177

²⁴⁹ Abdülbaki Gölpınarlı, **Burgazi ve Fütüvvetnâmesi**, s.124

²⁵⁰ Abdülbaki Gölpınarlı, “**Şeyh Seyyid Gaybi oğlu Şeyh Seyyid Hüseyin' Fütüvvetnâme'si**”, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, C.17, S.1-4, 1955, s.38

Yola girme / İntisâb erkanı denilen talibi/çırağı kabul töreninde fütüvvet hutbesinde Beni İsrail (isrâ) suresinden yedi ayet (32-39) okunması; ²⁵¹

-Zinaya yaklaşmayın! Çünkü o hayâsızlıktır, çok kötü bir yoldur.

- Haklı bir sebep olmadıkça Allah'ın dokunulmaz kıldığı cana kıymayın. Bir kimse haksızlıkla öldürülürse velisine yetki verdik; ancak o da öldürme hususunda haksızlığa sapmasın; çünkü o, yeterince yardıma mazhar olmuştur.

-Rüşdüne erinceye kadar yetimin malına, onun yararına olmadıkça el sürmeyin. Ahde vefa gösterin; çünkü ahid sorumluluk doğurur.

-Ölçtüğünüz zaman tastamam ölçün ve doğru terazi ile tartın. Bu hem daha iyidir hem de sonucu daha güzeldir.

-Hakkında bilgin olmayan şeyin ardına düşme! Çünkü kulak, göz ve gönül, bunların hepsi ondan sorumludur.

-Bütün bunların kötülüğü, rabbinin katında istenmeyen şeyler olmasıdır.

- İşte bunlar, rabbinin sana vahyettiği hikmetlerdir. Allah'tan başka tanrı tanıma; sonra kınanmış ve kovulmuş olarak cehenneme atılırsın. ²⁵²

Ayetlerin geneline baktığımız zaman bireysel ibadet emirlerinden çok, toplum yararını gözeten ahlaki emirlere yer verildiğini görürüz. Ahilik aynı zamanda bir esnaf teşkilatı olduğundan dolayı gün içerisinde sürekli insanlarla iç içe olmuşlardır. Bundan dolayıdır ki Ahiliğe giriş töreninde özellikle seçilen bu ahlaki yedi öğüt önemli bir sembol olmuştur.

Fütüvvetnâmelerde yedi sayısından özellikle bahsedilmiştir. Bunun nedenlerinden de bahsedilmiştir. Şeddin kendisi ile yedi sayısı arasında kurulan bağ Radavî fütüvvet-namesinde şu şekilde geçer: “*Ey tâlib-i erkan-ı tarikar ! Bilgil ki şeddün yedi adı vardır ve yedi bağlaması vardır ve yedi açması var ve yedi salması var ve getirmesi var.*” ²⁵³

---

²⁵¹ Ali Torun, a.g.e., s.175

²⁵² İsrâ 17/32-39

²⁵³ Özer Şenödeyici , a.g.e., 988

Şeddin yedi adının olması;

Şedde verilen isim yedi tanedir. Farklı kaynaklarda farklı şekilde geçen isimler olsa da onlarda da isim yedi tane verilmiştir. İsimlerin değişip sayının aynı kalması yedi sayısına atfedilen manadan kaynaklanmış olabilir.

-Şed

-Şeddi'ş-şeytan

-Palheng-i tarikat

-Hablü'l-metin ila vesiletü'l yakın

-Meres ilâ ceresi'l-ışk,

-Sırat-ı müstakim,

-Hâdî sürâdıkı Rabbi'lâlemîn ²⁵⁴

Şeddin yedi salmasının olması:

Şed, sahibine bağlanmadan önce seccadeye bırakılır. Ve bu bırakma esnasında çeşitli şekiller yapılır. Bu hadiseye de “şed salma” denir. Her çeşidinin bir anlamı vardır. Şed sahibi kendinin hangi şed salımıyla bağlanacağını bilmek zorundadır. Şed salmanın yedi çeşidi vardır: ²⁵⁵

-Elifi şed

-Çevgani şed

-Lam-elifi şed

-Kavsi şed

-Mihrabi şed

-Süleymani şed

-Yusufi şed

Şeddin yedi kapıyı bağlaması ve yedi kapıyı açması:

Radavî fütüvvetnâmesinde bu durum şöyle dile getirilir;

---

²⁵⁴ Ali Torun, a.g.e.,s.178

²⁵⁵ Ali Torun, a.g.e., s.179

“Bes, fütüvvete irenler gerekdür ki üzerine yedi kapu bağlaya ve yedi kapu açs. Evvel, buhl kapusunu bağlaya, sehd kapusunu açs, 2. hırs u heva kapusunu bağlaya, kanaat ve rıza kapusını açs. 3, kahr kapusını bağlaya, lutf kapusını açs. 4, tokluk ve lezzet kapusını bağlaya, açlık ve riyazet kapusını açs. 5, halkdan ümid kapusını bağlaya, Hak'dan yana reca kapusını açs. 6, herze ve hakaret söylemek kapusını bağlaya, zikr-ü tilavet kapusını açs. 7, efal-i şeytan kapusını bağlaya, efal-i Rahman kapusını açs.

256

Şed;

- 1.Buhl²⁵⁷ kapısını bağlar, seha²⁵⁸ kapısını açar.
- 2.Hırs kapısını bağlar, kanaat ve rıza kapısını açar.
- 3.Kahr kapısını bağlar, lütuf kapısını açar
- 4.Tokluk ve lezzet kapısını bağlar, açlık ve riyazet kapısını bağlar
- 5.Halktan ümit kapısını bağlar, Hakk’a recâ kapısını açar.
- 6.Hakaret ve herze ²⁵⁹ kapısını bağlar, Zikir ve tilavet kapısını açar.
- 7.Şeytani fiilerin kapısını bağlar, Rahmani fiilerin kapısını açar.

Fütüvvetnâmelerde şed ile alakalı en çok yedi sayısı ile bağlantı kurulmuştur. Yedi sayısının verilmesinin belirli anlamları olduğundan da bahsedilmiştir. Bunun nedenini fütüvvetnâmelerde şu şekilde açıklanmıştır:

“Şöyle ki yedi yıldızdan, yedi gökden, yedi yerden, yedi a'zadan, yedi mushaf dan, yedi fatihadan, Kur'an'un yedi adından, secdede yere gelen yedi a'zadan ve yedi kere tavaf-ı Ka'be'den ve Safa ile Merve arasından yedi kere seğirmekten ve İsmâ'il -'aleyhisselam- şeytan 'ı yedi kere taşla atmaktan ve nefis-i emmarenun yedi başından ve yedi tamudan ve yedi günden ve on yedi farzdan ve Kadr Gicesi Ramazdn 'un yigirmi yedinci gicesi olmaktan. Bunda remzü işaret çokdur.”²⁶⁰

²⁵⁶ Özer Şenödeyici, **a.g.e.**, s.990

²⁵⁷ “Adi, alçak, soysuz” anlamındaki Farsça cimrî kelimesinden Türkçeleştirilmiş olup genellikle “pintilik, hasislik” mânasında kullanılır. İslâm ahlâk literatüründe aynı kavramlar şuh ve buhl kelimeleriyle ifade edilir. Bkz. Mustafa Çağırıcı, “Cimrilik”, **DİA**, C.8, İstanbul, 1993, s.4

²⁵⁸ Cömert Farsça cevân-merd kelimesinden Türkçeleştirilmiştir. Cömertlik kavramı İslâm ahlâkı literatüründe genellikle sehâ, sehâvet ve cûd terimleriyle ifade edilir. Bkz. Mustafa Çağırıcı, “Cömertlik”, **DİA**, C.8, İstanbul, 1993, s.72

²⁵⁹ Saçma söz. Bkz. <https://sozluk.gov.tr/>

²⁶⁰ Özer Şenödeyici, **a.g.e.**, s.988

Fütüvvetnâmede geçen bu açıklamada yedi sayısının öylesine değil, bilinçli olarak ve özellikle ortaya konduğunu görmekteyiz. Yedi sayısı ile ilgili doğadaki işaretler, uhrevi alemdeki yedi sayısı, ibadetlerdeki yedi sayısı baz alınmıştır. Şed bağlama töreninde de yedi sayısının kullanılması, Allah'ın yarattığını örnek alıp kutsala benzeme, kutsalla bağ kurma olarak da düşünülebilir.

On İki (12) sayısı

Tâlibe on iki öğüdün verilmesi;

Şed bağlama töreninden önce üstad talibi yanına alır ahid ayetini okur ve daha sonra ona şu on iki öğüdü verir:

- Tövbekar ol
- Namazda tembellik etme
- Nekeslikte bulunma ve ululanma
- Emanete hıyanet etme
- İnsaf sahibi ol
- Mürîd ol
- Murad ver
- Bu taifeyi ulu bil
- Kardeşlerini ulu bil
- Ehil olmayana sır verme ²⁶¹

On iki taifeye şed bağlamanın haram olması;

Şeyh Hüseyin Fütüvvetnâmesi'nde ve Burgâzi Fütüvvetnâmesi'nde fütüvvet ehlerinden olamayacak, dolayısı ise şed bağlamanın haram olduğu on iki taife geçmiştir. Bu on iki taife;

- Müşrik
- Münafık

---

²⁶¹ Abdülbaki Gölpınarlı, **Fütüvvetnâme-i Sultani ve Fütüvvet Hakkında Bazı Notlar**, İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi Mecmuası, C.17, S.1-4, 1955, s.134

- Gaybden haber vermeyi san'at edinen
- Şarap içmeyi adet edinen
- Tellak
- Tellal
- Çullah
- Kasap
- Cerrah
- Avcı
- Ammal
- Madrabaz²⁶²

Burgâzi, fütüvvetnâmesinde de bu sıra verildikten sonra neden fütüvvete kabul edilmeyecekleri belirtilir. Kasaplar kan döktükleri için , cerrahlar insanların rahatını değil zahmetini istedikleri için taş kalpli olarak nitelendirdikleri için fütüvvete girişi haram sayılmıştır. Cerrahlar için “*gice gündüz halı zahımlu ister, hiç rahatın istemez ve anun gönli taşdan / katıdur, ana fütüvvet değmez.*” denilmiştir. Tellak hamam işi yaparken Müslümana da kafire de hizmet ettiği için fütüvvete kabul edilmemiştir. “*Dellake fütüvvet değmez ne kadar gire dahı çün hammama gire kafirlerle müselmanları bir tutar. Pes Tanğrı birdür iman birdür, pes bu işlü kişiye fütüvvet değmez.*”²⁶³

Şeddin art arda on iki (12) kat katlanması;

Şed kuşanma töreninin içerisinde bir bölümde şed art arda on ikiye katlanmıştır. Her bir katın bir anlamı vardır. Kat yapıldıktan sonra elif harfi şeklinde yere bırakılmıştır. Bunun anlamı “ evvel Allah, ahir Allah’tır. Daha sonra şed ile lam-elif harfi çizilir bu Cebrail’i (a.s) simgelemiştir. Son olarak seccadenin üzerine Hz. Muhammed’i simgelen mim harfi şeklinde yazılır ve ardından Hz. Ali’yi temsil eden ayn harfi şeklinde yazılır. Bu harf çizimlerinin hepsi fütüvvetin şeceresini vermiştir. Fütüvvet

²⁶² Abdülbaki Gölpınarlı, “Şeyh Seyyid Gaybi oğlu Şeyh Seyyid Hüseyin’ Fütüvvetnâme’si”, s.43

²⁶³ Abdülbaki Gölpınarlı , **Burgazi ve Fütüvvetnâmesi**, ss.111-112

Allah tarafından Cebrail aracılığı ile Hz Muhammed'e, oradan da Hz Ali'ye ulaştırılmıştır.²⁶⁴

Helvanın şehir erenlerine gönderilirken üzerine on iki hurma koyup, on iki bez ile bağlanması;

On iki sayısının temelinde Şiilikteki on iki imama hürmet ve on iki imam sevgisi yatmıştır. Abdülbaki Gölpınarlı fütüvveti Şiilik esasını güden bir tarikat haline geldiğini söylemiştir.²⁶⁵ Bunun nedeni bazı fütüvvet törenlerinde on iki imamın da anılması, şed bağlamadan önce üstadın ve talibin namaz kılma ritüellerini ğadiru-hum olayına dayandırılmasıdır. Bu durum her fütüvvetnâmede yoktur.

3.2.8. Tuzlu Su Motifi

Şed kuşanma merasiminin son basamağı şerbet içmedir. Ahilikte ustalık töreni, yeni ustanın (tören düzenlenen kişinin) meşdûd ya da meşdûdü'l vasat adı verilen tuzlu su içmesi ile son bulmuştur.²⁶⁶ Ahilikte şerbet denilen tuzlu su içmenin alçak gönüllü olmak, başkalarının ayıbını görmemek ,ahilik değerlerine bağlı kalmak gibi manevi anlamları vardır.²⁶⁷

Tuzlu su içme geleneği Hz Ali'nin günahları örtmesiyle ilgili tavra bağlanmış, bundan dolayı Hz Peygamber "sen bu ümmetin fetâsısın" diyerek tuz ve su istemiş, tuzu şeriat, tarikat, hakikat adına suya karıştırıp Hz Ali'ye içirmiştir.²⁶⁸ Bu geleneğin çıkış noktasını bu olay oluşturmuştur.

Tuz ve suyun yorumu şu şekilde yapılmıştır: “ *Bu su ve tuzu, başka şeyleri bırakıp seçmemiz boş değil, onları tahsis kılmamız batıl sayılmaz. Çünkü hekimler faydasız bir şey yapmazlar. Bu da her şeyin helakinden sonra suyla hayat bulmasından ve her şeyin bozulduktan sonra tuzla düzelmesinden ileri gelmektedir. Suda ve tuzdaki bozuş ve zehir gibi acılık insana ayrı ayrı olunca zarar verirse de bunlar birbirine*

²⁶⁴ Özer Şenödeyici, **a.g.e.**, s.989

²⁶⁵ Abdülbaki Gölpınarlı, “Şeyh Seyyid Gaybi oğlu Şeyh Seyyid Hüseyin’ Fütüvvetnâme’si”, s.43

²⁶⁶ Hamid Algar, **a.g.m.**, s.405

²⁶⁷ Zübeyir Tokgöz, **Geçmişten Gelen Işık Ahi Evran ve Ahilik sistemi**, Pelin Ofset Matbaacılık, Ankara, 2016, s.43

²⁶⁸ Saffet Sarıkaya, “Şurbi”, **Ahilik Ansiklopedisi**, 2016, Ankara, s.294

karişti mi aralarında zevk hususunda bir ortalama meydana gelir ve bu kötülüğü giderir. Mizaçların itidaliyle itidal peydah eder ve bu muadele, cesetlerin birleşmesiyle, ruhların uzlaşmasıyla, sevginin arılığıyla, kardeşlerin bekası ile sonuçlanır. Böylece de insanların huyları güzelleşir, hayrı arayıp dilemede reyleri toplanır, birleşir. Su kin ve haset hararetini söndürür. Tuz da kalpteki hiddetle inadi düzeltir.” ²⁶⁹ Tuz ve suyun maddesel işlevleri manaya aktarılmış ve insan hayatına etkisinden bahsedilmiştir. Frantz Taeschner tuzun hikmeti suyun ise adaleti simgelediğini belirtmiştir. ²⁷⁰

Ahi Teşkilatı sembolü, ritüeli kültür haline getirmiş, onu eğitim aracına dönüştürmüş, onunla yaşamayı öğrenmiş ve öğretmiş bir teşkilattır. Bir takım rivayetlerle beslenen fakat akıl sınırlarını da zorlamayan ritüelleriyle kendine özgün bir yapı arz etmiştir. Ritüelleri oluştururken bir takım semboller kullanmış ve semboller manevi-dini yönü temsil etmiştir. Dünya ahiret hayatı dengesini kurmayı hedeflerken bile bunu şed töreninde şeddin ikiye katlanması şeklinde göstermiştir. Ahi teşkilatı, düşüncesini, fikrini, felsefesini kutsal olana yönelik kurmuş bunu da somutlaştırmaya gitmiştir. Amaç kutsal olanla bağ kurmak olunca dini motifler kaçınılmaz olmuş ve teşkilatta önemli bir yer tutmuştur. Bu yolda tasavvuf ilminden gerek erkan gerek felsefi düşünce olarak etkilenmiştir. Tasavvufi etkilenme Ahi Evran’ın çevresi kanalı ile başlamış ve fütüvvetle tanışınca nihayete ermiştir.

Fütüvvet Teşkilatı felsefi yapısı ve düşünce tarzıyla tasavvufun bir cüzü olarak görülmüştür. Fütüvvette uygulanan bir çok şey tarikatlardan kaynaklanmıştır. Ahiliğin Fütüvvet Teşkilatından etkilenerek Anadolu’ya özgü bir kurum olarak dönüşmesini düşündüğümüzde tasavvufi etkinin kaçınılmaz olduğu görülecektir. Sühreverdî bu durumu “*tasavvuf kisvesi hırka, fütüvvet libası şalvardır. Şalvar hırkadan bir cüzdür. Nitekim fütüvvet de tarikatın bir cüzü*” ²⁷¹ diyerek ortaya koymuştur. Fütüvvetin tasavvufun bir cüzü olduğundan ve Ahiliğin de fütüvvet kolu olarak ortaya çıktığından dolayı tasavvufu benzerlik gösterdiği alanlar olmuştur. Fakat burada Ahiliğin misyonunu ortaya koyan kesin bir ayırım vardır. Bu ayırım tasavvufun ahiret hayatını

²⁶⁹ Sarıkaya, **a.g.e.**, s. 177

²⁷⁰ Hamid Algar, **a.g.m.**, s.405

²⁷¹ A. Gölpınarlı, “İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fak. Mecmuası**, C.11, İstanbul, 1950, s.38

simgelemesi Ahiliğin ise dünya hayatında da varlığını göstermesidir. Bu misyon farklılığı hırka ve şalvar sembolleri ile de gösterilmiştir. Hırka dünya hayatından uzaklaşıp, uzlet hayatını simgelerken, şalvar dünya hayatı içinde kalmayı ve mücadele etmeyi sembolize etmiştir. ²⁷²

3.3. AHİLİKTEKİ RİTÜEL VE ERKANLARIN DİN EĞİTİMİNDEKİ KALICILIĞA ETKİSİ

Ahilikteki ritüelleri ve bu ritüeller etrafında oluşmuş, dini konuları muhteva eden sembol ve motifleri gördük.

Tüm bu ritüellere ve sembollere bakıldığı zaman Ahiliğin şekle ne derece önem verdiği görülür. Sabahattin Güllülü Ahilikteki bu şekilciliğin ortaya çıkardığı durumu şu şekilde yorumlamıştır:

“Geniş halk kitlelerini organizasyonu içine alan bu birliklerin yüzyıllar boyunca yaşaması, onların bu aşırı şekilciliği ile yakından ilgili olsa gerektir. Öyle ki, ahi birliklerinde birtakım kesin kurallara, törelere ve törenlere bağlanmamış hiçbir hareket yoktur. Bu birliklerde karşılaştığımız törenler anlamsız bir takım seremonilerden ibaret olmayıp birliğin bağlı bulunduğu ideolojinin zihinlere yer etmesi amacına yönelmiştir.” ²⁷³

Semboller ve dini ritüeller tarih boyunca tüm uygarlıklarda yer edinmiş, insanın kutsalla olan ilişkisine yüklediği anlamları içinde barındırmıştır. Ritüellere ya da sembollere yüklenen manevi anlam somutlaştırılmış ve o özün korunması sağlanmıştır. Daha da önemlisi yapılan her ritüel esnasında o manevi anlam açığa çıkmış ve ritüele katılan, inanan insanların dünyasında o olayı tekrar yaşama hissi vermiştir. *“Sembolün yaşandığına inanılan olayları özetleme ve bünyesinde bulundurma gibi bir özelliği mevcuttur.”* ²⁷⁴

Ritüel ve semboller özel anlam ve hareket içeren uygulamalar olmuştur. Belki de bu uygulamaların en önemli özelliği öğrencinin o ritüeli bizzat uygulaması ve

---

²⁷² Nurgül Kılınç, a.g.e., s.276

²⁷³ Güllülü, a.g.e., ss.162-163

²⁷⁴ Özer Şenödeyici, a.g.e., s.985

olayın içerisinde bulunması olmuştur. Öğretimdeki kalıcılığının en önemli noktasını bu durum oluşturmuştur. Öğrenmenin düzeyi, öğrenen bireye katkısının miktarı, temelde o bireyin aktiflik düzeyi ile doğru orantılıdır. Araştırmalara göre öğrenilenlerin ;

% 83'ü görme,

%11'i işitme,

%3.5'i koklama,

%1.5'i dokunma,

%1'i tatma duyuları sonucu oluşmaktadır.²⁷⁵

Edgar Dale'nin yaşantı konisinin tabanında bulunan “doğrudan doğruya edinilen maksatlı yaşantılar”²⁷⁶ ifadesi öğrenme durumundaki en etkili yolu ifade eder. Bu durumda öğrenci bütün duyu organlarını öğrenme durumu için kullanır. Yani yukarıdaki araştırmadaki yüzdelerin çoğunu öğrenme yaşantısına dahil etmiş olur.

Ahilik Teşkilatında bir dükkanda usta yanında yetişen çırağın öğrenme yaşantısına örnek verip yüzdelerle döktüğümüzde;

Çırağın ustasının hareketlerini görmesi, %83 lük dilimde,

Çırağın ustasının anlattıklarını dinlemesi %11 lik dilimde

Çırağın dükkandaki eşyalara dokunması %1.5 lik dilimde öğrenme yaşantısı oluşturacaktır. Bunların hepsinin aynı zaman diliminde gerçekleştiği varsayıldığında %95.5lik bir öğrenme yaşantısı ortaya çıkmaktadır. Öğrenme yaşantısı konisine göre öğrenme yüksek bir değerde gerçekleşmiştir.

Yine Ahilikteki ritüeller düşünüldüğünde hem görme hem duyma hem dokunma duyularına aynı anda yer verilmesi öğrenme yüzdesini artırıcı bir nitelik kazandırmıştır. Bunun üzerine duyuşsal olarak koşullanan bireyin algısı öğrenmeye hazır bir hale gelmiştir. Törene katılan bir çırak hem görmüş, hem duymuş hem de hissi olarak o anı müşahade etmiştir. Ahilik Teşkilatı gerek mesleki gerek dini eğitimlerini verirken öğrencinin doğrudan katıldığı birçok organını işe kattığı bir

---

²⁷⁵ M. Şevki Aydın, a.g.e., s.64

²⁷⁶ A.g.e., s.65

sistem oluşturmuştur Ahilikte eğitimin gerçekleştirilmesi için gerekli olan öğrenme yaşantısı ritüeller ve sembollerle sağlanabilmiştir.

Ahilikteki ritüel ve sembollerin içeriğinde dini konulara fazlaca yer verilmesi doğrudan din eğitimine de etki etmiştir. Öğretilmek istenen bilgilerin ve kazandırılmak istenen davranışların dini ve ahlaki nitelikte olması din eğitiminde ritüel ve sembollerden geniş ölçüde yararlanıldığını gösterir.

Kalıcılığın sağlanmasına yardımcı diğer öge ise din eğitimi verilirken belirli metotlardan yararlanmaktır. Bir şeyin öğretiminde doğru ve uygun metotlardan yararlanmak eğitimi ve öğretimi kolaylaştırdığı gibi aynı zamanda eğitimin kalıcı hale gelmesine de yardımcı olur.

3.4. AHİLİK RİTÜELLERİNDE KULLANILAN DİN EĞİTİMİ METOTLARI

Din eğitimi tek yönlü değildir. Bu kavram bir dinin dindarını yetiştirmeyi amaçlayan model ve belli bir dinin dindarını yetiştirmeyi amaçlamayan model olarak her türlü din eğitimini kapsar.²⁷⁷ Ahilikteki din eğitimi modeli belli bir dinin yani İslam dininin öğretilerini terbiyeye (öğrenciye) benimsetme şeklinde oluşmuştur. Öğrencilere okutulan fütüvvetnâmeler ve Ahi Evran'ın kitapları, Kuran-ı Kerim ve hadis merkezli oluşturulmuş kitaplardır.²⁷⁸ Bunun yanında peygamber hayatları, kıssalar ve menkıbelerden de din eğitiminde yararlanılmışlardır.

Belli bir din benimsetilecekse bu belli bir yönteme göre yapılmalıdır. İslam dini benimsetilecek din olarak seçilmiştir. İslam dininin öğretileri öğrencilere öğretilip bu öğretileri de hayatlarına aktarmaları istenmiştir. Ahi Teşkilatında bu süreçte izlenen yöntemler şunlar olmuştur:

---

²⁷⁷ Aydın, a.g.e., s.90

²⁷⁸ Bu konuda Abdülbaki Gölpınarlı'nın çalışmaları ve verdiği bilgiler çok önemlidir. Örneğin Burgazi Fütüvvet-nameşi ile ilgili verdiği bilgide bazı hadislerin mevzu (uydurma) hadis olarak fütüvvet-nameye alındığını belirtmiştir. Bkz. Abdülbaki Gölpınarlı, **Burgazi ve Fütüvvet-nameşi**, İstanbul İktisat fakültesi Mecmuası s. 80

3.4.1. Manevi Boyut Kazandırma

Maneviyat kelimesi tek bir mana içermekten ziyade çok boyutlu tanımlamalarla zenginleştirilmiş, açıklığa kavuşturulmuş bir kelimedir. Maneviyatın içerdiği bu tanımlardan yola çıkılarak din eğitiminde kullanılan bir metot olarak hangi tanımının bu manada işlevsel olduğunu bulmak konuyu zenginleştirmek ve katkı sağlamak açısından yararlı olacaktır. Maneviyatın birden fazla tanımı manevi tecrübenin bir boyutunu, bazen de göz ardı edilmiş diğer boyutlarını ortaya çıkarmaktadır. Lapierre maneviyat ile ilgili şu unsurlara dikkat çeker:²⁷⁹

- 1) Yaşamda bir anlam arama;
- 2) Aşkın olanla bir karşılaşma;
- 3) Bir bağlanma hissi;
- 4) Nihai bir gerçeği ya da en yüksek bir değeri arama;
- 5) Gizemli bir varlığa saygı ve minnettarlık;
- 6) Kişisel bir değişim.

Bu çok boyutlu tanımlamalardan konumuz itibari ile bizi en çok ilgilendiren tanım “yaşamda bir anlam arama”, “gizemli bir varlığa saygı ve minnettarlık” ve “bağlanma hissi” olacaktır. Diğer tanımlamalar da dolaylı olarak konumuzla ilintilidir. Ancak doğrudan baktığımızda ahilerin din eğitimi verirken öğretilerini manevi boyut kazandırma işini öncelikli olarak “yaşamda bir anlam arama ve gizemli bir varlığa saygı, bağlanma hissi ve minnettarlık” çerçevesinde kazandırdıklarını görüyoruz. Gizemli varlık tanımı İslam dini için ele alındığı zaman “Allah” kavramına karşılık gelir. Ahi Teşkilatında verilen din eğitiminde manevi boyut kazandırma metodu uygulanırken öncelikle yapılan her işte yüce yaratıcının etkisi ön plana çıkarılmıştır. Daha sonra ise yapılan her işte bir anlam arama çabasına girilmiştir.

---

²⁷⁹ Peter C.Hill, Kenneth I.Pargamen, “Conceptualizing Religion and Spirituality:Points of Commonality, Points of Departure”, çev. Nurten Kimter, Din ve Maneviyatı Kavramlaştırma: Birleşme ve Ayrılma Noktaları, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2013, S.3, ss.93-94

Bağlanma hissi, tasavvuftaki şeyh-mürîd ilişkisinde olduğu gibi Ahilikte ustaya ve esnaf pîrlere bağlanma ve bulunduğu teşkilatın değerlerine bağlanma şeklinde sağlanmıştır.

Gizemli varlığa (Allah'a) minnet duyma tefekkür olgusunu sonucunda oluşur. Tefekkür kelimesi Arapça kökenli olup “ *bir şey hakkında iyice düşünme*”²⁸⁰ anlamına gelir. Allah'ın yarattıkları üzerine derinlemesine tefekkür eden insan bu yaratıcıya minnet duygusu beslemeye başlar. Minnet duygusu saygıyı beraberinde getirir. Yaratıcısına derin bir saygı besleyen insan hareketlerinde son derece dikkatli olur. Ve tefekkür sonucu insan yaşamda bir anlam aramaya başlar. Tüm bunlar maneviyatın gereklerindedir. Ahi Teşkilatı da verilen din eğitimini hayata yayma gayesinde olduğu için eğitim alan çıraklara, öğrencilere manevi boyut kazandırma yoluna gitmiştir.

Bu yöntem dini eğitim verilecek öğrenciye Allah'ın her an kendisiyle beraber olduğunu benimsetmek ile başlar. Nitekim Allah Kuran- ı Kerimde “*Nerede olursanız olun O (Allah) sizinle beraberdir.*”²⁸¹ buyurmuştur.

Manevi boyut kazandırma yöntemi öğrencinin günlük hayatta yaşam içerisinde yaptığı işlerin dini bir yönünün olduğunu hatırlatır. Buradaki amaç öğrencinin o iş yaparken haz almasını sağlamaktır.²⁸² Örneğin, bir ahi çırağının dükkanını süpürmesi temizlik ile ilgili bir kuraldır. Ancak manevi boyut kazandırma yöntemi ile çırak dükkan süpürmenin sadece temizlik işlemi olmadığını, aynı zamanda “*Allah temizdir temizini sever*”²⁸³ ayeti ile Allah'ın sevgisine mazhar olunacak bir iş olduğu bilincine varmış ve bu bilinçle hareket etmiştir.

Başka bir örnek olarak Ahilikte çok önemli bir yer tutan şed ritüelinin arka planındaki Hz Adem'in ve Havva'nın cennetten kovulduktan sonraki yaşadıkları maceranın derlenip toplanıp şed kuşanma adında ritüele dönüştürülmesi yine manevi boyut kazandırmaya güzel bir örnek teşkil eder. Dahası bu sembol etrafında oluşan incir ağacı motifi ve sayı motifi de aynı kapsam içerisinde değerlendirilebilir.

²⁸⁰ <https://islamansiklopedisi.org.tr/tefekkur>

²⁸¹ Araf, 7/172.

²⁸² Abdurrahman Dodurgalı, **Ailede Din Eğitimi**, Timaş Yayınları, İstanbul,2011, ss.82-83

²⁸³ Bakara, 1/222.

Ahilikteki çoğu ritüele ve sembole bakıldığı zaman temelinde mutlaka manevi, dini bir anlamın yüklendiği görülür.

Bir başka örnek olarak İbn-i Batuta'nın seyahatnamesinde çokça bahsettiği ahi zâviyelerindeki misafir ağırlama²⁸⁴ olgusu sadece toplumsal bir kural olmayıp aynı zamanda peygamber hadisinde geçen “*Allah’a ve ahiret gününe inanan, misafirlerine ikram eylesin.*”²⁸⁵ hadisinden ötürü bir peygamber sünnetidir. Bundan dolayı ahiler misafir ağırlamayı toplumsal bir kural olmasından çok peygamber sünneti olması bilinciyle yapmışlar ve bundan haz almışlardır.

Bu yöntemle birey günlük hayatta yaptıklarını din ile ilişkilendirerek dini bilince sahip olur. Yaptığı her şey anlamlı gelmeye başlar. Normalde daha zor kazandırılacak davranışlar manevi boyut kazandırma ile daha kolay ve daha kalıcı öğretilir.

3.4.2. Takrir Metodu:

Takrir metodu kısacası anlatım metodudur. Olaylar, problemler, bazı fikir ve kavramların sebep-sonuç ilişkisi içerisinde anlatılması demektir.²⁸⁶ Bu metodu uygulayan kişi belli özelliklere sahip olmalıdır. Anlatım metodu ne kadar kolay bir metod gibi görünse de iyi bir anlatım kabiliyet ister. Anlatıcı karşıdaki kitleyi iyi tanımalı ona göre hazırlığını yapmalıdır. Sıkıcılıktan uzak bir anlatım için öğreticinin anlatacağı konuya tam vâkıf olması şarttır. Böyle olmadığı takdirde öğretici lafı dolandıracak istediği bilgiyi tam veremeyecektir.

Ritüellerde kullanılan takrir metodu ustanın çırağına öğüt vermesi şeklinde kullanılmıştır. Yol atası merasiminde de, şed kuşanma merasiminde de usta dini ve ahlaki öğütleri çırağına anlatmış, bu öğütleri benimsemesini amaçlamıştır. Verilen öğütlerden bir tanesi şu şekildedir : “*Oğul, pirinden yüz döndürmeyesin, farzı terk itmeyesin, sünnete kehl olmayasın. Dininizi, malınızı ve helalinizi saklayasın. Belî didüğünüzü lazım kılasız. Her kanda varursanız izzet ile hürmet ile varun ve ne yirde*

²⁸⁴ Bkz. Şeker, a.g.e., s.75

²⁸⁵ Buhari, Nikah, 90

²⁸⁶ Mustafa Öcal, a.g.e., ss.240-241

otursanız edeb birle oturun ve söylemeğin hikmet ile söylen ve hizmete turun. Elünüzle komadığınızın alman.”²⁸⁷

Yola girme töreninde içerisinde ahlaki öğütler içeren Beni İsrail suresinin 32-39. ayetlerinin ve anlamlarının okunması²⁸⁸ takrir metoduna dahil edilebilir.

Ahilikte bu metot ritüeller dışında da çok sık kullanılmıştır. Ustanın dükkanda çırağa öğrettiği her şeyi önce anlatması gerekir. Bu teşkilattaki ahiler zâviyelerde toplanılıp Kuran-ı Kerim, Türkçe fütüvvetnâme²⁸⁹ gibi eserler okumuşlardır. Dönem şartları düşünüldüğünde bir kitabın birden fazla basımının olmaması burada yapılan eğitimin bir kişi tarafından okunup anlatıldığı şeklinde olduğunu göstermektedir. Tek sebebin kitap olmaması olarak göstermek eksik kalacaktır. Zâviyeler aynı zamanda eğitim öğretim mekanı olduğu için kitabı okuyup anlatan bir öğreticinin olması muhtemeldir.

3.4.3. Tedric Metodu

Sözlükte derece kelimesinden türeyen tedric, “*bir kimseyi bir şeye aşamalı olarak alıştırmak*”²⁹⁰ anlamına gelmiştir. Eğitim hemen meydana gelecek bir şey değildir. Eğitim sabır ve süreç isteyen bir iştir. İnsanın kendine göre bir gelişme ve olgunlaşma süreci vardır. Her yaşın kendine özgü öğrenme biçimi mevcuttur. Gelişim özelliklerine göre eğitimin verilmesi planlı ve şuurli olması açısından tedrici eğitimi zorunlu kılmaktadır.²⁹¹

İslami eğitim kurallarının çıkarımının yapıldığı birincil kaynak olan Kuran-ı Kerim’de de aynı tavrı görürüz. Kur’an-ı Kerim yirmi üç yılda peyderpey indirilmiştir.

---

²⁸⁷ Ali Torun, **a.g.e.**, s.177

²⁸⁸ Ali Torun, **a.g.e.**, s.175

²⁸⁹ Burgazi fütüvvetnâmesinde fütüvvetnâmesini Türkçe kaleme alma sebebini Rum diyarının dilinin Türkçe olmasında kaynaklandığını ve Kuran-ı Kerim’de “Her peygamberi kavminin dili üzerine gönderdik” ayetiyle bağdaştırarak belirtir. Bkz. Burgazi, Burgazi ve Fütüvvetnâmesi, terc. Abdülbaki Gölpınarlı, s.113

²⁹⁰ Talip Türcan, “Tedric”, **DİA**, C.40, İstanbul, 2011, s.265

²⁹¹ Ünver Günay, **Eğitim Sosyoloji Dersleri**, Erciyes Üniversitesi yayınları, Kayseri, 1992, s.20

Allah kullarından yapmalarını istediği şeyleri yavaş yavaş aşamalı bir şekilde emretmiştir. İçki içmenin aşamalı yasaklanması da buna güzel bir örnektir.

İşbaşındaki meslek eğitiminde hüneler, maharetler ve din eğitiminde öğretilen olan dini ve ahlaki değerler basitten zora doğru uzanan bir yöntemle öğrenciye kazandırılmaya çalışılmıştır. Öğrenci olgunlaştıkça ve yetenekleri doğrultusunda gelişme gösterdikçe verilen bilgi belirli ölçülerde artırılmıştır.

Ahilik Teşkilatında öğrenci ‘yola girme’ denilen erkan ile önce çırak olarak başlayıp iki yıl ücretsiz çalışması sonucunda daha sonra ustasının da izni ile yamaklığa geçmesi ‘yol atası / yol kardeşi edinme merasimi’ şeklinde olmuştur. Bu aşamalardan geçen çırak en sonunda icazet talebinde bulunmuştur. Eğer icazet talebi kabul edilirse çırak, şed kuşatma merasimi ile ustalık derecesine yükselmiştir.²⁹² Burada tetrici bir metot uygulandığını görürüz. Çıraklıktan ustalığa geçiş kademe kademe sağlanmıştır.

Ahi Teşkilatında öğrenciye çıraklık seviyesindeyken 124 adap ve erkan kaidesi öğretimi yapılırken, ustalık ve pîrlik seviyesinde olanların 740 adap ve erkanı bilmesi istenmiştir. Bunlar sofrada adabından su içmeye, konuşmaya, giyinmeye, yürümeye, alışveriş yapmaya, misafirlığa, oturmaya, büyükleri ziyaret etmeye, hasta ziyaretine, mezarlık ziyaretine, hamamda yıkanmaya, yatmaya, uyumaya ait kurallardır.²⁹³ Adap ve kuralların öğretiminde de her kademenin kendine göre performans göstermesi istenerek tetrici bir metot uygulanmıştır.

3.4.4. Gösterip yaptırma/ Model olma metodu:

Ahi birliklerinde en çok kullanılan metotlardan birisi de gösterip yaptırma metodu olmuştur. Çırak vaktini en çok ustasının yanında geçirmiş, yapılacak olan iş ve erkanı ustasından model alarak öğrenmiştir. Fütüvvetnâmelerde ustanın din ve ahlak yönünden mükemmel olması, öğrencinin de ustasını kendine örnek alarak dini, ahlaki ve mesleki açıdan kemal ermesi istenirdi.²⁹⁴ Ahilikte “şakirt (öğrenci) görmeyince öğrenemez” düstûru ile hareket edilmiştir. Bu durum üstada da bir

²⁹² Ali Torun, **a.g.e.**, s.175

²⁹³ <http://www.kirsehir.gov.tr/ahilik-kulturu> , Erişim Tarihi: 29.01.2021

²⁹⁴ M. Akif Kılavuz, **a.g.e.**, s.624

sorumluluk yüklemiştir. Öğrenci bakıp öğreneceği için üstadın da mükemmel olması gerekmiştir.²⁹⁵

Nitekim Burgâzi Fütüvvetnâmesinde ; “ *Ahi terbiyesine öğreteceği şeyi kendi yapa ki terbiyesi de görüp öğrene* ”²⁹⁶ demektedir. Bu durum aynı zamanda bir kuraldır. Ustanın çırağına öğretmek istediği şeyi kendisinin yapması bir zorunluluktur. İş başındayken usta öğrenmesi gereken esasları çırağına anlatır. Ancak her zaman ustanın anlatma gibi bir durumu olmayabilir. Bazen de çırak ustasının yaptıklarını “*taklit*” ederek öğrenir. Bu taklit her zaman meslek öğrenme açısından değil dini ve ahlaki açıdan da olmaktadır.²⁹⁷

Bu metot psikomotor hedeflerin gerçekleşmesine çok uygundur. Zâviyelerde toplu yapılan ibadetler de bunun içerisine dahil edilebilir. Namaz kılmak hareketleri sebebiyle psikomotor bir davranıştır. Toplu halde Bayram ve Cuma namazlarının kılınması orada yetişen öğrencinin bakıp görerek öğrenmesi durumunu oluşturur.

3.4.5.Soru-Cevap Metodu:

Bu metotta muhatap olunan öğrencinin dikkatini yoğunlaştırmak, konu ile ilgili bilgisini ölçmek, eksik yönlerini bulup tamamlamak, amaçlarıyla uygulanan metottur.²⁹⁸ Soru- cevap metodu eğitimde sık kullanılan bir metot olmuştur. Ahilikte soru cevap metodunu genellikle ritüellerin uygulanması esnasında olduğu görülür. Ritüeller derin ve birçok anlam taşıdığı için öğrenciye bunları soru cevap yoluyla benimsetmek istemiş olabilirler.

Törenlerin önemli bir eğitim aracı olduğu Ahilik Teşkilatında soru-cevap metodu genelde törenlerde sıklıkla kullanılan bir metot olmuştur. Tören esnasında bu usûl ile eğitim gerçekleştirilmiş oluyordu.²⁹⁹

---

²⁹⁵ Ali Torun, **a.g.e.**, s.118 ; Umut Kaya, **a.g.m.**, s.48

²⁹⁶ Burgazi, **a.g.e.**, s.128

²⁹⁷ Yılmaz, **a.g.e.**, ss.85-86

²⁹⁸ Aytekin, **a.g.e.**, s.154

²⁹⁹ Umut Kaya, **a.g.m.**, s.48

Erzurum’da bulunmuş olan bir fütüvvetnâmede soru cevap üslubunu şu şekilde görmekteyiz:

“Diseler ki yol nedür, erkan nedür ? Cevab vire ki yol “La İlahe İllallah” ve “erkan” Muhammedü’r resulullah” dır. Dahi diseler ki üstada hizmet nedür ? Erenler Meydanına süpürge çalmaktır. .... “Diseler pirinden ne getürdün ? De ki taşracık içerü gire. Erkandan ne getürdün ? Beş nesne nişan göricek vacibdir.” ³⁰⁰

Yazarı bilinmeyen bir fütüvvetnâmeden aktarılan meclise girmeye yönelik soru-cevap üslubu şöyledir:

“-Eğer sorarlarsa bu makam ne makamıdır? Tercüman makamıdır.

-Tercüman kimden kaldı? Hz. Âdem’den.

-Bu makam ne makamıdır? Makam-ı nakîdir?

-Ne sebepten? Hz. Ali (r.a.) Miraç kapısında Hz. Peygamberin yüzüğünü almayınca yol vermedi. Bu makam o makamıdır.

-Bu makam ne makamıdır? Makam-ı kulleteyindir?

-Kimden kaldı? Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin’den kaldı.

-Ne sebepten? Hz. Peygamber su istedi. O zaman Hasan ve Hüseyin kalktılar birer bardak getirdiler, fakat Hüseyin önde geldi, bardağı sundu ve geldi. Hasan’ın yanında durdu. Bu makama kulleteyn derler

-Bu makam ne makamıdır? İnsaf makamıdır.

-Kimden kaldı? Hz. Hasan’dan.

-Ne sebepten? Hz. Hüseyin bardak ile vardı ve Hasan insaf eyledi, durdu. Bu makam insaftır, Hz. Hasan’dan kalmıştır.

-Bu makam ne makamıdır? Suçlular makamıdır.

-Ne sebepten? Hz. Âdem geçmişte söylendiği gibi “ikisi birden: Ey Rabbimiz, kendimize haksızlık ve yazık ettik” bu ayeti okuduktan sonra Hak Teâlâ Âdem’in suçunu affetti. Bu makam o makamıdır.

-Bu makam ne makamıdır? Temennâ makamıdır.

-Neden bahseder?

Hz. Ebubekir’e dediler ki; Ey Ebubekir, Abdullah’ın oğlu Muhammed peygamberlik

---

³⁰⁰ Özden, a.g.e., s.133

davası güder. O saatte Ebubekir dedi ki; Allah'ın Resulü doğru söyledi ve bütün malını dağıtıp kendisi geldi peygamberimize temennâ etti. Bu makam o makamdır.

301

Yukarıda gördüğümüz soru-cevapta çeşitli makamların var olduğunu ve bu makamların oluşma nedenleri sorulmuştur. Her makam peygamberimizin yaşadığı bir olayla ilişkilendirilmiş o olayda yeri olan kişiye atfedilmiştir. İnsaf makamının Hz. Hasan'dan gelmesi gibi.

Fütüvvetnâmeler bir işin erkanını öğretmek için yazılmış adap kuraları bulunan eserler oldukları için çokça soru-cevap üslubunu görmek mümkündür. Derslerin buralardan yapılıyor olması öğretimde soru-cevap metodun sıkı bir şekilde uygulandığı gösterir.

Sorulan sorular rastgele olmayıp öğrenciye öğretilmek istenen konular ne ise onun hakkında sorular sorulmuş ve cevaplar oluşturulmuştur. Bu sorular öğrencinin zihin faaliyetlerini aktif kılan ve yönlendiren tarzda olmaktadır.³⁰²

Ahi Teşkilatında din eğitimi faaliyetleri yapılırken kullanılan metotlar ve içerikleri teşkilat hakkında bize bir fikir vermektedir. İlk bakışta meslek teşkilatı olarak görünen Ahiliğe yaklaştıkça kurumun özünün fazilet ve edep esaslı insanlık mektebine dönüştüğü görülecektir.³⁰³

Ahilerin ne ahiret hayatından geçmesi ne de dünya hayatından geçmesi dini hükümleri meslek hayatına en iyi nasıl entegre ederiz? sorusunu doğurmuş ve bu minvalde yol almaya sevk etmiştir. Bu konuda gayet sistematik bir yol izlemiş olan Ahilik Teşkilatı ritüeller ve semboller ile kutsal olan arasında bir köprü kurmuş, sağlam bir temel atmıştır. Kutsal olanla ilgili ne varsa, Allah, ahiret, alem, melekler, peygamberler ve onların örnek hayatları, mucize, sahabeler gibi vb. daha nice konuları teşkilat ruhunu desteleyecek şekilde eğitim sistemine dahil etmişlerdir. Ve her yapılan işin kökeninde kutsal bir mana taşıdığını dini eğitimle vermişlerdir. Oluşturulan

---

³⁰¹ İbrahim Arslanoğlu, **Yazarı Belli Olmayan Bir Fütüvvetnâme**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1997, ss.44-47

³⁰² Aytekin, **a.g.e.**, s.154

³⁰³ Umut Kaya, **a.g.m.**, s.43

sistemde esnaf pîrlilerine yer verilmesi ve bu pîrliler peygamberler, sahabe gibi önemli şahsiyetlerden oluşması yapılan işi kutsallaştırmıştır. Teşkilat sistemindeki çıraktan ustaya kadar her kademedeki insana bir peygamber mesleği yürüttüklerinin bilincini en başından vermişlerdir. Bu süreçte o sistemde bulunan ve en temelde yetişen çırağın hem peygamber hayatlarını öğrenmesi hem de Kuran-ı Kerim’de anlatılan peygamber hayatlarına vakıf olması öncelikle bu yolla sağlanmıştır. Dahası ibadet olgusuna da önem verilmiş, zaviyelerde toplu ibadetlerin yanı sıra ritüel esnasındaki herhangi bir sembol muhakkak ibadet anlamı ya da ibadet emri içermiştir. Şed kuşanma töreninden önce usta ve çırağın tören alanında namaz kılması örneğindeki gibi.

Ahi teşkilatı mesleki olarak ön plana çıkıp bir esnaf teşkilatı portresi çizse de teşkilatın eğitim algısının din eğitimi ağırlıklı olduğu görülür. İş esasları öğretilirken bile Allah’ın ayetlerinden, peygamberlerin ahlakından yararlanılmış eğitimin dini boyutu hep korunmuştur.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Ahi Teşkilatı 13. yy'da hayatımıza girmiş ve 19.yy sonlarına kadar fiili olarak hayatımızda yer etmiş, 19. yy'dan sonra kültürel şekilde de olsa yine varlığını devam ettirmiş bir teşkilattır. 5-6 yy ayakta duran bir yapı arz etmesi, yapısını, kimliğini, özünü koruması Ahiliğin sağlam bir temele dayandığını göstermektedir.

Bu kadar uzun süre varlığını sürdürmesi, siyasi, sosyal, askeri ve ekonomi alanlarında kendini göstermesi Ahiliğin kurmuş olduğu sistemden ileri gelmekteydi. Tabi Ahilik bu sistemi kurarken hem köklü hem de kendine ait sistemsel bir yapı arz eden tasavvuftan yararlanmıştı. Tasavvuftaki "uhuvvet" anlayışı Ahiliğin de temelini oluşturmuş ve uzun süre varlığını devam ettiren bir yapı olmasını bu bağdan almış olduğu sistemle sağlamıştır. Tasavvuftaki kamil insan anlayışı yine Ahi Teşkilatında da varlığını sürdürmüştür. Hedef ideal/kamil insanı yetiştirmek olduğu için tasavvufta da Ahilikte de eğitim en önemli kısmı oluşturmuştur. Tasavvuf her şeyde Allah rızasını öncelediği için eğitimde de öncelediği konu Allah rızası olmuştur. Karakter inşasını bu düşünce üzerine kurmuştur. Ahiliğin eğitimdeki düşünce sistemi tasavvufi düşünce ile paralel bir yapı arz etmekle birlikte bazı farklılıklar da göstermiştir. Tasavvufun meslek sahibi olmak gibi bir misyonu yokken Ahilik felsefesinin yapı taşlarından birini bu durum oluşturmuştur. Bu düşünceye göre yetiştirilen insanın bir mesleği olacak, hem mesleki yetkinlik sağlayacak hem de kamil insan anlayışı gereği yüce Allah'ın belirtmiş olduğu insan tipi ortaya konacaktı. Bu durum sabır ve iyi bir sistem ile meydana gelmiştir.

Ahilik Teşkilatında oluşturulan sistemin kalıcılığı sağlaması gerekiyordu. Yani kurulan bu teşkilat kendine özgün bir yapı sunmalıydı. Ahi Teşkilatı özetlenen bu durumu başarmış ve kendine özgün bir yapı inşa etmiştir. Bu yapının en belirgin özelliği ritüeller ve ritüellerin içinde barındırmış olduğu semboller olmuştur. Ritüeller konusunda da tasavvuf ile benzediği noktalar olmuştur. Fakat tıpkı misyonlarındaki farklılık gibi ritüeldeki farklılıkta Ahiliğin bir tarikat gibi algılanmamasını sağlamıştır. Ahiliğin özgünlüğü burada da kendini göstermiştir.

Şed kuşanma, tuzlu su içme, helva gönderme, tuğ ve alem verme gibi ritüelleri Allah, Cebrail, ve Hz Ademle başlayıp ritüele göre rolü değişen peygamberlerle

ilişkilendirmiş ve ritüellerin kutsalla bağı sağlanarak sağlam bir temele oturtulmuştur. Anlatılan ve yaşandığına inanılan bu kıssalar Ahilikteki din eğitimi temelini ve çeşitli metotları oluşturmuştur. Ritüellerin de kutsalla ilişkisi kesilmeden nesiller boyu aktarılması kalıcılığı sağlamada en temel rolü oynamıştır.

Türk kültürü çerçevesinde gelişmiş Anadolu’ da yeşermiş ve dünyada benzeri görülmemiş olan Ahilik Teşkilatı gibi bir kurumun aynı şekilde yeniden oluşturulması içinde bulunduğumuz 21. Yy da pek mümkün görünmemektedir. Çünkü dünyevileşme artmış, değerler ve değer yargıları birtakım değişikliğe uğramıştır. Fakat çağ ne denli değişirse değişsin eğitim bizim elimizde şekillenecektir. Ahilikten ilham alınarak günümüz yaygın eğitim kurumlarında, imam-hatip ortaokullarında ve meslek liselerinde, kutsalla bağı koparmadan daha şekle ve görsele dayalı din eğitimi planlanıp yapılabilir. “Geçmişini bilmeyen geleceğine yön veremez” düsturundan hareketle geçmişte din eğitimi açısından mükemmel örnekler sunan Ahi Teşkilatının sisteminden esinlenerek ortaya yeni bir şeyler koyulabilir umuduyla bu çalışmayı gerçekleştirdik. Çalışmamızın küçükte olsa bu yolda yapılacak daha büyük çalışmalara için ışık tutmasını temenni ediyoruz.

ÖNERİLER

1. Genel olarak eğitimde ve özel olarak din eğitiminde amacımız kalıcılığın sağlanmasıdır. Bu kalıcılık sağlandığı zaman temel sağlamlaşır, üzerine koyulan her yeni bilgi eskisini unutturmaz ve öğrenilenler arasında kopukluğun oluşmasını engeller. Bu noktada Ahilikte de gördüğümüz sembollerden yararlanılması din eğitimine farklı bir boyut kazandıracaktır.
2. Günümüzdeki okul toplumunda Ahilik sistemindeki gibi bir topluluk mevcut değildir. Bundan dolayı din derslerine ağırlık verilmiş imam-hatip ortaokullarında din eğitimi verilirken çeşitli ritüeller tasarlanarak uygulanması dini erkanlarının öğreniminin kalıcı olması açısından olumlu bir durum oluşturabilir.
3. Ritüel ya da sembollerden yararlanmak için ders içeriğinin ona göre düzenlenmesi ve uygun olması gerekir. Bundan dolayı ritüel uygulamasını

kaldırabilecek dersler seçilebilir. Kur'an-ı Kerim dersleri buna örnek verilebilir. Kur'an'ı öğrenmeye başlayan öğrenciler için ayrı tören, Kur'an'a geçip öğrendiklerini davranışlarına, hareketlerine yansıtanlar için ayrı bir tören düzenlenebilir.

4. Günümüzde din eğitimi ağırlıklı olarak imam-hatip liseleri ve imam-hatip ortaokullarında verilmektedir. Ahilik sistemindeki mesleki ve dini eğitimin bütün olarak verilmesinden hareketle, mesleki ve teknik liselerde de din ve ahlak eğitimi ayrı bir programla oluşturulabilir, mesleki eğitimle bütünleştirilebilir. Hatta Ahilik ilkelerini uygulamalı öğrenecekleri bir ders eklenebilir. Böylelikle öğrenciler sadece meslek sahibi olmaları için değil, toplumun ihtiyacı olan ahlaklı insan olmaları için de yetiştirilebilirler.
5. Ahiliğin başarılı bir sistem kurması, aynı zamanda usta-çırak ilişkisinin sarsılmaz bir bağ ile oluşturmasından kaynaklanmıştır. Bundan dolayı eğitimden önce öğretmen-öğrenci ilişkisini düzenlemek, verilecek olan din eğitimin kalitesini artırıcı nitelik oynayabilir.
6. Öğrencilerdeki ahlaki ve dini gelişimi görebilmek için ders notlarından bağımsız meslek ve ahlak notları verilebilir. Böylece dersleri iyi olan bir öğrenci iyi öğrencidir algısı değişmiş olur ve ders çalışmak ile mesleki ve ahlaki davranış arasındaki orantı görülür. Bu durumda öğrenci not için ahlaki ve mesleki davranış sergileyebilir, bundan dolayı iyi bir denetim sisteminin oluşturulması da gerekebilir.
7. Ahilik Teşkilatı hakkında bilincin artması için, Ahilik Teşkilatının öğrenciye kazandırmak istediği dini ve ahlaki değerler için kullandıkları yöntem teknik ve metotlar günümüz değerlerine uyarlanarak eğitim fakültelerindeki derslere dahil edilebilir, bunun yanında öğretmen seminerlerine program olarak dahil edilebilir.

8. Ahilik ve din eğitimi ile ilgili yazılmış, Ahiliğin din eğitimi sistemini, metotlarını inceleyen müstakil bir kitap mevcut değildir. Ahilik ve din eğitimi ile ilgili yapılmış çalışmalar genellikle makale ve sempozyum bildirileri şeklinde olup, derinlemesine bilgi sağlayan çalışmalar değildir. Bu durum Ahiliğin din eğitimi sistemini çalışacak araştırmacılar için zorluk oluşturabilir.
9. Ahilik Teşkilatı ve Ahi Evran'ın zatı ile ilgili bazı noktalarda farklı görüşler bulunmaktadır. Ahilik ile ilgili çalışma yapacak olan araştırmacıların bu fikirlere objektif bir bakış açısıyla yaklaşabilmeleri için her görüşten kaynakları okumaları ve değerlendirme yapmaları önerilir.
10. Ahiliğin temel kaynakları olan fütüvvetnâmelerin çoğu Arapça ve Farsçadır. Ahilik ile ilgili çalışma yapacak olan araştırmacıların çalışmalarına derinlik katabilmeleri için bu dilleri bilmeleri önerilir. Araştırmaların artması ve hızlanması için dil bilen, meslek dilini kavrayabilen araştırmacıların bu kaynakları Türkçeye çevirmesi de önerilebilir.

Nurdan ALPASLAN

Kaynakça

- (2021, 01 23). <https://www.makdanismanlik.org/wp-content/uploads/2019/03/MAK-DANI%C5%9EMANLIK-T%C3%9CRK%C4%BOYEDE-TOPLUMUN-D%C4%B0NE-VE-D%C4%B0N%C4%B0-DE%C4%9EERLERE-BAKI%C5%9EI-ARA%C5%9ETIRMASI.pdf> adresinden alındı
- Adnan Gülerman, S. T. (1993). *Ahi Teşkilatının Türk Toplumunun Sosyal ve Ekonomik Yapısı Üzerindeki Etkileri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Akdağ, E. (2019). Sufilere İsim Arayışları ve Tasavvuf Kelimesinin Menşei Meselesi. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*.
- Akkuş, M. (2016). Ahi Evren ve Ahiliğin Doğuşu. M. Akkuş içinde, *Ahilik ve Meslek Ahlakı*. Konya: KTO Karatay Üniversitesi Yayınları.
- Akkuş, O. (2004). Ahilik Teşkilatlarına Tarihsel Bir Perspektiften Bakış. 1. *Ahi Evren-i Veli ve Ahilik Araştırmaları sempozyumu Bildiri Kitabı*. Kırşehir .
- Algar, H. (2010). Şed. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Alptekin, C. (1991). Atabeg. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Altuntaş, S. (2007). Eğitimin Temel Kavramları. Z. Cafoğlu içinde, *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: Grafiker yayınları.
- Arpağuş, S. (2007). Pir. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Aslanoğlu, İ. (1997). *Yazarı Belli Olmayan Bir Fütüvvetname*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Atalay, B. (1986). *Divanu Lügat-it- Türk Dizini*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Avcı, C. (2010). Şeyh. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Aydın, M. Ş. (2017). *Din Eğitimi Bilimi*. Kayseri: Kimlik Yayınları.
- Aytekin, E. (2018). *Tarihten Günümüze Fütüvvet ve Ahilik*. İstanbul : Kayıhan Yayınları.
- Ayva, A. (2016). Esnaf Pirleri. *Ahilik Ansiklopedisi*. içinde Ankara: CTA Tanıtım Matbaacılık.
- Ayva, A. (2016). Esnaf Sözleri. *Ahilik Ansiklopedisi*. içinde Ankara: CTA Tanıtım Matbaacılık.
- Azamat, N. (1995). Evhadüddin-i Kirmani. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Baltacı, H. (2013). Saf Aşkın Üstadı: Ahmed Gazzali ve Tasavvuf Anlayışı. *İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi*.
- Bayram, M. (1991). *Ahi Evren ve Ahi Teşkilatı'nın Kuruluşu*. Konya: Damla Yayınevi.

- Bayram, M. (1992). Yunus Emre'nin Tasavvufi Meşrebi "Cemal-Perestlik". *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi*.
- Bayram, M. (2004). Ahi Evren Hacı Nasirü'd-din ile Alaü'd-din Çelebi'nin Öldürülmesi ve Ölüm Tarihlerinin tesbiti. *İSTEM*.
- Bayram, M. (2005). Bir Eğitim Öğretim Ocağı Olarak Ahi Teşkilatı . İ. Canan içinde, *İslamda Aile ve Çocuk Terbiyesi*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Bayram, M. (2008). *Tasavvufi Düşüncenin Esasları*. İstanbul: Çınar Ofset.
- Bibi, İ.-i. (1956). el-evarimül alaiye fi'l umuri'l alaiye. A. S. Terzi. içinde Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Bilgili, İ. (2018). Ahi Evren'in Letaif'ü-Gıyasiye Adlı Eseri ve Değerlendirilmesi. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*.
- Bozkurt, N. (2003). Medrese. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. içinde Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Bülent Akdağ, M. H. (2011). Eğitimin Felsefi Temelleri. *Eğitim Bilimine Giriş* . içinde Konya : Eğitim Kitabevi .
- Cebecioğlu, E. (2020, 10 02). <http://tasavvufkitapligi.com/i/uploads/429779tasavvuf-terimleri-ve-deyimleri-sozlugu.pdf> adresinden alındı
- Cevdet, M. (2008). İslam Fütüvveti ve Türk Ahiliği İbn-i Batutaya Zeyl. C. Yarar. içinde İstanbul: İşaret Yayınları.
- Ceylan, K. (2012). *Ahilik Türk İslam Medeniyetinde Dünyevi ve Uhrevi Sistem*. Kırşehir: T.C Gümrük ve Ticaret Bakanlığı.
- Ceylan, S. (2016). Şed Bağlama. *Ahilik Ansiklopedisi*. içinde Ankara: CTA Tanıtım Matbaacılık.
- Cumbur, M. (1993). Ahmet Yesevi'nin Ahi ve Gazileriyle Anadolu'nun Türkleşmesindeki Yeri . *Millertlerarası Hoca Ahmed Yesevi Sempozyumu Bildirileri*. Kayseri.
- Çağatay, N. (1997). *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Çataköğlu, M. Ş. (2002). *Anadolu Selçuklu Dönemi İlmî Faaliyetleri ve Bu Faaliyetlerin Osmanlı Kuruluş Dönemi İlmî Faaliyetlere Etkisi*. Isparta: S.D.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi .
- Demir, G. (1998). *Türk Kültürü Ahilik*. İstanbul: Ahilik Araştırma Vakfı Yayınları.
- Demirli, E. (2005). İbnü'l Arabi Sözlüğü. S. el-Hakim. içinde İstanbul: Kabcacı Yayınevi.
- Dewey, J. (2006). *Deneyim ve Eğitim*. İstanbul: ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayınları.
- Dodurgalı, A. (2011). *Ailede Din Eğitimi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Ecer, A. V. (1995). Ahmet Yesevi'de Dini Tolerans ve Anadolu'da Etkileri . *Kubbe Altı Akademi Mecmuası*.

- Ecer, A. V. (2020, 10 10). *Ahmet Yesevi Dervişi, Ahi Evran ve Kayseri de Ahilik*. Dergipark: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/erusosbilder/issue/23744/252936> adresinden alındı
- Efendioğlu, M. (2008). Sabikun. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Ekinci, Y. (1980). *Ahilik ve Meslek Eğitimi*. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ekinci, Y. (1991). *Ahilik*. Ankara: Sistem Ofset Baskı.
- Ekinci, Y. (2011). *Ahilik*. Ankara: Sistem Ofset.
- Eraslan, K. (1983). *Ahmed Yesevi, Divan-ı Hikmetten Seçmeler*. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Eraslan, K. (1989). Ahmed Yesevi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Erdoğan, İ. (2016). *Gelenekten Geleceğe Eğitim Kuram ve Uygulama*. İstanbul: Sümer Kitabevi .
- Erken, V. (2008). *Bir Sivil Örgütlenme Modeli Ahilik*. Ankara: Bilge Ofset Matbaacılık.
- Ertürk, S. (1997). *Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara: Meteksan A.Ş.
- es-Sülemi, M. b. (1977). *Tasavvufta Fütüvvet*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Evhaüddin-i Kirmani. (2016). *Ahilik Ansiklopedisi*. içinde Ankara: CTA Tanıtım Matbaacılık.
- Fayda, M. (1996). *Anadolu Ahi Teşkilatı*. Ankara: A.Ü. İlahiyat Fakültesi Lisans Tezi.
- Gençosman, O. N. (2013). Ş.-i. Tebrizi içinde, *Makalat*. İstanbul: Ataç Yayınları.
- Gölpınarlı, A. (1950). İslam ve Türk İllerinde Tasavvuf Teşkilatı. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*.
- Gölpınarlı, A. (1953). Burgazi ve Fütüvvetnamesi. *İstanbul İktisat Fakültesi Mecmuası*, 76-154.
- Gölpınarlı, A. (1955). Fütüvvet-name-i Sultani ve Fütüvvet Hakkında Bazı Notlar. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*.
- Gölpınarlı, A. (1955). Şeyh Seyyid Gaybi Oğlu Şeyh Seyyid Hüseyin 'Fütüvvet-namesi'. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*.
- Güllülü, S. (1977). *Ahi Birlikleri*. İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- Günay, M. (2018). *Eğitim Felsefesi*. Konya: Çizgi Kitapevi.
- Günay, Ü. (1992). *Eğitim Sosyoloji Dersleri*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları.
- Günşen, A. (2016). Ahi. *Ahilik Ansiklopedisi* (Cilt 1, s. 30). içinde Ankara.
- Gürata, M. (1975). *Unutulan Adetlerimiz ve Loncalar*. Ankara: Tisa Matbaacılık.

- Güvenç, B. (1972). *İnsan ve Kültürü* . İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hacıgökmen, M. A. (2016). Ahi Evren ve Ahiliğin Doğuşu. K. Arıcı içinde, *Ahilik ve Meslek Ahlakı* . Konya: KTO Karatay Üniversitesi Yayınları.
- Hikmet Özdemir, S. C. (1989). *Arapça- Türkçe Sözlük*. Ankara: Emel Matbaacılık.
- İnalçık, H. (2002). Osmanlı Devletinin Kuruluşu . *Genel Türk Tarihi*. içinde Ankara.
- Kafalı, M. (1993). Ahmed Yesevi, Yaşadığı devir ve Onu Yetiştiren Çevre . *Milletlerarası Hoca Ahmed Yesevi Sempozyumu Bildirileri*. Kayseri.
- Kaya, U. (2013). Değerler Eğitiminde Bir Meslek Teşkilatı: Ahilik. *Değerler Eğitimi*, 41-69.
- Kazıcı, Z. (1988). Ahi Baba. *DİA*. içinde İstanbul.
- Kazıcı, Z. (1988). Ahilik. *DİA*. içinde İstanbul.
- Kılavuz, M. A. (2004). Ahilikte Din ve Ahlak Eğitimi Anlayışı. I. *Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu Bildiri Kitabı*. Kırşehir: G.Ü Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi Yayınları.
- Kılınç, N. (2016). Şalvar. *Ahilik Ansiklopedisi*. içinde Ankara: CTA Tanıtım Matbaacılık.
- Kimter, N. (2013). Din ve Maneviyatı Kavramlaştırma: Birleşme ve Ayrılma Noktaları. *Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*.
- Kısa, M. (2017). *Kısa Açıklamalı Kuran-ı Kerim Kitabı*. Konya: Sebat Ofset Matbaacılık.
- Kıvrım, İ. (2016). Ahiliğin Tüzüğü Fütüvvet-nameler. K. Arıcı içinde, *Ahilik ve Meslek Ahlakı*. Konya: KTO Karatay Üniversite Yayınları .
- Köksal, M. (2006). *Ahi Evran ve Ahilik* . Kırşehir: Kırşehir Valiliği Yayınları.
- Köksal, M. F. (2007). *Ahilik Kültürünün Dünü ve Bugünü*. Kırşehir: Kırşehir Belediyesi Kültür Tarih Yayınları.
- Köprülü, F. (1976). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Köprülü, M. F. (1984). *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kuruluşu, Y. (2016). Eserleri. *Ahilik Ansiklopedisi*. içinde Ankara: CTA Tanıtım matbaacılık.
- M. Saffet Sarıkaya. (2002). *XIII-XVI. Asırlardaki Anadolu'da Fütüvvet-namelere Göre Dini İnanç Motifleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- MEB. (2020, 08 02). *XIII. Milli Eğitim Şurası Yaygın eğitim Dokümanı*.
<https://ttkb.meb.gov.tr/www/gecmisten-gunumuze-mill-egitim-sralari-dokumanlari/icerik/351>, adresinden alındı
- Ocak, A. Y. (1987). Türklerde Fikir ve Düşüncenin Türk Devletlerinin Kuruluşundaki Rolü. *Tarihte Türk devletleri*. içinde Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.

- Ocak, A. Y. (1996). "Fütüvvet". *DİA*. içinde İstanbul.
- Okumuşlar, M. (2017). Din Eğitiminin Bilimselleşmesi/ Neliği. R. E. Recai Doğan içinde, *Din Eğitimi El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Öcal, M. (1991). *Din Eğitimi ve Öğretiminde Metotlar*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Öngören, R. (2011). Tarikat. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Öngören, R. (2011). Tasavvuf. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Özaydın, A. (2007). Nizamiye Medreseleri. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Özcan, A. (1991). "Ayyar". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Özden, H. Ö. (2017). *Ahilik ve Erzurum*. İstanbul: Zafer Matbaası.
- Parmaksızoğlu, İ. (1971). *İbn Batuta Seyahatnamesinden Seçmeler*. İstanbul: M.E.B. Yayınları.
- Piyadeoğlu, C. (tarih yok). Nizamiye Medreselerinin Kuruluşu ve Önemi. *Usad*.
- Rıza, E. T. (1991). *Eğitimde Araç Gereçler Teknolojisi*. İzmir: Göksu Fotokopi Yayını.
- Rousseau, J. j. (2013). *Emile ya da Çocuk Eğitimi Üzerine*. Ankara: Kilit Yayınları.
- Sarıkaya, M. S. (2016). Şurbi. *Ahilik Ansiklopedisi*. içinde Ankara: CTA Tanıtım Matbaacılık.
- Selvi, D. (2010). Avarif'ül Mavarif. Ş. sühreverdi. içinde İstanbul: Semerkand yayınları.
- Selvi, D. (2016). Fütüvvet ve Ahilik Teşkilatlarının Ahlaki İlkelerinin Oluşmasında Tasavufun Öncülüğü. *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi*.
- Soykut, R. (1971). *Orta Yol Ahilik*. Ankara: Güneş Matbaacılık.
- Sühreverdi, Ş. (1989). *Tasavvufun Esasları*. İstanbul: Erkam Yayınları.
- Şahin, İ. (1988). "Ahi Evran". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. içinde İstanbul : Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Şahin, İ. (2016). "Ahi Evran". *Ahilik Ansiklopedisi*. içinde Ankara : CTA Tanıtım Matbaacılık.
- Şeker, M. (1993). *İbn Batuta'ya Göre Anadolu'nun Sosyal-Kültürel ve İktisadi Hayatı ile Ahilik*. Ankara: Sistem Ofset.
- Şenödeyici, Ö. (2011). Maneviyatın Somut Bir Göstergesi Şed. I. *Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu*. Kırşehir .

- Taeschrner, F. (1953). İslam Ortaçağında Futuvva (Fütüvet) Teşkilatı. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*.
- Tarım, C. H. (1948). *Tarihte Kırşehir-Gülşehir*. İstanbul : Yenişehir Matbaası.
- Tokgöz, Z. (2016). *Geçmişten Gelen Işık Ahi Evran ve Ahilik Sistemi*. Ankara: Pelin Ofset Matbaacılık.
- Torun, A. (1998). *Türk Edebiyatında Türkçe Fütüvvet-nameler Üzerine Bir İnceleme*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Torun, A. (2016). Fütüvvet Şalvarı. *Ahilik Ansiklopedisi*. içinde Ankara: CTA Tanıtım Matbaacılık.
- Turan, K. (1992). *Mesleki ve Teknik Eğitimin Gelişmesi ve Rüştü Uzel*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Türcan, T. (2011). Tedric. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Ude, E. Y. (2017). Tasavvuf Kavramının Kökeni ve Anlamları Hakkında Bir İnceleme. *Akademia Dergisi*.
- Uğur, S. (2003). Sosyolojide Temel Yaklaşımlar. N. Uğur içinde, *Sosyolojiye Giriş*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Uludağ, S. (1982). Keşfü'l Mahcub: Hakikat Bilgisi. Hucviri. içinde İstanbul: Dergah Yayınları.
- Uludağ, S. (1996). "Fütüvvet". *DİA*. içinde İstanbul.
- Uludağ, S. (1997). Hankah. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Uludağ, S. (1998). Hırka . *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Uludağ, S. (2005). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul : Kocabı Yayinevi.
- Uludağ, S. (2006). Mürid. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Ülken, H. Z. (2013). *Eğitim Felsefesi* . Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Yavuz, K. (1987). *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Yavuz, Y. Ş. (1995). Fahreddin er-Razi . *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yılmaz, A. (1995). *Ahilikte Din ve Ahlak Eğitimi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi.
- Yılmaz, H. K. (2004). *Tasavvuf ve Tarikatlar*. İstanbul: Ensar Neşriyat.

Yurdaydın, H. G. (1982). *İslam Tarihi Dersleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ KONYA SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
--	---	---

Öz Geçmiş

Nurdan Alpaslan 09.11.1995 yılında Yozgat /Sorgun ilçesinde doğmuştur. İlköğrenimini Yozgat/Sorgun Atatürk İlköğretim Okulunda tamamlamıştır. 2008 yılında Kırşehir/ Merkez de Hüsnü Özyeğin Ortaokulunu bitirmiş, 2013 yılında Kırşehir Anadolu İmam-Hatip Lisesinden Mezun olmuştur. 2017 Yılında Necmettin Erbakan Üniversitesi İlköğretim İDKAB bölümünden birincilik derecesi ile mezun olmuştur.

2018 Yılından itibaren halen Gaziantep/ Şahinbey Celaleddin Ökten Kız İmam-Hatip Lisesinde öğretmenlik yapmaktadır.

İlgi alanları: Kitap Okumak ve tahlillerine katılmak, Karikatür Çizmek, Profesyonel Fotoğraf Çekmek

Medeni durumu: Bekar